

สังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาารูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

A Study of Child and the Elderly Care Patterns of

Working Age People in Urban Community

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หทัยรัตน์ บุญโยปัทมภ์

hmarpra@gmail.com ภาควิชาสังคมวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

งานวิจัยมุ่งศึกษาลักษณะของครอบครัวในชุมชนเมืองและรูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง วิธีการวิจัยเป็นทั้งเชิงปริมาณสำหรับวิเคราะห์ลักษณะทางประชากร ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง รูปแบบการดูแลเด็กและการดูแลผู้สูงอายุ และเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายเหตุผลการเลือกรูปแบบดูแลเด็กและผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 75 คนอาศัยอยู่ในชุมชนนวลจิต กรุงเทพฯ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมืองเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเด็กอยู่ร่วมกัน สำหรับการดูแลเด็กบุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ลูกเรียนอยู่ที่โรงเรียนมากที่สุด เพราะเด็กอยู่ในวัยเรียนและบิดามารดาสามารถไปทำงานได้ และในกรณีเด็กก่อนวัยเรียนจะฝากปู่ย่าตายายดูแลแทน และสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ บุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังเพราะยังแข็งแรงสามารถดูแลตัวเองได้ ถ้าหากผู้สูงอายุมีสุขภาพไม่แข็งแรงจะฝากเพื่อนบ้านคอยดูแลให้ นอกจากนี้ บุคคลวัยทำงานที่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ ทำงานที่บ้าน ที่มีลักษณะงานอิสระและมีเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่นและทำงานประจำแต่ส่งลูกไปอยู่กับปู่ย่าตายาย ไม่ต้องการความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ เพราะสามารถบริหารจัดการเวลาเองได้ แต่บุคคลวัยทำงานที่อยู่กับผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือด้านการแพทย์ที่เข้าถึงชุมชนโดยไม่ต้องพาโรงพยาบาล สำหรับบุคคลวัยทำงานที่อยู่กับเด็กต้องการให้ที่ทำงานมีศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อจะได้ทำงานและสามารถดูแลลูกได้ด้วย

คำสำคัญ : รูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ บุคคลวัยทำงาน ชุมชนเมือง

Abstract

The objectives of this research consist of studying a characteristic of family in urban community and patterns of child and elderly care of working-age people in urban community. This research employs both a quantitative method for analyzing demographic background , characteristics family in urban community, and patterns of child and elderly care of the working-age people in urban community of a sample group and a qualitative one for explaining reason why the sample group use these patterns. The sample group is 75 people living in Nualjit Community, Bangkok. The result of the characteristic of family in urban community is the nuclear family with child or children. For the pattern of childcare of the working-age people, the findings indicate that as their children enter into school age, the sample group is mostly likely send them to school. If they are pre-school age children, their grandparents would take care of them. For the pattern of the elderly care, the results are that the elderly are left at home alone because they are still healthy and can take care

of themselves. If the elderly do not have good health, neighbors are asked to care for them. Moreover, the sample being unemployed, working at home, and having flexible working hours do not want any assistance because they can manage their time. For the working-age people living with the elderly, mobile health unit is necessarily needed. Providing a day care center in the workplace is crucial for the working-people because they can work and spend time with their children at the same time.

Keywords: Child and the Elderly Care Patterns, Working Age People, Urban Community

บทนำ

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจที่มีการเปิดการค้าเสรีข้ามพรมแดน ความหลากหลายทางประชากรและวัฒนธรรม รวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทยที่ต้องเร่งรีบแข่งขัน ทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของครอบครัว รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู่ย่าตายาย และญาติอื่นๆ ลดลง ครอบครัวเดี่ยวที่มีแค่พ่อแม่ลูกมากขึ้น (ศุภชัย ปิตกุลตังค์. 2556: ออนไลน์) จากงานวิจัยเรื่องสัมพันธภาพครอบครัวไทยของจิราพร ชมพิกุล และคณะ (2552) เพื่อศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของคนไทย โดยมีพื้นที่ศึกษาครอบคลุมทุกภาคทั่วประเทศ จำนวน 5 ภาคๆ ละ 1 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น พิจิตร ปราจีนบุรี กระบี่ และกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามกับหัวหน้าครอบครัว หรือผู้แทนในครอบครัวที่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,030 ราย พบว่า โครงสร้างของครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีรูปแบบครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกัน หรือมีเพียงพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ร้อยละ 46.2 รองลงมาเป็นครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย /ญาติ ร้อยละ 35.3 ครอบครัวที่มีเพียง พ่อ หรือแม่อยู่กับลูกมีสูงถึงร้อยละ 10 ครอบครัวทดแทนถาวร ซึ่งเป็นครอบครัวที่เด็กอาศัยอยู่กับญาติหรือเพื่อนพ้องมีเพียงร้อยละ 4.9 สำหรับครอบครัวที่เป็นญาติพี่น้องกันมีร้อยละ 3.3 หรือเป็นเพื่อนกัน มีร้อยละ 0.3 พบในสัดส่วนที่ต่ำ ในทางกลับกันจากข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 – 2543 และข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2553 พบว่าโครงสร้างของครัวเรือนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนประเภทครอบครัวเดี่ยว แต่มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 70.6 ในปี 2523 เหลือร้อยละ 60.3 ในปี 2543 และเหลือเพียงร้อยละ 52.3 ในปี 2553 สำหรับครัวเรือนประเภทครอบครัวขยายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 25.2 ในปี 2523 เป็นร้อยละ 29.6 ในปี 2543 และเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 34.5 ในปี 2553 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ม.ป.ป.ก: ออนไลน์) อาจเป็นเพราะธรรมเนียมปฏิบัติในการจัดการที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานของคนไทยส่วนใหญ่ นิยมให้ลูกผู้หญิงที่แต่งงานแล้วพาสามีเข้ามาอยู่ในครัวเรือนพ่อแม่ของตนเป็นการชั่วคราว ส่วนลูกผู้ชายเมื่อแต่งงานแล้วนิยมให้แยกออกไปอยู่กับฝ่ายภรรยา ระยะเวลาที่ลูกสาวอยู่กับพ่อแม่แน่นอนจะสั้นหรือยาวอาจต่างกันไปตามแต่ละครัวเรือนและแต่ละท้องถิ่น ในบางท้องถิ่นคู่สมรสใหม่อยู่ในครัวเรือนของพ่อแม่ฝ่ายหญิงจนเกิดบุตรคนแรก หรือหลังจากนั้นเล็กน้อยก่อนจะย้ายออกไปสร้างครัวเรือนของตน (เป็นครัวเรือนเดี่ยว) หรือมีผัวนั้นลูก (ผู้หญิง) คนที่แต่งงานก่อนจะแยกครัวเรือนออกไปเมื่อน้องสาวคนถัดไปแต่งงาน สำหรับลูกที่แยกครัวเรือนออกไปส่วนใหญ่พ่อแม่ก็จะแบ่งที่ทำงานให้ตามสมควรแก่ฐานะ และบ่อยครั้งพ่อแม่ก็แบ่งที่ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านของพ่อแม่ตนเองลูกผู้หญิงส่วนใหญ่ปฏิบัติตามดังกล่าวมานี้ จนกระทั่งเหลือคนหนึ่งที่ไม่ต้องย้ายออกจากครัวเรือนพ่อแม่ลูกคนนั้นคือคนที่จะอยู่กับพ่อแม่และดูแลท่านตลอดไปจนชีวิตหาไม่ (ชาย โพธิ์สิตา. 2554: ออนไลน์)

นอกจากนี้ สัมพันธภาพในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน เด็กจะไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เพิ่มมากขึ้น เพราะเป็นครอบครัวเดี่ยว และพ่อแม่ต้องทำงาน อาจมีการไปฝากปู่ย่าตายายเลี้ยง หรือพึ่งพาเนอสเซอรี่ ภรรยาส่วน

ใหญ่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อให้สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น แต่ผลเสียก็คือแม่มีเวลาให้แก่ลูก ๆ น้อยลงโดยเฉพาะเมื่อลูกยังเล็กอยู่ อีกทั้ง สังคมไทยในสมัยนี้มีอัตราการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็ว จากรายงานสำมะโนประชากรและเคหะ ปี 2553 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ม.ป.ป.ช: ออนไลน์) พบว่า ประเทศไทยมีประชากรจำนวน 65.98 ล้านคน ซึ่งประมาณร้อยละ 12.9 หรือ 8.5 ล้านคน คือ ผู้สูงอายุหรือผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ส่งผลทำให้สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง ไม่ได้ได้รับความสนใจดูแลเท่าที่ควร จากการสำรวจสุขภาพจิตของคนไทย พ.ศ. 2551 ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่สมาชิกมีเวลาให้แก่กัน อย่างเพียงพอจะมีคะแนนสุขภาพจิตสูงที่สุด รองลงมาคือผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ส่วนผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวที่มีเวลาให้กันไม่เพียงพอจะมีคะแนนต่ำสุด ซึ่งอาจอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการมีปัญาสุขภาพจิต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ม.ป.ป.ช: ออนไลน์) ผู้สูงอายุทั้งในเมืองและชนบทรับภาระเลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ไปประกอบอาชีพหรือย้ายไปอยู่ต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อน กลับต้องรับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงศึกษารูปแบบของครอบครัวในชุมชนเมือง และรูปแบบการดูแลเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 14 ปี และผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง เพื่อที่จะหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมืองต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง
3. เพื่อหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในการวิจัยนี้เป็นข้อมูลระดับทุติยภูมิ โดยผู้วิจัยได้ประสาน Professor Dr. Daphne E. Pedersen จาก University of North Dakota, USA เพื่อขออนุญาตนำข้อมูลงานวิจัยเรื่อง "The Conflict between Work and Family Life in Urban Area of Thailand" ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม 2556 มาวิเคราะห์ในการวิจัยนี้

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างจึงมีขนาดเล็กจำนวน 75 คน ซึ่งใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเหมือนกัน โดยกำหนดลักษณะสำคัญบางประการร่วมกัน กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นบุคคลวัยทำงานอายุระหว่าง 16-59 ปี และสมาชิกในครอบครัวจะประกอบด้วยเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี และ/หรือผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันหรือคนละบ้าน ผ่านการประสานงานของคุณณรงค์ เจริญสง่า อาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนนวลจิต

2. พื้นที่ศึกษา

ชุมชนนวลจิตตั้งอยู่เนื้อที่ 70 ไร่ อยู่ในซอยเอกมัย 30 แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ เป็นชุมชนแออัด ประกาศเป็นชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานครเมื่อปี 2537 มีจำนวนครัวเรือน 554 ครัวเรือน ประชากรในทะเบียนราษฎรจำนวน 3,275 คน ประกอบด้วยผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 166 คน อายุระหว่าง 40-60 ปี จำนวน 805 คน อายุ ระหว่าง 18-39 ปี จำนวน 1,215 คน อายุระหว่าง 7-17 ปี จำนวน 802 คน และอายุระหว่าง 0-6 ปี จำนวน 287 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับวิเคราะห์ลักษณะทางประชากร ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง รูปแบบการดูแลเด็กและการดูแลผู้สูงอายุ

3.2 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสังเคราะห์คำสัมภาษณ์และนำสู่กระบวนการให้รหัส เพื่อแตกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ออกเป็นเรื่องย่อยๆ โดยจะเลือกคำพูดที่มีความเห็นคล้ายคลึงกันและเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์เพื่ออธิบายเหตุผลการเลือกรูปแบบและแนวทาง ในการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมืองเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง (2) การวิเคราะห์ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง (3) การวิเคราะห์รูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง และ (4) แนวทางในการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

1. ข้อมูลลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 75 คน ประกอบด้วยผู้หญิงจำนวน 58 คน และผู้ชายจำนวน 17 คน มีอายุเฉลี่ย 40 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพแต่งงานแล้ว มีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยจำนวน 3 คน โดยครอบครัวที่มีบุตรมากที่สุดจำนวน 9 คน ทำงานบริษัทเอกชน มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนจำนวน 13,534 บาท สมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยจำนวน 4 คน โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด คือ 11 คน ค่าใช้จ่ายในครอบครัวจะหมดไปกับค่าอาหาร ค่าน้ำประปา และค่าไฟมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ค่าใช้โทรศัพท์มือถือ ค่ารักษาพยาบาล ค่าโดยสาร ค่าเช่าที่ดินสุหระา ค่าเรียนบุตร ค่าซ่อมแซมบ้าน ค่าผ่อนต่างๆ (เช่น ค่าผ่อนบัตรเครดิต ค่าผ่อนรถยนต์และจักรยานยนต์ ค่าผ่อนโทรศัพท์มือถือ ค่าผ่อนโทรทัศน์) และค่าใช้จ่ายอื่นๆ (เช่น ค่าเครื่องใช้ภายในบ้าน ค่านมผงลูก ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าจ้างคนดูแลลูก) ตามลำดับ

2. การวิเคราะห์ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง

ในส่วนนี้จะบอกผลการวิเคราะห์ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง ดังตารางที่ 1 ได้แสดงจำนวนและร้อยละของลักษณะครอบครัวในชุมชนเมืองของบุคคลวัยทำงาน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ประเภทของครอบครัวของบุคคลวัยทำงานประกอบด้วย 6 ประเภทโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครอบครัวเดี่ยวมีจำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 49.3 ครอบครัวขยายมีจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 ครอบครัวคู่ชรา มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.7 และครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวคอมมูน และคนโสดอยู่คนเดียวมีจำนวนอย่างละ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3

2.2 อายุของบุตรที่อยู่ร่วมกันของบุคคลวัยทำงาน แบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุ ได้แก่ (1) อายุแรกเกิดถึง 5 ปี มีจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 (2) อายุ 6 – 14 ปี มีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 และ (3) อายุ 15 ปีขึ้นไป มีจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 38.7

2.3 การมีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันของบุคคลวัยทำงาน แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (1) มีเด็กอยู่ร่วมกัน มีจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 (2) มีผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันและไม่มีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกัน มีจำนวนอย่างละ 19 คน คิดเป็นร้อยละ 25.3 และ (3) มีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกัน มีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 14.7

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของลักษณะครอบครัวในชุมชนเมืองของบุคคลวัยทำงาน

ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ประเภทของครอบครัวของบุคคลวัยทำงาน ¹		
1.1 ครอบครัวเดี่ยว	37	49.3
1.2 ครอบครัวขยาย	33	44.0
1.3 ครอบครัวคู่ชรา	2	2.7
1.4 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว	1	1.3
1.5 ครอบครัวคอมมูน	1	1.3
1.6 คนโสดอยู่คนเดียว	1	1.3
2. อายุของบุตรที่อยู่ร่วมกันของบุคคลวัยทำงาน ²		
2.1 แรกเกิด - 5 ปี	20	26.7
2.2 6 - 14 ปี	23	30.7
2.3 15 ปีขึ้นไป	29	38.7
3. การมีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันของบุคคลวัยทำงาน ²		
3.1 มีเด็กอยู่ร่วมกัน	26	34.7
3.2 มีผู้สูงอายุอยู่ร่วมกัน	19	25.3
3.3 ไม่มีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกัน	19	25.3
3.4 มีเด็กและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกัน	11	14.7

หมายเหตุ : ¹ (1) ครอบครัวเดี่ยว คือ ครอบครัวที่คู่สามีภรรยา และคู่สามีภรรยาและบุตรอยู่ด้วยกัน

(2) ครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวที่มีสมาชิกจากด้านสามีหรือภรรยาอยู่ร่วมกัน

(3) ครอบครัวคู่ชรา คือ ครอบครัวที่เหลือเพียงคู่สามีภรรยา บุตรได้แยกออกไปจากครอบครัวทั้งหมด

(4) ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว คือ ครอบครัวที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลี้ยงดูบุตรคนเดียวเพราะการหย่าหรือเป็นหม้าย

(5) ครอบครัวคอมมูน คือ ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันหลายครอบครัว และ (6) คนโสดอยู่คนเดียว คือ คนโสดที่ยังไม่ได้แต่งงาน และแยกออกจากครอบครัวอยู่เพียงลำพัง (จุฬา ภูโพบูลย์, 2541; อ้างอิงจาก Friedman, 1986)

² เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ

3. การวิเคราะห์รูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

3.1 รูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

ในส่วนนี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งผลการวิจัยจากตารางที่ 2 แสดงรูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง พบว่าการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง จะเลือกใช้รูปแบบให้ลูกเรียนอยู่ที่โรงเรียนมากที่สุด มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 59.5 รองลงมา ได้แก่ ฝากปู่ย่าตายายดูแล มีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 40.5 ทำงานที่บ้าน มีจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 18.9 ฝากญาติเลี้ยง มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 16.2 ไม่ทำงานทำให้ดูแลเองได้ มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5 ให้ลูกอยู่ตามลำพังเพราะโตแล้ว มีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 8.1 ฝากเพื่อนบ้านดูแลและเลี้ยงที่ทำงานมีจำนวนอย่างละ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.4 และลดเวลาทำงานลงและฝากเนอสเซอรี่ มีจำนวนอย่างละ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.7 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงรูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

รูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง ¹	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ให้ลูกเรียนหนังสือที่โรงเรียน	22	59.5
2. ฝากปู่ย่าตายายดูแล	15	40.5
3. ทำงานที่บ้าน	7	18.9
4. ฝากญาติเลี้ยง	6	16.2
5. ไม่ทำงานทำให้ดูแลเองได้	5	13.5

รูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง ¹	จำนวน (คน)	ร้อยละ
6. ให้อุ้มอยู่ตามลำพังเพราะโตแล้ว	3	8.1
7. ฝากเพื่อนบ้านดูแล	2	5.4
8. เลี้ยงที่ทำงาน	2	5.4
9. ลดเวลาทำงานลง	1	2.7
10. ฝากนอสนเซอร์	1	2.7

หมายเหตุ : ¹ เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ

กลุ่มตัวอย่างบางคนเลือกใช้มากกว่า 2 รูปแบบในการดูแลเด็กขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบุคคลวัยทำงาน ดังนี้

ในกรณีมีเด็กอยู่ในวัยก่อนเรียนและวัยเรียนชั้นประถมศึกษาอยู่ด้วยกัน กลุ่มตัวอย่างมักจะเลือกวิธีให้ไปโรงเรียนสำหรับเด็กวัยเรียนและอยู่ในชั้นประถมศึกษา เพราะบิดามารดาสามารถไปทำงานและรับกลับบ้านหลังเลิกเรียนได้ บางครอบครัวบิดาหรือมารดาจะไปส่งที่โรงเรียนตอนเช้าและให้ปู่ย่าตายายไปรับที่โรงเรียนแล้วอยู่ที่บ้านปู่ย่าตายายก่อนแล้วบิดาหรือมารดาค่อยมารับกลับบ้านหลังเลิกงาน ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เข้าพ่อขับมอเตอร์ไซด์ไปส่งลูกที่โรงเรียน ตอนเย็นตาไปรับมาอยู่บ้านตาก่อน พอเลิกงานถึงมารับลูกกลับบ้าน” ขณะที่บุตรอยู่ในวัยก่อนเรียน มักจะเลือกใช้วิธีให้ส่งไปอยู่กับปู่ย่าตายายที่ต่างจังหวัด พอโตขึ้นถึงวัยเรียนค่อยกลับมาอยู่กับบิดามารดา ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า

“ลูกสาวคนโตเข้าโรงเรียนที่พระธาตุยาคูพัฒนาคนในช่วงเวลาทำงาน

ตอนเข้าพ่อไปส่งลูกสาวที่โรงเรียน ตอนเย็นแม่ไปรับ เสาร์อาทิตย์อยู่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตากัน

ช่วงปิดเทอมลูกสาวคนโตจะอยู่กับตาที่สุราษฎร์ธานี ส่วนลูกคนเล็กอายุ 3 ปี อยู่กับตายายที่สุราษฎร์

เพราะตายายดูแล อุ่นใจกว่า”

กลุ่มตัวอย่างบางคนเลือกที่จะฝากหรือจ้างให้ญาติ (เช่น พี่สาว น้องสาวและป้า) หรือเพื่อนบ้านดูแล สำหรับบุตรที่เรียนชั้นมัธยมศึกษา จะให้ดูแลตนเองเพราะโตแล้วสามารถไปกลับและอยู่ตามลำพังได้ ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อลูกอยู่ประถม จะดูแลเองตอนเช้า ให้ติดรถเขาไปโรงเรียน ขากลับแม่รับเอง แต่พอลูกอยู่มัธยมให้ไปกลับเอง” ในบางครอบครัวที่ปู่ย่าตายายอยู่ในบ้านเดียวกันมักจะไม่ค่อยมีปัญหาในการดูแลเด็ก เพราะมีปู่ย่าตายายดูแลอยู่แล้วและไว้ใจได้ กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งเปิดร้านเล็กๆ ค่าขายที่บ้าน (เช่น ร้านข้าวมันไก่ ร้านเสริมสวย ร้านดอกไม้ ร้านอาหารอีสาน ร้านขายของชำ) เพราะที่บ้าน คือ ที่ทำงานอยู่แล้ว ทำให้มีเวลาดูแลลูกได้ด้วยตนเอง ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เปิดร้านขายของชำที่บ้าน ลูกอยู่กับแม่ที่บ้านตลอด ทำให้ดูแลด้วยตนเองได้” ผู้ให้ข้อมูลบางคนไม่ได้ทำงาน จึงมีเวลาดูแลลูกได้อยู่แล้ว

3.2 รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

ในส่วนนี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งผลการวิจัยจากตารางที่ 3 แสดงรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง พบว่าการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง จะเลือกใช้รูปแบบให้อยู่ตามลำพังเพราะดูแลตัวเองได้มากที่สุด มีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 76.7 รองลงมาได้แก่ ฝากเพื่อนบ้านดูแล มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 ทำงานที่บ้าน มีจำนวน 5 คนคิดเป็นร้อยละ 16.7 ให้ญาติพี่น้องดูแล มีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10.0 ลดเวลาทำงานและไม่ทำงานทำให้ดูแลเองได้ มีจำนวนอย่างละ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.7 และฝากนอสนเซอร์ มีจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.3 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง ¹	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ให้อยู่ตามลำพังเพราะดูแลตัวเองได้	23	76.7
2. ฝากเพื่อนบ้านดูแล	6	20.0
3. ทำงานที่บ้าน	5	16.7
4. ให้อยู่ที่พี่น้องดูแล	3	10.0
5. ลดเวลาทำงาน	2	6.7
6. ไม่ทำงานทำให้ดูแลเองได้	2	6.7
7. ฝากนอัสเซอร์	1	3.3

หมายเหตุ : ¹ เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ

กลุ่มตัวอย่างบางคนเลือกใช้มากกว่า 2 รูปแบบในการดูแลผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของครอบครัว ถ้าหากผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง มักจะให้อยู่ตามลำพังเพราะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “พ่ออยู่ดูแลตัวเองได้ เดินคล่องแข็งแรง นอกจากจะไม่สบายจึงจะหยุดงานมาดูแล” แต่ถ้าหากผู้สูงอายุมีสุขภาพไม่แข็งแรง มักจะฝากเพื่อนบ้านคอยสอดส่องเวลาไปทำงาน กลุ่มตัวอย่างบางคนไม่ได้ทำงานจึงมีเวลาดูแลผู้สูงอายุได้เต็มที่ ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “พี่ไม่ได้ทำงานดูแลแม่ซึ่งเป็นโรคหัวใจและโรคที่เกี่ยวกับลำไส้ ต้องการให้ความใกล้ชิดกับแม่มากที่สุด” กลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งหนึ่งเปิดร้านเล็กๆ ค่าขายที่บ้าน (เช่น ร้านเสริมสวย ร้านซักรีด ร้านขายอาหารตามสั่ง) ทำให้มีเวลาดูแลผู้สูงอายุได้ด้วยตนเอง ถ้าเกิดผู้สูงอายุเจ็บป่วยสามารถลดเวลาทำงานลงได้สะดวก ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เปิดร้านเสริมสวยที่บ้าน ทำให้สามารถดูแลแม่ได้ด้วยตนเอง โดยวางแผนการดูแลเรื่องอาหารและยาอย่างดี อยู่ในสายตาตลอด ถ้าหากแม่ป่วยไปโรงพยาบาล ก็จะลดเวลาทำงานลง”

4. การวิเคราะห์แนวทางการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

ในส่วนนี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์แนวทางการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมืองในเชิงคุณภาพ สามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่

4.1 ไม่ต้องการความช่วยเหลือใดๆ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

4.1.1 กลุ่มที่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ โดยมากจะเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน สามีออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้มีเวลาดูแลเด็กและ/หรือผู้สูงอายุได้ตลอดเวลา ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “ตนเองเป็นแม่บ้านไม่ได้ทำงานอะไร จึงมีเวลาดูแลลูกเองได้โดยไม่ต้องเป็นห่วงใดๆ”

4.1.2 กลุ่มที่มีลักษณะงานอิสระและมีเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่น ส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มที่เปิดร้านเล็กๆ ค่าขายที่บ้านหรือบริเวณค้าขายใกล้บ้าน และรับงานมาทำที่บ้าน (เช่น รับจ้างซักรีดผ้า) ซึ่งสามารถนำลูกมาอยู่ด้วยหรือแวะกลับบ้านมาดูแลผู้สูงอายุ ทำให้สามารถดูแลเด็กและผู้สูงอายุได้ตลอด ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เป็นแม่บ้านทำความสะดวกที่อยู่อาศัย ทำงานมานาน มีเวลาเพียงพอในการดูแลคนในครอบครัว” และผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งกล่าวว่า

“ชอบทำงานอิสระ ค่าขายส่วนตัว เนื่องจากลูกป่วย ต้องใช้เวลาดูแลลูกมากกว่า ถ้าทำงานบริษัทต้องใช้ความรับผิดชอบสูง ลางานบ่อยๆไม่ดี”

ผู้ให้ข้อมูลบางคนอาจจะไม่ได้ค่าขายส่วนตัว แต่งานประจำมีอิสระและเวลาการทำงานไม่ตายตัว ดังผู้ให้ข้อมูลผู้ชายคนหนึ่งกล่าวว่า

“มีเวลายืดหยุ่นในการทำงาน ถ้าวັນไหนรับส่งเอกสารเสร็จแล้วจะรีบกลับบ้านมาหาลูก ได้ใกล้ชิดผูกพันกับลูก งานมีความอิสระ ถ้าทำงานเสร็จแล้วก็สามารถกลับบ้านได้เลย ไม่มีเวลาเลิกงานกำหนดตายตัว”

4.1.3 กลุ่มที่ทำงานประจำมักจะเลือกส่งลูกไปอยู่กับปู่ย่าตายาย และรับกลับมาอยู่กับตนเองเมื่อลูกเข้าโรงเรียน จึงไม่ต้องการความช่วยเหลือใดๆ

4.2 ความต้องการความช่วยเหลือสำหรับเด็ก กลุ่มตัวอย่างที่อยู่กับเด็กในวัยเรียนมักจะไม่ประสบปัญหาการดูแลเพราะเด็กอยู่ที่โรงเรียน มีคุณครูคอยดูแลอยู่แล้ว เพียงแต่จัดสรรเวลาไปส่ง-รับที่โรงเรียนนั้น สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานประจำและอยู่กับเด็กก่อนวัยเรียนต้องพึ่งพาเนอสเซอรี่ที่อยู่ใกล้บ้าน ดังนั้น จึงอยากให้หน่วยงานภาครัฐ กวดขันมาตรฐานและความปลอดภัยในการดูแลเด็กของเนอสเซอรี่ด้วย ดังผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “เนอสเซอรี่สมัยนี้ไม่ค่อยไว้วางใจ แต่ทำยังไงได้ไม่มีใครดูแลลูก อยากให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามา กวดขันบ่อยๆ ด้วย” อีกทั้งสถานที่ทำงานไม่อนุญาตให้พาลูกมาเลี้ยงที่ทำงาน จึงอยากให้ศูนย์รับเลี้ยงเด็กในที่ทำงานด้วย ดังผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “ที่ทำงานไม่ให้พาไป ถ้าหากพาไปได้และมีสถานที่ดูแลเด็กด้วยจะดีมาก ไม่เสียทั้งงานและดูแลลูกได้อีกด้วย”

4.3 ความต้องการความช่วยเหลือสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับกลุ่มตัวอย่างมักจะสุขภาพแข็งแรงและช่วยเหลือตัวเองได้ บางคนยังทำงานอยู่ เช่น เปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยว และขายของชำที่บ้าน อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของตนเองและฝากเพื่อนบ้านหรือญาติช่วยดูแลมากกว่า ดังผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “พนักงานขายรถโตโยต้า หากทำงานที่บ้าน ถ้าท่านดูแลตัวเองไม่ได้ การเอางานมาทำที่บ้านก็ถือว่าดี งานไม่เสีย และได้อยู่ดูแลท่านอย่างใกล้ชิด” หากแต่ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างทำงานประจำ เป็นลูกจ้างรายวัน การพาผู้สูงอายุไปโรงพยาบาลบ่อยครั้งทำให้ต้องลางานหรือรายได้ลดลง ดังนั้น การมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาในชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก มากกว่า ดังผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งกล่าวว่า

“ลดเวลาการทำงานลง หรือลางานบ่อยครั้งยังกังวลอยู่ ทำงานบริษัทต้องใช้ความรับผิดชอบสูง ลางานบ่อยๆ ไม่ดี เป็นห่วงเรื่องเงินเดือน แต่ถ้าอนาคตใช้เงินเยอะก็ต้องคิดเหมือนกัน จึงอยากให้หน่วยงานเข้ามาตรวจสุขภาพผู้สูงอายุบ่อยๆ เพราะบางคนไม่สะดวกที่จะเดินทางไปหาแพทย์เอง”

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาลักษณะของครอบครัวในชุมชนเมืองและรูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันในครัวเรือนของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง โดยใช้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง 75 คน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนวลจิต ในส่วนนี้จะนำเสนอการสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

ลักษณะครอบครัวในชุมชนนวลจิตเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเด็กอยู่ร่วมกัน สำหรับการดูแลเด็กบุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ลูกเรียนอยู่ที่โรงเรียนมากที่สุด เพราะเด็กอยู่ในวัยเรียนและบิดามารดาสามารถไปทำงานได้ และในกรณีเด็กก่อนวัยเรียนจะฝากปู่ย่าตายายดูแลแทน และสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ บุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังเพราะยังแข็งแรงสามารถดูแลตัวเองได้ ถ้าหากผู้สูงอายุมีสุขภาพไม่แข็งแรงจะฝากเพื่อนบ้านคอยดูแลให้ นอกจากนี้ บุคคลวัยทำงานที่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ ที่มีลักษณะงานประจำอิสระและมีเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่น และทำงานประจำแต่ส่งลูกไปอยู่กับปู่ย่าตายาย ไม่ต้องการความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ เพราะสามารถบริหารจัดการเวลาเองได้ แต่บุคคลวัยทำงานที่อยู่กับผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือด้านการแพทย์ที่เข้าถึงชุมชนโดยไม่ต้องพาโรงพยาบาล สำหรับบุคคลวัยทำงานที่อยู่กับเด็กต้องการให้ที่ทำงานมีศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อจะได้ทำงานและสามารถดูแลลูกได้ด้วย

2. อภิปรายผลการวิจัย

2.1 ลักษณะครอบครัวในชุมชนเมือง

ลักษณะครอบครัวของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมืองส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเด็กอยู่ร่วมกันมากที่สุด สอดคล้องกับผลสำรวจโครงการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัว (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว 2550; อ้างถึงใน จิราพร ชมพิกุล. 2552) ระบุว่าโครงสร้างของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ด้วยภาวะบีบรัดทางเศรษฐกิจ คู่สามีภรรยาต้องออกทำงานหาเลี้ยงครอบครัว และสามารถควบคุมค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้ง่าย ซึ่งมักจะพบในสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบท

2.2 รูปแบบการดูแลเด็กของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

สำหรับการดูแลเด็กบุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ลูกเรียนอยู่ที่โรงเรียนมากที่สุด เพราะเด็กในวัยเรียน โดยเฉพาะชั้นประถมศึกษา ทำให้บิดามารดาสามารถไปทำงานได้ช่วงกลางวันและรับกลับบ้านหลังเลิกเรียนได้ ถ้าหากบิดามารดาไม่สามารถดูแลเด็กได้ จะเลือกใช้วิธีให้บุคคลอื่นซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้น เป็นเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพและการให้ความสำคัญกับบทบาททางหน้าที่การงานมากกว่าเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เด็กเล็กจะถูกเลี้ยงดูในลักษณะที่ปู่ย่าตายายดูแลแทน สำหรับครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงและมีถิ่นฐานในชนบท เมื่อคลอดบุตรและเลี้ยงดูได้ระยะหนึ่งก็จะส่งให้ปู่ย่าตายายที่อยู่ในชนบทช่วยเลี้ยงดูแทน หากไม่มีปู่ย่าตายายช่วยดูแล มักจะว่าจ้างบุคคลอื่นมาช่วยเลี้ยง เช่น เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง หรือสถานรับเลี้ยงเด็ก (ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย. 2553)

2.3 รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

สำหรับการดูแลผู้สูงอายุ บุคคลวัยทำงานจะเลือกใช้รูปแบบให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังเพราะยังแข็งแรงสามารถดูแลตัวเองได้ ซึ่งผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคตมีแนวโน้มที่จะอยู่ตามลำพัง หรือหากอยู่กับครอบครัวก็มักเป็นครอบครัวขยาย หากแต่สมาชิกคนอื่นต้องทำงานนอกบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านคนเดียว หรืออาจอยู่กับคู่ชีวิตที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกัน (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554) อีกทั้งความก้าวหน้าทางการแพทย์ทำให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวและสุขภาพแข็งแรงขึ้น จากการศึกษาสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2555 พบว่ากลุ่มประชากรผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้น เมื่อพิจารณาจำนวนปีที่จะมีชีวิตต่อไปได้เมื่ออายุ 60 ปี (อายุคาดเฉลี่ย 60 ปี) และอายุ 80 ปี (อายุคาดเฉลี่ย 80 ปี) พบว่า อายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ผู้สูงอายุหญิงเมื่ออายุครบ 60 ปี จะมีอายุคาดเฉลี่ยเพิ่มจาก 23 ปี ในปี 2553 เป็น 26 ปี ในปี 2583 และอายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุ 80 ปีของเพศหญิงเพิ่มจาก 9 ปี เป็น 10 ปี ในปี 2583 สำหรับผู้สูงอายุชายจะมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุ 60 ปี เพิ่มจาก 20 ปี เป็น 23 ปี และอายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุ 80 ปี เพิ่มจาก 8 ปี เป็น 9 ปี ในปี 2583 (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2556)

ถ้าหากผู้สูงอายุมีสุขภาพไม่แข็งแรง ทั้งที่อยู่ต้องอยู่ตามลำพังและมีสมาชิกคนอื่นในครอบครัวอยู่ด้วยกัน บุคคลวัยทำงานจะฝากญาติพี่น้องที่อยู่บ้านใกล้กันและเพื่อนบ้านคอยสอดส่องดูแลให้เวลาออกไปทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของเล็ก สมบัติ (2549) เกี่ยวกับลักษณะการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวพบว่า ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัวในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภค การดูแลด้านการเงินและที่อยู่อาศัย เป็นต้น นอกจากนี้ ความสามารถของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ เป็นสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมกันหาวิธีการดูแลที่เหมาะสม เช่น ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษและมีผู้ดูแลหลัก มักจะเป็นเครือญาติ ได้แก่ คู่สมรสและบุตร โดยบุตรสาวหรือสะใภ้ที่อยู่ในบ้านจะถูกคาดหวังมากกว่าบุตรชาย ตามด้วยเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการดูแลแบบเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ (Informal Network) เกิดจากความรู้สึกที่ผูกพันกันเป็นเวลานานและเป็นความรับผิดชอบ ในกรณีที่เครือข่ายไม่เป็นทางการไม่สามารถกระทำหน้าที่ได้แล้ว การดูแลผู้สูงอายุจะถูกส่งต่อมาที่เครือข่ายที่เป็นทางการ

(Formal Network) เป็นการทำหน้าที่ของบุคคล องค์กร หรือสถาบันที่มีการถูกว่าจ้าง เช่น การดูแลส่วนบุคคล การดูแลโดยศูนย์บริการกลางวัน การดูแลโดยเพื่อนบ้าน เป็นต้น ในขณะเดียวกัน บุคคลวัยทำงานเลือกการทำงานที่บ้าน เพื่อเอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น เพราะสามารถยืดหยุ่นเวลาทำงานและสามารถดูแลได้ด้วยตนเอง

2.4 แนวทางการให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมือง

การให้ความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานในชุมชนเมืองแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่

2.4.1 วัยทำงานที่ไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ ทำงานที่บ้าน ที่มีลักษณะงานอิสระและมีเวลาการทำงานที่ยืดหยุ่น และทำงานประจำแต่ส่งลูกไปอยู่กับปู่ย่าตายาย ไม่ต้องการความช่วยเหลือในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ เพราะสามารถบริหารจัดการเวลาเองได้

2.4.2 บุคคลวัยทำงานที่อยู่กับผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือด้านการแพทย์ที่เข้าถึงชุมชนโดยไม่ต้องพาโรงพยาบาล ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาด้านสุขภาพร่างกายค่อยๆ เสื่อมลง ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุจากโรคที่เกิดจากการเสื่อมของร่างกายและโรคประจำตัว รวมถึงปัญหาด้านความเครียดหรือสุขภาพจิต ในขณะเดียวกันอาจจะไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งโรงพยาบาลอาจอยู่ไกลทำให้เดินทางไม่สะดวก ดังนั้น การให้หน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือบุคคลวัยทำงานในการดูแลรักษาพยาบาลผู้สูงอายุ ถือเป็นการแบ่งเบาภาระด้วย เช่น การให้แพทย์จากโรงพยาบาลใกล้บ้านเข้ามาดูแลสุขภาพถึงบ้านอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 1-2 ครั้ง (เล็ก สมบัติ, 2549)

2.4.3 บุคคลวัยทำงานที่อยู่กับเด็กต้องการให้ที่ทำงานมีศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อจะได้ทำงานและสามารถดูแลลูกได้ด้วย การมีเนอสเซอรี่ในสถานที่ทำงานนั้นจะส่งผลดีต่อพนักงานในด้านประสิทธิภาพการทำงานเนื่องจากพนักงานสามารถทำงานได้เต็มที่และเต็มเวลาโดยไม่ต้องกังวลใดๆ เพราะรับรู้ว่าจะขณะที่ทำงานอยู่ ลูกๆ ได้รับการดูแลเป็นอย่างดี และสามารถไปดูแลในเวลาใดก็ได้ อีกทั้งการมีเนอสเซอรี่จะเพิ่มความรู้สึกการจูงใจที่ดีต่อองค์กรและลดอัตราการลาออกจากงานอีกด้วย (Kristen Hamlin, 2015: online)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ
 - 1.1 สร้างอาชีพในชุมชนเพื่อไม่ให้บุคคลวัยทำงานต้องออกไปทำงานไกลบ้าน
 - 1.2 ส่งเสริมการทำงานผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของภาครัฐและเอกชน
 - 1.3 ส่งเสริมให้สถานที่ทำงานมีการจัดตั้งศูนย์บริการการดูแลเด็กเพื่อที่จะนำมาอยู่ที่ทำงานด้วยกัน
 - 1.4 ส่งเสริมให้สถานที่ทำงานมีการจัดเวลาทำงานที่ยืดหยุ่นเพื่อเอื้อต่อการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ
 - 1.5 จัดตั้งหน่วยแพทย์และอนามัยเคลื่อนที่สู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ
 - 1.6 สนับสนุนให้ชุมชนตั้งชมรมผู้สูงอายุและจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อผ่อนคลายความเครียดและสร้างเสริมสุขภาพที่ดี
2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป
 - 2.1 ควรวิจัยในเชิงปริมาณ โดยเพิ่มขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานชายและหญิง
 - 2.3 ควรศึกษาชุมชนเมืองและชนบทอื่นๆ เพิ่มเติม และนำมาเปรียบเทียบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุของบุคคลวัยทำงานทั้งในเมืองและชนบท

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2557 และขอขอบคุณ Professor Dr. Daphne E. Pedersen จาก University of North Dakota, USA ที่อนุญาตให้นำข้อมูลงานวิจัยเรื่อง "The Conflict between Work and Family Life in Urban Area of Thailand" มาใช้ในการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- จิราพร ชมพิกุล และคณะ. (2552). **สัมพันธภาพในครอบครัวไทย**. สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2554). **การเปลี่ยนแปลงครอบครัวและครัวเรือนไทย: เรา (ไม่) รู้อะไร?**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2557, จาก <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-02.pdf>
- รุจา ภูไพบูลย์. (2541). **การพยาบาลครอบครัว: แนวคิดทฤษฎีและการนำไปใช้**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วีเจพริ้นติ้ง.
- เล็ก สมบัติ. (2549). **โครงการภาวะการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวในปัจจุบัน**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2556). **รายงานประจำปีสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2555**. นนทบุรี: เอสเอสพลัส มีเดีย.
- ศุภชัย ปิตกุลตังค์. (2556). **สถานการณ์และแนวโน้มของครอบครัวไทย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2557, จาก http://ns2.ph.mahidol.ac.th/phklb/knowledgefiles/_21.pdf
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย. (2553). **การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว**. ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัวไทย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2554). **การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสถานภาพสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย**. สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2550). **โครงการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศด้านสตรีและครอบครัว**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2552, จาก <http://www.thaifamily.in.th/?today=2&dfMonth=2&dfYear=2009>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.ก). **ครัวเรือนไทย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2557, จาก <http://popcensus.nso.go.th/topic.php?cid=11>
- _____. (ม.ป.ป.ช). **บทสรุปผู้บริหาร สปค. 2553**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2557, จาก <http://popcensus.nso.go.th/file/popcensus-10-01-56-T.pdf>
- _____. (ม.ป.ป.ค). **ครอบครัว...ความสุขของผู้สูงวัย**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2557, จาก http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_44.html
- Friedman, M. M. (1986). **Family Nursing: Theory and Assessment**. (2nd ed.). New York: Appleton-Century-Crofts.
- Hamlin, Kristen. (2015). **The Advantage and Disadvantages of Child Day Care at Workplace**. Retrieve on 8 June, 2015, from <http://woman.thenest.com/advantages-disadvantages-child-day-care-workplace-8829.html>

การศึกษาทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน

The Study of Attitudes of University's Student towards Corruption

อาจารย์ ดร. เพ็ชรรัตน์ ไสยสมบัติ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาทัศนคติ ความคิดเห็น และมุมมองของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้และการปลูกฝังให้นิสิตนักศึกษามีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม และเพื่อหาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนการสอนในเรื่องจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่างได้แก่นิสิตระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยคือแบบสอบถาม ซึ่งมีนิสิตที่ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 408 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. นิสิตมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน มีความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน (รู้สาเหตุและพฤติกรรมใดที่ถือว่าการคอร์รัปชัน) และมีทัศนคติเกี่ยวกับการคอร์รัปชันอยู่ในระดับมาก มีการรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชันในระดับปานกลาง ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังปัญหาของการคอร์รัปชันของมหาวิทยาลัยในระดับปานกลาง ต้องการให้มหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันและต้องการให้ภาครัฐแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับมาก
2. ผลการวิจัยในด้านปัจจัยทางชีวสังคมและภูมิหลัง (เพศ อายุ ชั้นปีการศึกษาและสาขาวิชาที่ศึกษา) และปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน (เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชัน) ไม่ส่งผลให้นิสิตมีทัศนคติต่อปัญหาการคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน
3. ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านการมีความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ทำให้เกิดความแตกต่างของทัศนคติ โดยนิสิตที่มีความรู้เรื่องสาเหตุของการทำให้เกิดการคอร์รัปชันและไม่รู้สาเหตุของการคอร์รัปชัน มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -5.81$) สำหรับความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่คิดว่าเป็นการคอร์รัปชันนั้น พบว่านิสิตที่มีความรู้ว่าพฤติกรรมใดเป็นการคอร์รัปชันและไม่รู้ว่าพฤติกรรมใดเป็นการคอร์รัปชันนั้น มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -2.71$)

ผลการศึกษาได้แนวทางในการเสริมสร้างทัศนคติเพื่อให้นิสิตนักศึกษาเกิดทัศนคติที่เห็นว่าการคอร์รัปชันเป็นภัยต่อประเทศชาติและเป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศ คือ ในส่วนของมหาวิทยาลัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ (1) มหาวิทยาลัยควรประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ผลกระทบของการคอร์รัปชัน มาตรการทางกฎหมายต่างๆ ตลอดจนจรรยาบรรณและจัดกิจกรรมต่อต้านการคอร์รัปชันให้นิสิตและบุคลากรภายนอกที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยทราบ (2) มหาวิทยาลัยควรบรรจุวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน และผลกระทบของการคอร์รัปชัน ให้เป็นวิชาพื้นฐานที่นิสิตทุกคนต้องเรียนในทุกหลักสูตรและทุกคณะ หากไม่สามารถทำได้ อาจารย์ผู้สอนควรสอดแทรกแนวความคิดและชี้ให้เห็นผลกระทบของการคอร์รัปชันไว้บ้าง และ (3) มหาวิทยาลัยควรเปิดช่องหรือเป็นสื่อกลางในการรับเรื่องร้องเรียนปัญหาการคอร์รัปชันเพื่อส่งต่อไปให้หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบต่อไป

ข้อเสนอแนะในส่วนของภาครัฐ คือ (1) หน่วยงานภาครัฐควรอบรมสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคลากรภาครัฐ นิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไป เพื่อให้ทราบปัญหาและผลกระทบของการคอร์รัปชัน ตลอดจนจรรยาบรรณและจัดกิจกรรม

ต่อต้านการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง (2) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายในการตรวจสอบการทุจริต และควรใส่ใจต่อการร้องเรียนและรักษาความลับของผู้ร้องเรียน และ (3) ควรเพิ่มโทษสำหรับผู้ที่ไม่คอร์รัปชันและควรมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดกว่าเดิม

คำสำคัญ: ทักษะคิด, คอร์รัปชัน, นิสิตนักศึกษา

Abstract

This research aims at studying attitudes and viewpoints of university's students towards corruption and examining factors which can cause students to have different attitudes in order to draw lessons and develop learning skill and cultivate students about attitudes towards corruption. Survey among Srinakharinwirot University's students who were attending bachelor degree. The sample group was 408 students who were randomly selected.

The results are as follows:

1. The students receive information about corruption problem, have knowledge and understand causes of corruption and can differentiate which behavior or action means corruption, and have attitudes toward corruption at the high level. The students acknowledge corruption's behavior at the moderate level. The students consider that the university should cultivate corruption problems at the moderate level. The students want the university to take part in solving corruption problems and want government agencies to solve corruption problem at the high level.

2. Demographic survey reveals that student with different genders, age, educational levels, and fields of study have no different attitudes towards corruptions. The acknowledgement of information related to corruption such as participating in activities relating to corruption also cannot cause students to have different attitude towards corruption.

3. Research result reveals that having knowledge about corruption can cause students to have same attitudes towards corruption at a significant level of .05 ($t = -5.81$). Moreover, knowing which actions or behaviors are considered as corruption can also cause students to have same attitudes towards corruption at a significant level of .05 ($t = 2.71$).

The research results create guidelines for building attitudes of students relating to corruption problems in two parts. First, university shall (1) publish or disseminate information, knowledge, and effect of corruption to students, people and society around university and shall hold activities and campaign related to corruption; (2) contain subjects related to corruption in every faculty or encourage lecturers to cultivate corruption problems to students; and (3) shall be a media or center to receive complaints about corruption and then pass through related government agencies. As for recommendations under government agencies part, this research suggests that government agencies shall (1) disseminate, publish information and hold activities and campaigns about disasters of corruption to government officers, people and students so that they can understand and know effect of corruption; (2) encourage people participation in examining and keeping eyes on corruption and (3) be interested in the complaints made by people and shall keep complainer to be in secret, and (4) increase law enforcement and enforce law seriously.

Keywords: Attitude, Corruption, University's Students

บทนำ

คอร์รัปชันเป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทยมาเป็นเวลานาน และเป็นปัญหาของประเทศกำลังพัฒนาหลายๆ ประเทศ จากผลการจัดอันดับขององค์กรเพื่อความโปร่งใสระหว่างประเทศ (Transparency International – TI) เกี่ยวกับสถานการณ์การคอร์รัปชัน พบว่าดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index) ประจำปี 2554 นั้น ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 80 จาก 183 ประเทศทั่วโลก โดยได้คะแนน 34 จากคะแนนเต็ม 100 และปี 2555 ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 88 จาก 176 ประเทศทั่วโลก โดยได้คะแนน 37 เต็ม 100 คะแนน หรือร้อยละ 3.7 และปี 2556 พบว่าประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 102 จาก 177 ประเทศทั่วโลกโดยมีคะแนนความโปร่งใสเพียง 35 คะแนน จาก 100 คะแนน และเป็นอันดับ 5 ในอาเซียน (Transparency International, 2012 <http://www.transparency.org>) จากการจัดอันดับนี้สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยมีปัญหาอย่างรุนแรงในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งจะมีผลเสียต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ปัญหาการคอร์รัปชันหลายคนอาจจะมองว่าไม่สำคัญ เพราะอาจคิดว่าไม่ใช่ปัญหาของตัวเองหรือไม่ใช่เรื่องใกล้ตัว แต่หากพิจารณาให้ดีแล้วปัญหาการคอร์รัปชันนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนทุกคนเป็นอย่างมาก ซึ่งจะส่งผลเสียกับการพัฒนาประเทศโดยรวมด้วย

ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่มีภาพลักษณ์เกี่ยวกับการคอร์รัปชันอยู่ในอันดับต้นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นผลจากการสำรวจจัดอันดับโดยสถาบันหรือหน่วยงานใดๆ ก็ตาม รวมทั้งจากผลการวิจัยส่วนบุคคลของนักวิชาการในประเทศไทยเอง ก็ชี้ให้เห็นว่าการคอร์รัปชันในแวดวงราชการไทยนั้นมีอยู่ค่อนข้างสูง ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากสถิติของข้าราชการที่ถูกร้องเรียนเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ทุจริตประพฤติมิชอบที่ปรากฏในรายงานของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (ซึ่งปัจจุบันคือสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบแห่งชาติ) ช่วงปี พ.ศ. 2537 จนถึง พ.ศ. 2542 ชี้ให้เห็นว่าในบรรดาข้าราชการที่ถูกร้องเรียนมากเป็นอันดับหนึ่งคือข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ในขณะที่ข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการถูกร้องเรียนมากเป็นอันดับที่สอง นอกจากนั้นข้าราชการในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยก็ถูกร้องเรียนโดยมีจำนวนอยู่ในอันดับกลางๆ (ปปช., 2551)

คอร์รัปชันส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อระบบการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ คอร์รัปชันทำลายระบบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ การคอร์รัปชันทั้งในระบบการเมืองและระบบราชการเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก ทั้งๆ ที่มีการรณรงค์ต่อต้านคอร์รัปชันจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน แต่ดูเหมือนว่าพฤติกรรมคอร์รัปชันมิได้ลดน้อยลงเลยเพราะทั้งข้าราชการ นักการเมืองและนักธุรกิจจากภาคเอกชนต่างเป็นผู้กระทำการคอร์รัปชันเสียเอง ทั้งนี้สาเหตุที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชันในแวดวงราชการนั้นเกิดขึ้นจากความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ, การมีอภิสิทธิ์ของนักการเมือง, การที่ข้าราชการบางตำแหน่งมีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจมากเกินไป ตลอดจนกฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัวได้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2537; ทิพาวิดี เมฆสุวรรณ, 2543) และนอกจากนี้จากผลการวิจัยเชิงสำรวจเรื่องความต้องการของประชาชนต่อรัฐบาลชุดใหม่ในการสร้างชาติโปร่งใส สร้างไทยชัดเจน โดยได้สำรวจความคิดเห็นกรณี “รัฐบาลทุกรัฐบาลมีการทุจริตคอร์รัปชันทั้งนั้น ถ้าทุจริตคอร์รัปชันแล้วให้ประเทศชาติรุ่งเรือง ประชาชนกินดีอยู่ดี ตนเองได้รับประโยชน์ด้วย จะพอยอมรับได้หรือไม่” ผลการสำรวจพบว่าร้อยละ 64.5 ยอมรับได้ และร้อยละ 35.5 ยอมรับไม่ได้ และเมื่อจำแนกตามกลุ่มอาชีพพบว่ากลุ่มบุคคลที่อายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาเป็นกลุ่มบุคคลที่ยอมรับการทุจริตได้มากกว่ากลุ่มอาชีพอื่นๆ คือร้อยละ 68.2 (นพดล กรรณิกา, 2556)

ฉะนั้น การที่บุคคลที่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือเยาวชน มีทัศนคติต่อการคอร์รัปชันเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ไม่เป็นผลดีต่อประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่ประเทศชาติฝากความหวังไว้ว่าในอนาคตข้างหน้าจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและนำพาประเทศชาติไปสู่การพัฒนาในทุกภาค แต่หากบุคคลเหล่านี้มีทัศนคติและการรับรู้ปัญหาหรือผลกระทบของการคอร์รัปชันในทางที่ยอมรับผลของมันได้หรือเพิกเฉยต่อการแก้ไขปัญหาแล้ว

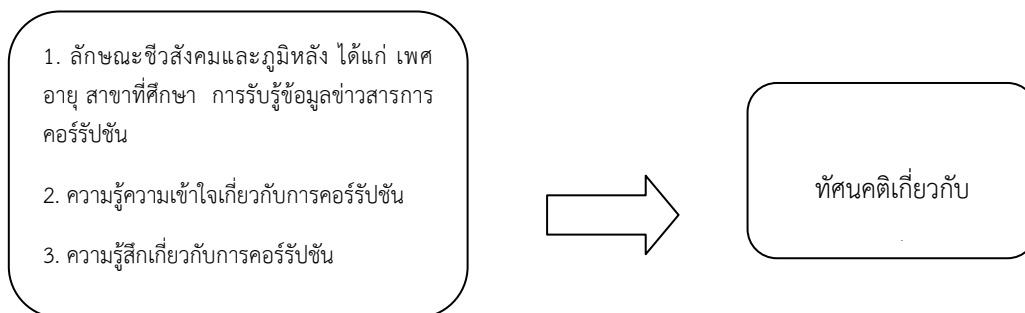
จะทำให้ประเทศชาติไม่เกิดการพัฒนา นอกจากนี้ แม้ประเทศไทยจะมีปัญญาชนผู้มีการศึกษาจำนวนหนึ่งรู้เท่าทัน นักการเมืองและข้าราชการ แต่ส่วนใหญ่คนเหล่านี้ก็มักจะทำงานเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตนมากกว่าที่จะเป็น พลเมืองดีที่สนใจการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ โดยมักใช้ แนวคิดที่ว่าถ้าการโกงนั้นตนเองไม่เสียประโยชน์หรืออาจได้ประโยชน์ด้วยแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ การคอร์รัปชันจึงดู เหมือนว่าจะเป็นค่านิยมที่แพร่หลายในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาทัศนคติ ความคิดเห็นและมุมมองของ นิสิตนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน โดยใช้นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางใน การพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้และการปลูกฝังให้นิสิตมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อ จะได้นำผลการวิจัยมาเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรายวิชาที่ศึกษาอยู่ว่าควรต้องมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับ จริยธรรม ธรรมาภิบาล และผลกระทบของการคอร์รัปชันหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อการคอร์รัปชัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับการค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) ที่มีเนื้อหาสาระสำคัญ เกี่ยวกับความหมายแนวคิดของการคอร์รัปชัน ประเภทของการคอร์รัปชัน และผลกระทบของการคอร์รัปชัน ความหมาย และแนวคิดของทัศนคติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

(2) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ การศึกษาภาคสนาม (Field Survey) ด้วยการลงสำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ในการวัดทัศนคติ ความสนใจ ช่องทางการรับรู้ ความรู้ การทำกิจกรรมเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชัน ของนิสิตระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่นิสิตปัจจุบันของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในระดับปริญญาตรี ใน ปีการศึกษา 2556 มีนิสิตจำนวนทั้งสิ้น 18,871 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้จำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 คน แต่เนื่องจากในครั้งแรกผู้วิจัยได้แบบสอบถามกลับมาไม่ครบจำนวนตามขนาดกลุ่มตัวอย่าง จึงได้ทำการสำรวจครั้งที่สองและได้แบบสอบถามกลับคืนมารวมจำนวนทั้งหมดที่ได้รับทั้งสองครั้งคือ 408 ชุด ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Selection) โดยทำการสุ่มสอบถามข้อมูลจากนิสิตที่พบเมื่อทำการลงสำรวจข้อมูลในบริเวณมหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างนิสิตที่ศึกษาในคณะด้านสังคมศาสตร์ 159 คน กลุ่มตัวอย่างนิสิตที่ศึกษาในคณะด้านวิทยาศาสตร์ 164 คน และมนุษยศาสตร์ 24 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 408 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้จะทำการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) โดยสุ่มกระจายแบบสอบถามให้นิสิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทำการให้ข้อมูล ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามปลายปิดเพื่อสอบถามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ คณะที่ศึกษา ชั้นปีที่ศึกษา การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับเกี่ยวกับคอร์รัปชัน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่อต้านการคอร์รัปชัน

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อสอบถามระดับทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการคอร์รัปชัน ประกอบด้วย ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการรับรู้พฤติกรรม ผู้วิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถามทั้ง 3 ด้าน โดยกำหนดค่าความเที่ยงตรงที่ .05 ขึ้นไป จากนั้นผู้วิจัยได้ทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้านความรู้สึกและการรับรู้พฤติกรรมจากกลุ่มใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ระดับ .71 สำหรับมาตราส่วนประเมินค่าในแบบสอบถามด้านความรู้สึกและการรับรู้พฤติกรรมเป็นแบบลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 หน่วยตั้งแต่ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดด้านข้อเสนอแนะและแนวทางส่งเสริมการสร้างสำนึกกับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบของการคอร์รัปชัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการรวบรวมประมวลผลข้อมูล และบรรยายถึงระดับของทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการคอร์รัปชัน ดังนี้

(1) ใช้สถิติพรรณนาในการวิเคราะห์และอธิบายข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา สาขาที่ศึกษา โดยหาค่าร้อยละ (Percentage)

(2) วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติด้านความรู้ ความเข้าใจ การรับทราบข้อมูล และสาเหตุของการคอร์รัปชัน โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

(3) เปรียบเทียบทัศนคติ จำแนกตามตัวแปรต่างๆ โดยใช้การทดสอบ t -test และ ANOVA เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างของระดับของทัศนคติของนิสิตกลุ่มต่างๆ

5. ตัวแปร

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ (1) ลักษณะชีวสังคมและภูมิหลัง ได้แก่ เพศ อายุ สาขาที่ศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรม (2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคอร์รัปชัน (4) การรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชัน

ตัวแปรตาม ได้แก่ ทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน

6. การทดสอบสมมติฐาน สมมติฐานที่จะทำการทดสอบมีดังนี้

สมมติฐานที่ 1 นิสิตที่มีลักษณะชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน มีทัศนคติเรื่องการคอร์รัปชันต่างกัน

(1) เพศต่างกันมีทัศนคติต่อการคอร์รัปชันต่างกัน

- (2) อายุต่างกันมีทัศนคติต่อการคอร์รัปชันต่างกัน
- (3) สาขาวิชาที่ศึกษาต่างกันมีทัศนคติต่อการคอร์รัปชันต่างกัน
- (4) นิสิตที่เข้าร่วมในกิจกรรมต่อต้านคอร์รัปชันและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมมีทัศนคติต่อการคอร์รัปชันต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 นิสิตที่รับทราบและไม่เคยรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบของการคอร์รัปชันมีทัศนคติด้านการคอร์รัปชันต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 นิสิตที่มีและไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคอร์รัปชัน มีทัศนคติด้านการคอร์รัปชันต่างกัน

สมมติฐานที่ 4 นิสิตที่มีและไม่มีการรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชัน มีทัศนคติด้านการคอร์รัปชันต่างกัน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 408 คน เป็นเพศชายจำนวน 125 คน และเพศหญิงจำนวน 283 คน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 21 ปีขึ้นไป ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือชั้นปีที่ 2, 3, และ 1 ตามลำดับ ส่วนใหญ่ศึกษาอยู่คณะทางด้านวิทยาศาสตร์ และศึกษารวมถึงส่วนใหญ่มีกิจกรรมประกอบธุรกิจส่วนตัว

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชัน

กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชันอยู่ในระดับมาก มีความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน (รู้สาเหตุและพฤติกรรมใดที่ถือว่าการคอร์รัปชัน) ในระดับมาก มีทัศนคติเกี่ยวกับการคอร์รัปชันในระดับมาก มีการรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชันในระดับปานกลาง ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังปัญหาของการคอร์รัปชันของมหาวิทยาลัยในระดับปานกลาง ต้องการให้มหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับมาก และต้องการให้ภาครัฐแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับมาก (รายละเอียดตามตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าคะแนนเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การรับรู้พฤติกรรมความรู้ และแนวโน้มพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน

ตัวแปร	n	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความหมาย
1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ¹	408	5.13	1.62	มาก
2. ความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน				
2.1 สาเหตุที่ทำให้เกิดคอร์รัปชัน ²	408	34.85	4.87	มาก
2.2 พฤติกรรมที่คิดว่าการคอร์รัปชัน ³	408	11.26	1.84	มาก
3. ทัศนคติที่มีต่อการคอร์รัปชัน ⁴	408	57.80	5.60	มาก
4. การรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชัน ⁵	408	37.63	8.10	ปานกลาง
5. การให้ความสำคัญกับการปลูกฝังเรื่องปัญหาของการคอร์รัปชันของมหาวิทยาลัย ⁶	408	12.83	3.25	ปานกลาง
6. การดำเนินการหรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันของมหาวิทยาลัย ⁷	408	25.66	3.32	มาก
7. การให้ภาครัฐดำเนินการในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน ⁸	408	32.50	3.82	มาก

หมายเหตุ: ¹ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 0.00-2.33 = น้อย (2) 2.34-4.65 = ปานกลาง (3) 4.66-7.00 = มาก

² เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 0.00-14.65 = น้อย (2) 14.66-29.31 = ปานกลาง (3) 29.31-44.00 = มาก

³ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 0.00-4.33 = น้อย (2) 4.34-8.67 = ปานกลาง (3) 8.68-13.00 = มาก

⁴ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 11.00-37.00 = น้อย (2) 37.01-55.01 = ปานกลาง (3) 55.02-72.00 = มาก

⁵ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 13.00-30.33 = น้อย (2) 31.34-48.67 = ปานกลาง (3) 49.68-65.00 = มาก

⁶ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 6.00-9.99 = น้อย (2) 10.00-13.99 = ปานกลาง (3) 14.00-18.00 = มาก

⁷ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 8.00-15.99 = น้อย (2) 16.00-23.99 = ปานกลาง (3) 24.00-32.00 = มาก

⁸ เกณฑ์ค่าคะแนน ได้แก่ (1) 9.00-17.99 = น้อย (2) 18.00-26.99 = ปานกลาง (3) 27.00-36.00 = มาก

3. ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างในทัศนคติด้านคอร์รัปชันจำแนกตามลักษณะประชากรและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของทัศนคติที่มีต่อการคอร์รัปชันจำแนกตามลักษณะชีวสังคมและภูมิหลัง พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันคือ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา และสาขาวิชาที่ศึกษา ไม่ส่งผลให้ทัศนคติต่อปัญหาการคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบของคอร์รัปชัน พบว่านิสิตที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชันและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ไม่มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน ผลการวิเคราะห์ด้านการมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน และพฤติกรรมที่คิดว่าเป็นการคอร์รัปชัน มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -5.81$) และที่ระดับ .05 ($t = -2.71$) ตามลำดับ (รายละเอียดตามตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ความแตกต่างในทัศนคติด้านคอร์รัปชันจำแนกตามลักษณะประชากรและภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทางประชากรและภูมิหลัง	ทัศนคติด้านคอร์รัปชันของกลุ่มตัวอย่าง				
	n	$\bar{X}$	S.D.	t	F
1. เพศ				-.48	
1.1 ชาย	125	57.60	5.87		
1.2 หญิง	283	57.89	5.49		
2. อายุ					.68
2.1 อายุ 18-19 ปี	95	57.48	5.22		
2.2 อายุ 20 ปี	140	57.56	5.70		
2.3 อายุ 21 ปีขึ้นไป	173	58.18	5.74		
Between groups = 42.86, df = 2					
Within groups = 12752.22, df = 405					
3. สาขาวิชา					.44
3.1 สังคมศาสตร์	159	57.98	5.72		
3.2 วิทยาศาสตร์	164	57.88	5.62		
3.3 มนุษยศาสตร์	24	58.04	5.15		
3.4 อื่นๆ	61	57.04	5.48		
Between groups = 42.50, df = 3					
Within groups = 12752.58, df = 405					
4. การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคอร์รัปชัน					
4.1 ภายในสถานศึกษา				-2.62	
4.1.1 เข้าร่วม	247	58.39	5.56		
4.1.2 ไม่เข้าร่วม	161	56.91	5.57		
4.2 ภายนอกสถานศึกษา				-2.24	
4.2.1 เข้าร่วม	211	58.40	5.69		
4.2.2 ไม่เข้าร่วม	197	57.16	5.45		

5. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน				
5.1 การรับรู้จากการเรียนในมหาวิทยาลัย				-1.35
5.1.1 รับรู้	273	58.07	5.73	
5.1.2 ไม่รับรู้	135	57.27	5.53	
5.2 การรับรู้จากการแลกเปลี่ยนกับเพื่อน				-2.00
5.2.1 รับรู้	343	58.04	5.43	
5.2.2 ไม่รับรู้	65	56.53	6.33	
5.3 การรับรู้จากการแลกเปลี่ยนกับบุคคลในครอบครัว				-1.93
5.3.1 รับรู้	338	58.05	5.60	
5.3.2 ไม่รับรู้	70	56.64	6.61	
6. ความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน				
6.1 สาเหตุที่ทำให้เกิดคอร์รัปชัน				-5.81*
6.1.1 มีความรู้มาก	364	58.34	5.22	
6.1.2 มีความรู้น้อย	44	53.34	6.67	
6.2 พฤติกรรมที่คิดว่าเป็นการคอร์รัปชัน				-2.71*
6.2.1 มีความรู้มาก	379	58.01	7.23	
6.2.2 มีความรู้น้อย	29	55.10	5.41	
7. การรับรู้พฤติกรรมคอร์รัปชัน				
7.1 ในภาครัฐ				-2.29
7.1.1 มี	389	57.94	5.51	
7.1.2 ไม่มี	15	54.94	6.83	
7.2 ในภาคเอกชน				-1.99
7.2.1 มี	361	58.00	5.54	
7.2.2 ไม่มี	47	56.27	5.92	

หมายเหตุ: *p<.05

การสรุปและอภิปรายผล

1. การสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐานข้อ 1

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของทัศนคติที่มีต่อการคอร์รัปชันจำแนกตามลักษณะชีวิตสังคมและภูมิหลังตามสมมติฐาน 1 พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันคือ เพศ อายุ ชั้นปีที่ศึกษา และสาขาวิชาที่ศึกษา ไม่ส่งผลให้ทัศนคติต่อปัญหาการคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณิ พรหมชัย และคณะ (2556) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ แรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีที่มีผลต่อทัศนคติ แรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี พบว่าเจ้าหน้าที่สำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีมีทัศนคติ แรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก และจากผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ พบว่า (1) เจ้าหน้าที่ที่มีเพศต่างกัน มีทัศนคติ แรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน (2) เจ้าหน้าที่ที่มีอายุต่างกัน มีแรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับของเพ็ญวิพัชร์ มั่นสมรวิชและเฉลิม เกิดโมลี (2556) เรื่องทัศนคติของประชาชนในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการดำเนินนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งพบว่า เพศ สถานภาพการสมรส อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกัน ไม่มีผลต่อทัศนคติของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของลภัส เอื้อทวีสิน (บทคัดย่อ 2551) ที่ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเทศบาลเมืองบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ซึ่งพบว่าแผนการเรียนรู้ สังกัดของสถานศึกษา การศึกษาของบิดาและมารดาของเยาวชนในเขตเทศบาลเมืองบางบัวทอง ไม่มีผลต่อทัศนคติที่มีต่อประชาธิปไตย และงานวิจัยของพงษ์พิพัฒน์ ปานงาม (บทคัดย่อ 2552) เรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง” ซึ่งพบว่าระดับการศึกษา สถานภาพ สมรส อาชีพ และรายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล

2. การสรุปผลและอภิปรายผลตามสมมติฐานข้อ 2

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบของคอร์รัปชันเพื่อพิจารณาว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้ทัศนคติที่แตกต่างกันหรือไม่นั้น พบว่านิสิตที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชันและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ไม่มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน นั้นหมายความว่าไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการคอร์รัปชันหรือไม่ ไม่ใช่ปัจจัยที่ทำให้ทัศนคติที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของลภัส เอื้อทวีสิน (บทคัดย่อ 2551) ที่ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเทศบาลเมืองบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ที่พบว่าพฤติกรรมที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของเยาวชนในเขตเทศบาลเมืองบางบัวทอง ไม่มีผลต่อทัศนคติที่มีต่อประชาธิปไตย

3. การสรุปผลและอภิปรายผลตามสมมติฐานข้อ 3

ผลการวิเคราะห์ด้านการมีความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชันเพื่อพิจารณาว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้ทัศนคติที่แตกต่างกันหรือไม่นั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน และพฤติกรรมที่คิดว่าเป็นการคอร์รัปชัน ในส่วนแรกคือความรู้เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน พบว่านิสิตที่มีความรู้เรื่องสาเหตุของการทำให้เกิดการคอร์รัปชันและไม่รู้สาเหตุของการคอร์รัปชัน มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -5.81$) สำหรับความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่คิดว่าเป็นการคอร์รัปชันนั้น พบว่านิสิตที่มีความรู้ว่าพฤติกรรมใดเป็นการคอร์รัปชันและไม่รู้ว่าพฤติกรรมใดเป็นการคอร์รัปชันนั้น มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = -2.71$) นั้นแสดงว่าการมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการคอร์รัปชันและรู้ว่าพฤติกรรมใดเป็นการคอร์รัปชันนั้น มีผลต่อทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการคอร์รัปชัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์พพร มหาสินไพศาล (2055) ที่ศึกษา เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน คือปัจจัยด้านสาเหตุการรับรู้ และระดับการรับรู้ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับทัศนคติของประชาชน ที่ระดับนัยสำคัญ .01 และยังสอดคล้องกับที่สุพานี สฤญวานิช (2549: 89) ได้อธิบายการเกิดทัศนคติว่าสามารถเกิดขึ้นได้โดยวิธีการต่างๆ คือ การได้รับประสบการณ์ตรง หรือประสบการณ์ส่วนบุคคล การเรียนรู้และดูดซับจากครอบครัว การได้รับอิทธิพลและรับข้อมูลจากกลุ่มที่สังกัด และการเรียนรู้และดูดซับจากสังคมสภาพแวดล้อม โดยผ่านข้อมูลจากสื่อต่างๆ จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และสอดคล้องกับที่บรรพต คันธเสน (2538, หน้า 9) อธิบายว่าทัศนคติเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล แต่ละบุคคลย่อมมีประสบการณ์อันเป็นสิ่งแวดล้อมสร้างทัศนคติต่างกันไป นอกจากนี้ อรุณ รักธรรม (2540, หน้า 29) ให้ความหมายว่า ทัศนคติของคนเป็นผลของความรู้สึกทางใจที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเอนเอียงไปในทางใดทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ก็คือ การแสดงออกของเขาซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ ความรู้ ความคิด ความเชื่อและการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดทัศนคติในการประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเดียวกันในลักษณะแตกต่างกัน

4. การสรุปผลและอภิปรายผลตามสมมติฐานข้อ 4

ผลการวิเคราะห์ด้านการรับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชันทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อพิจารณาว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้มีทัศนคติที่แตกต่างกันหรือไม่นั้น พบว่านิสิตที่รับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชันและไม่รับรู้พฤติกรรมการคอร์รัปชันทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนนั้น ไม่มีความแตกต่างในทัศนคติที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์พิพัฒน์ ปานงาม (บทคัดย่อ 2552) เรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ซึ่งพบว่าการรับรู้ในความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนา ฯ ของประชาชนไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา นั้น มีประเด็นที่น่าไปสู่อข้อเสนอแนะคือ สิ่งที่ทำให้มีทัศนคติที่แตกต่างกันเรื่องคอร์รัปชันคือการรับรู้สาเหตุของการคอร์รัปชันและการรับรู้ว่าพฤติกรรมใดที่เป็นการคอร์รัปชัน ซึ่งหากนิสิตมีความรู้ความเข้าใจในสองปัจจัยนี้เป็นอย่างดี ก็จะทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการคอร์รัปชันได้ ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการช่วยกันรณรงค์ ให้ความรู้และต่อต้านการคอร์รัปชัน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับมหาวิทยาลัย

(1) มหาวิทยาลัยควรประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ผลกระทบของการคอร์รัปชัน สาเหตุของการคอร์รัปชันและพฤติกรรมที่ถือว่าการคอร์รัปชัน มาตรการทางกฎหมายต่างๆ ตลอดจนจรรยาบรรณและจัดกิจกรรมต่อต้านการคอร์รัปชันให้นิสิตและบุคลากรภายนอกที่อยู่บริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยทราบ

(2) มหาวิทยาลัยควรบรรจุวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ให้เป็นวิชาพื้นฐานที่นิสิตทุกคนต้องเรียนในทุกหลักสูตรและทุกคณะหากไม่สามารถทำได้ อาจารย์ผู้สอนควรสอดแทรกแนวความคิดเรื่องปัญหาของการคอร์รัปชันไว้บ้าง

(3) มหาวิทยาลัยควรเปิดช่องหรือเป็นสื่อกลางในการรับเรื่องร้องเรียนปัญหาการคอร์รัปชันเพื่อส่งต่อไปให้หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานภาครัฐ

(1) หน่วยงานภาครัฐควรอบรมสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคลากรภาครัฐ นิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไปเพื่อให้ทราบปัญหา ผลกระทบของการคอร์รัปชัน และพฤติกรรมการคอร์รัปชัน ตลอดจนจรรยาบรรณและจัดกิจกรรมต่อต้านการคอร์รัปชัน

(2) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายในการตรวจสอบการทุจริต และควรใส่ใจต่อการร้องเรียนและรักษาความลับของผู้ร้องเรียน

(3) ควรเพิ่มโทษสำหรับผู้คอร์รัปชันและควรมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดกว่าเดิม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

หากภายหลังก่อนมหาวิทยาลัยมีการจัดกิจกรรม จัดอบรมและรณรงค์เรื่องปัญหาการคอร์รัปชันเพื่อกระตุ้นให้นิสิตเกิดความตระหนักในสำคัญของปัญหาการคอร์รัปชันแล้ว ควรมีการทำการศึกษาวิจัยอีกครั้งเพื่อวิเคราะห์ว่านิสิตมีความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักและมองเห็นผลกระทบของการคอร์รัปชันมากขึ้นหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

- ทิพาดี เมฆสุวรรณ. (2543). **พฤติกรรมการคอร์รัปชันของข้าราชการไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานข้าราชการพลเรือน.
- นพดล กรรณิกา, เอแบคโพล <http://www.abacpoll.au.edu.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2556.
- บรรพต คันธเสน. (2538). **ทัศนคติของราษฎรอาสาสมัครที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ภูซัด ภูเมียง ภูสอยดาว**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.
- พงษ์พิพัฒน์ ปานงาม. (2552). **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนในตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เพ็ญวิพัชร์ มนัสธนารวิ และเฉลิม เกิดโมลี. (2556). **ทัศนคติของประชาชนในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการดำเนินนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาเสียดินของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2537). **การคอร์รัปชันกับประชาธิปไตยไทย**. ในบทความแผนการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในระบบราชการไทย. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2541). **การคอร์รัปชันในระบบราชการไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภักส์ เอื้อทิวสิน. (2551). **“ทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเทศบาลเมืองบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”**. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก.
- สุพานี สฤกษ์วานิช. 2549. **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่: แนวคิดและทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพรรณี พรหมชัย และคณะ. (2556). **ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ แรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีราชภัฏ**. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์. 5 (1) มกราคม – เมษายน 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2551). **ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต**. กรุงเทพฯ.
- อรุณ รักธรรม. (2540). **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- Transparency International, <http://cpl.transparency.org/cpl2012/> สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2556.

การสร้างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อม

The Construction of Environmental Subject

นางสาวเบญจวรรณ อุทัย

นิสิตพัฒนศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมจากการทำงานของอำนาจในรูปชีวะการเมือง บนพื้นฐานของการบริหารจัดการชีวิตด้วยวิธีการของเทคโนโลยีแห่งตัวตน เพื่อสร้างความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมที่ถูกผลิตจากภาคปฏิบัติการต่างๆ ทางสังคม อันเป็นเหตุการณ์ในกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อม (Series of event) ตามแนวทางของอรุณ อกราวอล ได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม (Allocation) การติดตามตรวจสอบ (Monitoring) การแทรกแซง (Sanctioning) และการตัดสินโทษ (Adjudication) ซึ่งทำให้เกิดตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมจากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทองและบุคคลแวดล้อม จำนวน 15 คน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสร้างบทสนทนาตามแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นหลักของเรื่องราวต่างๆ จากผู้เล่าหลายๆ คน จากนั้นจึงทำการสร้างเรื่องราวความเป็นนักสิ่งแวดล้อมขึ้นมาใหม่จากเรื่องเล่าเหล่านั้น ผลการวิจัยพบว่า ปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสามารถบ่มเพาะความเป็นนักสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาได้ จากการทำงานของอำนาจในรูปของการกำหนดกฎเกณฑ์การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับความรู้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานสั่งสมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นความจริงที่ชุมชนให้การยอมรับ ซึ่งความจริงดังกล่าวได้เข้ากำกับตัวตนของชาวบ้านและสร้างนักสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นมา

คำสำคัญ : ฟูโกต์ ชีวะการเมือง การบริหารจัดการชีวิต เทคโนโลยีแห่งตัวตน การศึกษาเรื่องเล่า

Abstract

This research aimed at studying the environmentalist's subjectification process through the working of bio-politics base on governmentality by the means of technologies of the self. For making the environmental reality, produced by social practices such as the series of event; resource allocation, monitoring, sanctioning and adjudication, that emerging subjective environmentalists. Through narrative approach. The 15 participants, the member of Khoa Raow Thian Thong Forest Committee, researched by the semi-structured dialogue. To categorize the collective data to be key themes. After that, making the story telling of environmentalist. The findings revealed that the Forest Committee's regulation and the local knowledge can create the community's environmental reality, which is shaping the unique environmental subject.

Keywords: Foucault, Bio-politics, Governmentality, Technology of the self, Narrative Approach

บทนำ

ในทศวรรษหลายสิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ประเทศไทยรับแนวคิดการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและเน้นการสร้าง ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองการ ผลิตในระบบอุตสาหกรรมและระบบตลาดเพื่อตอบสนองนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีเป้าหมายเพิ่มตัวเลขรายได้ ประชาชาติและดัชนีชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจ ชุมชนมักได้รับผลกระทบโดยตรงจากแนวคิดการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติของรัฐซึ่งใช้วิธีการขยายอำนาจเข้าควบคุมพื้นที่และทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนใน ท้องถิ่นโดยยึดหลักจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดในเชิงพาณิชย์ โดยใช้อำนาจ จัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์แต่เพียงฝ่ายเดียว ด้วยการบัญญัติกฎหมายควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรออกเป็นเขต พื้นที่เฉพาะ (Zoning) โดยไม่รับรองการใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่นๆ ในแต่ละเขต การบังคับใช้ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยาน แห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การจัดการดังกล่าวจึงเน้นหลักการกีดกันบุคคลหรือการใช้ประโยชน์ชนิดอื่นออกไป จากเขตพื้นที่นั้น ดังเช่นกรณีของการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่บีบบังคับให้ชุมชนหลายแห่งอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่ ไปอยู่ที่ยื่น นโยบายดังกล่าวย่อมกระทบต่อความมั่นคงในการถือครองที่ดิน การดำรงชีวิตและความอยู่รอดของคนใน ชุมชนท้องถิ่น ในที่นี้ นักสิ่งแวดล้อมหรือชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความหมายของรัฐจึงหมายถึงพลเมืองดีซึ่งปฏิบัติ ตามกฎหมายที่รัฐบัญญัติ ด้วยการอพยพออกจากพื้นที่ซึ่งรัฐกำหนดเขตให้เป็นพื้นที่ป่าที่ไม่อนุญาตให้ประชาชนเข้าไปใช้ ประโยชน์ในลักษณะอื่นนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ มีผลให้คนในชุมชนท้องถิ่นแทบจะไม่ได้มีส่วน ร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม การกีดกันประชาชนออกจากพื้นที่ป่าเพื่อให้การจัดสรร ทรัพยากรของรัฐเป็นไปอย่างผูกขาด กลับไม่ประสบผลสำเร็จในการรักษาจำนวนผืนป่าและดำรงความหลากหลายของ ระบบนิเวศนี้ไว้ได้อย่างเหมาะสม

การกำกับควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบใหม่ของรัฐ จึงเริ่มต้นขึ้นจากความเชื่อที่ว่า ประชากรคือทรัพยากรทางการเมืองที่ไม่สามารถจัดการหรือเข้าควบคุมจากกลไกที่เป็นทางการของรัฐได้ในระยะยาว กล ยุทธ์การกำกับควบคุมได้เปลี่ยนรูปจากการใช้อำนาจและกลไกที่เป็นทางการของรัฐด้วยการจับกุม คุมขังหรือการลงโทษ ตามกระบวนการทางกฎหมายต่อผู้บุกรุกทำลายสิ่งแวดล้อม ไปสู่การสร้างความสำเร็จว่าการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายใน ชุมชนด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ดี การยินยอมเชื่อฟังหรือเห็นชอบต่อนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ ซึ่งแสดงออกจากทัศนคติ พฤติกรรมและการพูดถึงความสำคัญของการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยปราศจากข้อสงสัย ด้วยการปลูกฝังหรือ สร้างจิตสำนึกกับผิวด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชาวบ้านในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ของตนเอง มอบอำนาจหน้าที่ให้ชุมชนดูแลและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยการให้อิสระภาพในการคิด สร้างสรรค์วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านร่วมกับธรรมชาติด้วยความเคารพในสิทธิ ภูมิปัญญา และแบบแผนการจัดการ ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนของพวกเขา การกำกับควบคุมรูปแบบใหม่ของรัฐปฏิบัติการผ่านการทำงานร่วมกันของความรู้ กับอำนาจด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้เกิดความรู้คิดด้านสิ่งแวดล้อม (Subjectivity) เข้ากำกับพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ของชาวบ้านภายในชุมชน จึงเป็นการปกครองตนเองที่เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” (Governmentality) ซึ่ง แตกต่างจากการปกครองโดยตรงของรัฐผ่านกลไกการเมือง-กฎหมายซึ่งเป็นพลังอำนาจที่อยู่ภายนอกเข้ากำกับควบคุม พฤติกรรมของประชากร แต่จิตสำนึกกับผิวด้านสิ่งแวดล้อม ความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนของ ตนเองเป็นการกำกับควบคุมที่มาจากภายในของบุคคลระดับจิตใจจึงเป็นการทำงานของอำนาจที่มีความลึกซึ้งและเข้มข้น อย่างยิ่ง

สิ่งที่การวิจัยนี้ต้องการนำเสนอและวิเคราะห์ให้เห็นคือ การสร้างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นการสร้างขึ้นของการทำงานร่วมกันระหว่างความรู้กับอำนาจด้าน สิ่งแวดล้อมที่สร้างความเป็นนักสิ่งแวดล้อมขึ้นมา การศึกษาการสร้างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมจะทำให้เห็นถึง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนรูปไปและอำนาจของความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่แพร่กระจายและไหลเวียนอย่างเข้มข้นอยู่บนร่างกายและจิตใจของชาวบ้านรวมถึงอาณาบริเวณภายในชุมชนได้อย่างเป็นธรรมชาติ ผ่านการทำงานของหน่วยงานที่กำกับดูแลด้านสิ่งแวดล้อมทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน สร้างแรงบันดาลใจให้ชาวบ้านจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนและแสวงหาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนด้วยตนเอง เปิดช่องทางให้อำนาจเข้าไปทำงานอยู่ภายในพื้นที่ของสิ่งแวดล้อมได้อย่างชอบธรรม สร้างระบอบแห่งความเป็นจริงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชนและแนวทางกำกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพื่อสนองตอบต่อจุดมุ่งหมายของความรู้ซึ่งมีอำนาจกำกับอยู่เบื้องหลังด้วยการขยายอาณาบริเวณทางการปกครองเข้าไปภายในชุมชนได้อย่างแยบยล

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นปฏิบัติการทางอำนาจในรูปของชีวะการเมือง บนพื้นฐานของการบริหารจัดการชีวิตด้วยวิธีการของเทคโนโลยีแห่งตัวตน เพื่อสร้างความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมที่ถูกผลิตจากภาคปฏิบัติ การต่างๆ ทางสังคม อันจะทำให้เกิดตัวตนของนักสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดของการวิจัย

รัฐในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการทำงานของอำนาจอภิปรัชญาสู่การปกครองด้วยเทคนิควิธีของการปกครองมากขึ้น หรือที่เรียกว่า “การบริหารจัดการชีวิต” ซึ่งมุ่งเน้นการใช้อำนาจเข้าจัดการกระทำต่อชีวิตและสร้าง “ประชากร” ให้มีคุณลักษณะตามความต้องการของรัฐ โดยปรับเปลี่ยนการใช้อำนาจมาสู่การนำทางปฏิบัติ (Conduct of conduct) และพัฒนาชีวะการเมือง (Bio-politics) ขึ้นเพื่อเป็น “ศิลปะแห่งการปกครอง” ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างเครือข่ายของอำนาจ ปฏิบัติการของความรู้และตัวตนของนักสิ่งแวดล้อม เพราะชีวะการเมืองคืออำนาจของการปกครองที่ขยายออกจากพื้นที่ทางการเมืองซึ่งรวมศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ ระบบราชการและสถาบันที่เป็นทางการ ผ่านการใช้กลไกของการเมือง-กฎหมายซึ่งเป็นอำนาจเชิงวินัยที่มุ่งกระทำต่อปัจเจก เปลี่ยนรูปไปสู่วิธีการที่รัฐเข้าไปจัดการเอื้ออำนวยและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของประชากรโดยมีเป้าหมายเพื่อกำกับควบคุมประชากรทั้งหมดด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิตในทุกมิติซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณทั้งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ รัฐทำหน้าที่เข้ากำกับควบคุมอัตราการเกิด การตายและการเจ็บป่วย เพื่อพิจารณาว่าควรเพิ่มหรือลดจำนวนประชากรเท่าใดให้สมดุลกับปริมาณทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ รวมไปถึงการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่า เขตพื้นที่ป่าสงวน หรือเขตป่าชุมชน ผ่านความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม วนศาสตร์ ภูมิศาสตร์และสถิติ เพื่อจัดจำแนกพื้นที่ พันธุ์พืชและสัตว์ จากนั้นจึงสร้างปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านสถาบันที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการ วิเคราะห์วิธีการดำเนินชีวิตของประชากร ด้วยการจัดระเบียบการกำกับควบคุมประชากรผ่านการสร้างความเป็นจริงเข้ากำกับจิตใจและร่างกายของพวกเขา ชีวะการเมืองจึงเป็นรูปแบบการใช้ชีวิต (Life style) ที่เกิดขึ้นภายใต้สถานะของการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเงื่อนไขในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุนี้ชีวะการเมืองจึงเข้าสู่พื้นที่การใช้ชีวิตของประชากรได้ครบถ้วนที่อำนาจสามารถชกชอนไปถึงได้และเป็นอำนาจที่เข้ากำกับควบคุมประชากรได้ตลอดทั้งชีวิต ในห้วงเวลาที่รัฐจำเป็นต้องแสวงหา “เหตุผลแห่งรัฐ” เพื่อสร้างความชอบธรรมในการเข้ากำกับควบคุมประชากร โดยสร้างการนำทางปฏิบัติว่าสิ่งที่รัฐเข้าดูแลประชากรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในขณะนั้นที่สุด และกำหนดว่าประชากรควรมีคุณลักษณะเช่นใด สร้างปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อก่อรูปความเป็นจริงเข้ากำกับความคิดและควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านภายในชุมชนให้กลายเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่รัฐต้องการ รัฐได้ปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อสร้างความมั่นคงและดำรงรักษาอำนาจการปกครอง ด้วยการสร้างบรรทัดฐานในการใช้ชีวิตของประชากรซึ่งก็คือบรรทัดฐานจากชีวะการเมืองนั่นเอง

การทำงานของชีวะการเมืองบนพื้นฐานของการบริหารจัดการชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม (Green Governmentality) ในที่นี้ คือ การสร้าง “ความเป็นสิ่งแวดล้อม” ขึ้นมา จากการกำหนดความเป็นจริงหรือความหมายให้กับสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงกับเทคนิควิธีการทางปกครองในระดับต่างๆ แทรกซึมเข้าจัดระบบกิจกรรมหรือการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมของประชากร สิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ถูกตรวจตราด้วยกลยุทธ์ทางการปกครอง เพื่อกำกับควบคุมพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม นั่นคือการสร้างและการบังคับใช้ภาคปฏิบัติการของระบอบแห่งความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อม สร้างปฏิบัติการที่มีความชอบธรรมเพื่อแผ่ขยายอำนาจเข้าสู่วิถีชีวิตและพื้นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในเมือง ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ รวมถึงพื้นที่ผลิตทางการเกษตร (Luke, 1995 p.64; Rutherford, 2007 p. 298) ดังเช่นการกำหนดนโยบายปศุสัตว์แห่งชาติของอังกฤษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการทำงานของชีวะอำนาจที่สร้างความเป็นจริงด้านเกษตรกรรมผ่านการจัดเก็บข้อมูลทางสถิติและการทำงานของบริหารจัดการชีวิตที่เข้ากำกับควบคุมวิถีชีวิตของประชากรทางอ้อม ผ่านกลไกที่เสริมสร้างความเชื่อมั่นว่าพวกเขาสามารถปกครองตนเองได้ เพราะการจัดเก็บข้อมูลวิถีการผลิตด้านเกษตรกรรมของประชากร ทำให้วิถีชีวิตประจำวันของพวกเขามองเห็นชัดเจนขึ้นและสามารถคาดการณ์ได้ ผลของการจัดการพื้นที่ทางการเกษตรให้เป็นรูปธรรมได้เปิดช่องให้ภาคเกษตรกรรมผนวก รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของภาคเศรษฐกิจผ่านนโยบาย “ปศุสัตว์แห่งชาติ” (National farm) ประสบผลอย่างง่ายดาย เมื่อชีวะการเมืองเข้าสู่วิถีชีวิตของประชากรภายใต้ขอบเขตทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและเกษตรกรรม จึงเป็นเงื่อนไขของการดำรงชีวิตของมนุษย์ (Murdoch & Ward, 1997 p. 307)

เช่นเดียวกับปฏิบัติการของอำนาจที่ซับซ้อนและหลากหลายซึ่งดำรงอยู่ภายในเครือข่ายของสถาบันและกระบวนการใช้อำนาจของรัฐสามารถสืบคลานเข้ากับการใช้ชีวิตของประชาชนผ่านปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการง่ายๆ สะดวกรวดเร็วและสามารถกลืนกลายเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนได้อย่างเป็นธรรมชาติ ดังเช่น การรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการลดการใช้พลังงานและรักษาสีเขียวด้วยตนเอง โดยวางแผนทางปฏิบัติที่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน อาทิ การใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่มีฉลากประหยัดไฟฟ้า การปิดเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ไม่จำเป็นภายในบ้านหรือสำนักงาน การตรวจตราถอดปลั๊กไฟก่อนออกจากบ้าน การปรับลดอุณหภูมิเครื่องปรับอากาศ การใช้ยานพาหนะร่วมกันเมื่อไปทางเดียวกันหรือการส่งเสริมให้ใช้ระบบขนส่งมวลชน การรณรงค์โครงการทราวิส เพื่อลดการทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นที่ในสถานที่สาธารณะ การส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ และการใช้ถุงผ้าจ่ายตลาด รวมถึงการรณรงค์ให้ประชาชนบริโภคพืชผักอินทรีย์ซึ่งปลอดสารพิษ แม้ว่าโครงการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ จะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันผ่านกลวิธีแพร่ความจริงในรูปแบบที่ต่างกัน หากมีเป้าหมายประสงค์เดียวกันคือทำให้ปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมแทรกซึมเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้คนเปิดช่องให้ความรู้และความจริงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเข้าจัดการ ตรวจตราและกำกับควบคุมพวกเขา ให้กลายเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจากการตระหนักรู้หรือเชื่อว่าตนเองมีบทบาทสำคัญในการปกป้องมิให้สิ่งแวดล้อมภายในสังคมเสื่อมโทรมลงได้

การสร้างพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยเทคนิควิธีดังกล่าว แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในวิถีชีวิตประจำวัน เพราะความรู้และความจริงดังกล่าวสามารถเปลี่ยนความเชื่อด้านสิ่งแวดล้อมของบุคคลที่นำมาสู่การกำกับพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากตัวตน (Self) เป็นแต่เพียงรูปแบบที่ว่างเปล่ารอคอยการเติมเต็มให้สมบูรณ์และไม่มีเพียงรูปแบบเดียว ดังนั้น บุคคลจึงสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย เพราะตัวตนเป็นผลผลิตของสังคมและวัฒนธรรมที่ตนเองดำรงอยู่ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Danaher, Schirato and Webb, 2000 p. 116) แต่การนำเสนอตัวตนอยู่ภายใต้เกมส์แห่งความเป็นจริง (Games of truth) และแบบแผนของความรู้ซึ่งแปรเปลี่ยนเป็นอำนาจในการกำหนดตัวตนของบุคคลในลักษณะคงที่หรือปรับเปลี่ยนตัวตนไปสู่รูปแบบใหม่ได้ตลอดเวลา ส่วนการที่เราจะรับรู้ตัวตนของบุคคลเป็นเช่นไร ให้พิจารณาจากความเป็นอัตบุคคล (Subject) ของบุคคลนั้น ซึ่งถูกก่อรูปขึ้นภายใน

บริบทและช่วงเวลาหนึ่ง และจะเปลี่ยนแปลงไปตามตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของบุคคลนั้น (Subject position) เพราะอัตบุคคลคือผลผลิตของวาทกรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อัตบุคคลจึงปรากฏรูปออกมาหลากหลายลักษณะ และแตกต่างกันออกไปตามตำแหน่งแห่งที่ของอัตบุคคลต่างๆ ที่สามารถเป็นไปได้ในบริบททางประวัติศาสตร์สังคมของเรา (อาณันท์ กาญจนพันธ์, 2555 หน้า 99-100)

แม้ว่าอัตบุคคลจะสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของการเกิดขึ้นของอัตบุคคลให้ปรากฏรูปออกมาหลากหลายลักษณะ อย่างไรก็ตาม พูโกต์เห็นว่า มนุษย์ล้วนมีแง่มุมสองด้านอยู่ภายในตัวเอง กล่าวคือ ด้านหนึ่งมนุษย์ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มากำกับควบคุมตนเอง ทว่าอีกด้านหนึ่งมนุษย์สามารถมีอิสระในการแสวงหาและเข้าถึงความรู้ของสรรพสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองหรือควบคุมตนเองได้ (Foucault, 1983 p. 212) ซึ่งเป็นการสร้างตัวตนของบุคคลที่สัมพันธ์กับความเป็นจริง เพราะกระบวนการที่มนุษย์สร้างตนเองให้เป็นตัวตนที่รู้คิดได้ (Subjectification) คือกระบวนการที่มนุษย์สร้างตนเองขึ้นมา โดยยอมรับการเป็นองค์ประธานผู้ถูกกระทำ ที่สามารถตัดสินใจกระทำการ (Conscious agency) ด้วยตนเอง ไม่ได้เป็นเพียงร่างกายที่สยบยอม (Docile body) ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจอย่างสิ้นเชิงอีกต่อไป การก่อรูปของอัตบุคคลในรูปแบบนี้เป็นผลผลิตของบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนซึ่งจัดกระทำต่อร่างกาย จิตวิญญาณ ความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อผ่านกระบวนการทำความเข้าใจและการใช้เหตุผลก็จะนำไปสู่การยอมรับอย่างไม่มีข้อสงสัยในการเลือกที่จะนำไปสู่การกระทำ (Ibid. 208) การก่อรูปอัตบุคคลที่สามารถตัดสินใจกระทำการต่างๆ ด้วยตนเอง หรือมีความรู้คิดได้ (Subjectivity) จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลรู้ว่าตนเองเป็นใคร จากการมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับบุคคลแวดล้อม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บุคคลนั้นรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ฉะนั้น การรับรู้ว่าตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นไร จึงพิจารณาจากการที่บุคคลนั้นสำนึกรู้ว่าตัวตนของเขาเป็นใคร ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของตนเองเป็นไปในทิศทางใด รวมถึงการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมของตนเป็นเช่นไร จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมที่ทำให้รับรู้ว่าเป็นนักสิ่งแวดล้อมของตนเองมีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างจากบุคคลอื่นหรือไม่ อย่างไร

การปรับเปลี่ยนตนเองให้กลายเป็นนักสิ่งแวดล้อมด้วยการฝึกฝนตนเองจากปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งเป็นวิถีในการบ่มเพาะตนเองจากความรู้หรือระบอบแห่งความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนและองค์กรทางสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกยึดถือปฏิบัติ แล้วบุคคลรับนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติของตน นั่นคือเทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technology of the self) เพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเองให้กลายเป็นอัตบุคคลที่ตนปรารถนา (Foucault, 1997 p. 291) ในเบื้องต้นบุคคลจำเป็นต้องมีความขัดแย้งในความสัมพันธ์ที่มีต่อตนเองหรือ “การรู้จักตนเอง” (Knowing the self) สามารถพิจารณาตนเองบนพื้นฐานของความเป็นจริง เพราะการรู้จักตนเองได้อย่างถ่องแท้ หล่อหลอมให้เกิดการพัฒนาตนเอง (Take care of yourself) ในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม นั่นคือรับรู้ว่าจะเลือกวิถีความเป็นนักสิ่งแวดล้อมในรูปแบบใดจึงจะสามารถใช้ศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ได้สูงสุดและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเองได้อย่างมีความสุข จากการยอมรับความเป็นจริงต่างๆ ตามที่เป็นอยู่ สามารถอธิบายความเป็นนักสิ่งแวดล้อมในมุมมองของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ อีกทั้งพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอให้สอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (Foucault, 1988 p. 110-122; Danaher, Schirato and Webb, 2000 p. 128) สำหรับแนวทางการดูแลตัวตนประกอบด้วย บุคคลต้องรู้เท่าทันว่ามีกฎเกณฑ์ทางสังคมใดที่มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของตนเอง เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับจิตใจส่วนลึกสุดของตนเอง และตรวจสอบอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองเข้าใจสภาพความเป็นจริงเพียงใด วัตถุประสงค์ของการนำเทคโนโลยีแห่งตัวตนมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันจึงไม่ใช่เพียงการปรับเปลี่ยนตนเองให้สมบูรณ์ สามารถดำเนินชีวิตและแสดงบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมเท่านั้น แต่การพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงสุดย่อมทำให้สังคมโดยรวมมีความก้าวหน้าและมีสภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วย (Ibid : 129-131)

อันนำมาสู่กรอบแนวคิดในการวิจัย กระบวนการสร้างนักรักษาสิ่งแวดล้อมที่รู้คิดได้ (Environmental subjectification) โดยอาศัยเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่ก่อรูปอัตบุคคลภายในสนามปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากการนำทางของการบริหารจัดการชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมหรือการทำงานของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ ตามแนวทางที่อรัน อกราวอล (Agrawal. 2005 : 194-245) ได้ศึกษาวิธีการกำกับควบคุมประชากรและการสร้างตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีชุดของเหตุการณ์ต่างๆ (Series of event) ที่ถูกกำหนดแนวทางจาก “คณะกรรมการป่าไม้ประจำหมู่บ้าน” อันได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม (Allocation) การสร้างกลไกการติดตามตรวจสอบ (Monitoring) จากการสอดส่องดูแล (Surveillance) และการควบคุมความสงบเรียบร้อย (Policing) โดยมีการกำกับตนเองไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ร่วมกัน (Sanctioning) และการมีบทลงโทษที่สามารถบังคับใช้ได้จริง (Adjudication) ส่งผลให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งสะท้อนจากคำอธิบายของพวกเขาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา จึงสรุปได้ว่า จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมไม่ได้ดำรงอยู่ตามธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นในห้วงเวลาหนึ่งและเผยแพร่จนกลายเป็นความจริงที่ชุมชนให้การยอมรับในห้วงเวลานั้น รวมถึงปฏิบัติการด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนในยุคสมัยหนึ่ง สามารถบ่งชี้ตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะตัวขึ้นในยุคสมัยนั้น ดังนั้น “ตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อม” (Environmental subject) ย่อมเป็นผลผลิตจากความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยหนึ่งที่เข้ากำกับและจัดระบบคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเขา เพราะการที่ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน นั่นคือจิตสำนึกที่เข้มแข็งในการปกป้องทรัพยากรของส่วนรวมที่อยู่เหนือผลประโยชน์ส่วนตัว โดยต้องการให้ความเป็นอยู่ที่ดีของตนคงอยู่ทั้งในปัจจุบันและสืบเนื่องไปยังรุ่นลูกหลานในอนาคต (*Ibid.* 248) ทั้งนี้ ผู้ศึกษาจะขยายประเด็นการศึกษาให้ลึกออกไปเพื่อที่จะตอบคำถามว่า กระบวนการสร้างตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อมมีการทำงานของอำนาจแบบใดและความรู้ชุดใดที่สร้างความจริงบางประการเข้ากำกับให้ชาวบ้านกลายเป็มนักรักษาสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาการสร้างตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อมในครั้งนี้ ต้องการสร้างความเข้าใจที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและนักรักษาสิ่งแวดล้อมในอีกมิติหนึ่ง จากการวิเคราะห์ให้เห็นการสร้างตัวตนของนักรักษาสิ่งแวดล้อมจากการทำงานของชีวะอำนาจ บนพื้นฐานของการบริหารจัดการชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถนำทางประชาชนให้ดูแลสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง โดยส่งเสริมให้พวกเขาแสวงหาและตัดสินใจเลือกแนวทางการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง ด้วยการวิเคราะห์เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนเขารวมเทียนทองและบุคคลแวดล้อม อาทิ ผู้อาวุโสในชุมชน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน จำนวนประมาณ 15 คน เข้าร่วมการสนทนาเพื่อสร้างความรู้ในเรื่องที่ทำการศึกษา เพราะการวิเคราะห์เรื่องเล่าทำให้ผู้ศึกษาสามารถสืบสาวร่องรอยการทำงานของชีวะอำนาจซึ่งอยู่ในรูปของเทคโนโลยีแห่งตัวตนอันเป็นช่องทางที่ทำให้อำนาจกับความรู้แทรกซึมเข้ากำหนดตัวตนของชาวบ้าน เพื่อปรับเปลี่ยนตนเองให้กลายเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

นิยามศัพท์

การบริหารจัดการชีวิต (Governmentality) หมายถึง การนำทางการปฏิบัติของรัฐ (Conduct of conduct) เพื่อควบคุมและจัดการการคาดคำนวณแนวทางการดำเนินชีวิตของประชากรอันนำไปสู่วัตถุประสงค์หนึ่งใดเป็นการเฉพาะ

ชีวะการเมือง (Bio-politics) หมายถึง พลังอำนาจในการกำกับตนเอง อันเป็นผลจากการยอมรับให้ความรู้และความจริงบางประการเข้ากำกับจิตใจซึ่งสั่งการลงไปยังพฤติกรรมของตน

เทคโนโลยีแห่งตัวตน (Technologies of the self) หมายถึง แนวทางการปฏิบัติตนเพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ซึ่งบุคคลสามารถเรียนรู้ได้จากครอบครัว สถาบันการศึกษาและวัฒนธรรมประเพณีภายในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

นกลิ่งแวดล้อมที่รู้คิดได้ (Environmental subjectivity) หมายถึง บุคคลที่สร้างตัวตนขึ้นมาจากความสามารถตัดสินใจดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนวิถีของการจัดการสิ่งแวดล้อมไปตามพลวัตของสังคม วัฒนธรรมและความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมที่ผันแปรไปในแต่ละยุคสมัย

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

เพื่อเปิดมุมมองใหม่ที่ทำให้ประชาชนทุกคนตระหนักว่าตนเองได้กลายเป็นเป้าหมายการทำงานของอำนาจที่เข้ามากับพฤติกรรมทุกด้านในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างที่เราไม่เคยตั้งข้อสงสัยมาก่อน และทำให้เรามีวิจรณ์ญาณเพิ่มขึ้นในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ก่อนที่เราจะยอมรับนำมาปฏิบัติให้กลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้เราเห็นว่ารัฐสามารถสร้างนกลิ่งแวดล้อมที่ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนด้วยตนเองแล้ว ชาวบ้านยังมีช่องทางในการสร้างตัวตนขึ้นมาตามสภาพและสามารถนำทางปฏิบัติบุคคลอื่นซึ่งเป็นพื้นฐานของผู้ที่สามารถรู้คิดได้ อันแสดงถึงแบบแผนของอิสรภาพที่พวกเขาค้นพบได้ในวิถีชีวิตประจำวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เรื่องเล่าตามแนวทางของฟูโกเตียน (Foucauldian narrative approach) ซึ่งมุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์ชีวิต (Experience-centred) เป็นวิธีวิทยา (Methodology) โดยผู้ศึกษาจะทำการสืบสวนจากเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนและภาคปฏิบัติการต่างๆ ทางสังคมที่พยายามสร้างภาพแทนความเป็นนกลิ่งแวดล้อมของชาวบ้านให้มีลักษณะคงที่และมีรูปแบบเดียวกันในห้วงเวลาหนึ่ง เรื่องเล่าวิถีการจัดการสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านภายใต้ความปรารถนาที่จะต่อต้านขัดขืนอำนาจกับความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมจากภายนอกที่พยายามเข้ากำหนดความเป็นนกลิ่งแวดล้อมของพวกเขา และการเชื่อมต่อเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านแต่ละคนเข้ากับเรื่องราวทางสังคม เพื่อสืบสาวร่องรอยการทำงานของชีวะอำนาจที่อยู่ในรูปของเทคโนโลยีแห่งตัวตนซึ่งเป็นช่องทางที่ทำให้อำนาจกับความรู้แทรกซึมเข้าปรับเปลี่ยนบุคคลให้กลายเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

การเข้าถึงกระบวนการสร้างตัวตนของนกลิ่งแวดล้อมจึงให้ความสำคัญกับการกระทำของชาวบ้านที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นตัวบทของเรื่องเล่า (Narrative text) ที่ได้จากการสร้างบทสนทนา (Dialogue) ตามแนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) ส่วนการวิเคราะห์เรื่องเล่าเป็นการตีความของผู้ศึกษาโดยอาศัยโลกทัศน์ ประสบการณ์และพื้นฐานทางทฤษฎี เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงเรื่องราวที่ผู้เล่าเรื่องต้องการนำเสนอ โดยผู้ศึกษาจะวิเคราะห์จากประเด็นหลักของเรื่องเล่า (Key themes) ซึ่งจะปรากฏให้เห็นจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาของชีวิต (Phoenix, 2013 : 75) ที่ได้จากการถอดบทสนทนาออกมาเป็นตัวร่าง (Transcript) เพื่อช่วยให้มองเห็นถ้อยคำที่มีความหมายได้ชัดเจนขึ้น จากนั้นจะนำมาจัดระเบียบใหม่ (Reordering) ด้วยการตีความตัวบทให้เกิดความหมายและการเปิดรหัส (Open coding) มาสร้างเป็นมโนทัศน์ (Concept) จากนั้นนำมโนทัศน์ต่างๆ มาจัดรวมกันให้เป็นชุดของมโนทัศน์ตามหมวดหมู่ (Category) เพื่อค้นหาการทำงานของเทคโนโลยีแห่งตัวตนซึ่งอยู่เบื้องหลังหรือกระบวนการของอำนาจจากปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยอาศัยความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical sensitivity) กำหนดประเด็นหลักของเรื่องเล่า ซึ่งภายในหนึ่งประเด็นหลักจะประกอบไปด้วยประเด็นรอง (Sub themes) หรือชุดของเหตุการณ์ย่อยๆ (Series of event) ที่ประกอบขึ้นเป็นปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งแต่ละเหตุการณ์จะร้อยเรียงกันภายในระบบโครงสร้างที่สลับซับซ้อน (Disposition) เพื่อบอกเล่าให้เห็นถึงกระบวนการสร้างตัวตนของนกลิ่งแวดล้อมภายในชุมชนแห่งนี้ (Bold, 2012 p. 123-130) ซึ่งคัดเลือกจากเรื่องเล่าของชาวบ้านที่มี

ประสบการณ์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีคุณสมบัติของการเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่สามารถตัดสินใจดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนวิถีของการจัดการสิ่งแวดล้อมไปตามพลวัตรของสังคม วัฒนธรรมและความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมที่ผันแปรไปในแต่ละยุคสมัย

โดยศึกษาจากการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาราวเทียนทอง จังหวัดหนึ่งในภาคกลางตอนบน ซึ่งเดิมเคยมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าใกล้กับชุมชนซึ่งขาดระบบชลประทานและมีความแห้งแล้ง การประกอบอาชีพทางเกษตรเพียงอย่างเดียวทำให้ชาวบ้านไม่พอกิน ต้องอาศัยพื้นที่ป่าในการดำรงชีพ ด้วยการเก็บหาหน่อไม้ เห็ดโคน น้ำผึ้งและสมุนไพรต่างๆ ผลจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ขาดการจัดการ กอปรกับการบุกรุกพื้นที่และการเกิดไฟป่าอย่างต่อเนื่อง ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ต่อมาพวกเขาเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของผืนป่าและเกิดแนวคิดที่จะฟื้นฟูป่าให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนและสร้างกฎเกณฑ์การจัดการพื้นที่ป่า ทำให้ชุมชนที่ตั้งอยู่รอบเขาราวเทียนทองสามารถดูแลรักษาผืนป่าที่กว้างใหญ่ ลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ไฟป่าที่ลดน้อยลง ป่าฟื้นฟูสภาพอุดมสมบูรณ์และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพมากขึ้น ชุมชนจึงมีพลังในการทำงาน มีความผูกพันที่ยึดโยงให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง กอปรกับจิตสำนึกรับผิดชอบที่หยั่งรากลึกเข้าไปในจิตใจของชาวบ้าน ทำให้เกิดกำลังใจร่วมกันพลิกฟื้นผืนป่าและมีอำนาจในการต่อรองกับนายทุนที่พยายามเข้ามาหาผลประโยชน์ ด้วยการขยายพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้ในที่สุด

สรุปผลการศึกษา

การพูดคุยกับชาวบ้านที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ซึ่งถูกนำมาสร้างเรื่องราวกระบวนการสร้างความเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่จะกล่าวต่อไป แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ ชะงัด ความหลากหลายและความไม่คงที่ของอำนาจที่ไหลเวียนอยู่ภายในชุมชน โดยเฉพาะความย้อนแย้งของพลังอำนาจที่จัดกระทำต่อเรื่องเล่าความเป็นนักสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เรื่องเล่าจะทำให้เรามองเห็นถึงสิ่งที่พวกเขายึดถือเป็นความจริง และความเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการยอมรับของชุมชนในยุคสมัยหนึ่ง เพราะความเป็นนักสิ่งแวดล้อมของบุคคลล้วนเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมของบริบทแวดล้อมทั้งทางสภาพภูมิศาสตร์ สังคมและระบบความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงองค์ความรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านมีความเฉพาะที่ เฉพาะตัวที่กำหนดความเป็นนักสิ่งแวดล้อมของพวกเขาขึ้นมา

ความเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อม

การเสริมพลัง (Empowerment) เป็นเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้กระทำการทางสังคมภายในอาณาบริเวณที่รัฐนำทางไว้ ด้วยเหตุนี้ เสริมภาพในการแสดงความเป็นนักสิ่งแวดล้อม ย่อมครอบคลุมทั้งพื้นที่ส่วนตัวและบทบาทตามสถานะทางสังคม เพราะความเป็นนักสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางสังคมกับการรับรู้ในภาระหน้าที่ของตนเองซึ่งเกิดขึ้นจากการดูแลตนเองได้ (Care of the self) อีกนัยหนึ่งความเป็นนักสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านเกิดขึ้นจากการบูรณาการระหว่างการกระทำภายใต้โครงข่ายอำนาจภายในสังคมกับความสามารถในการสั่งการตนเองได้ จากกระบวนการต่างๆ ดังนี้

การจัดตั้งกลุ่ม

เมื่อผู้ใหญ่พิศกุลเข้ามารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเขาราวเทียนทองได้ไม่นาน สถานะของความเป็นผู้นำซึ่งถูกกำกับด้วยโครงข่ายของอำนาจทางสังคม ทำให้เธอต้องแสดงบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านอาชีพให้กับลูกบ้านที่ทยอยเดินทางกลับจากกรุงเทพฯ ในยุคฟองสบู่แตก ด้วยการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่าออกจำหน่ายใน

นามของชุมชนและการหาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Subjectivity) ที่กำกับตัวตนของผู้ใหญ่พิบูล ทำให้เธอตระหนักว่าหากเราเพียงแต่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการสงวนรักษาป่าของชุมชนคงไม่อาจเป็นแหล่งอาหารที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไปได้ จึงได้หารือกันเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลผืนป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม แนวคิดการจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านได้แสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้ากำกับบุคคลให้ตรวจตราตนเอง (Monitoring) ตามเกมแห่งความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อม ที่มีเจตจำนงของอำนาจด้านสิ่งแวดล้อม ว่าด้วยการตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและการทดแทนทรัพยากรที่สูญเสียไปกำกับพฤติกรรมของชาวบ้านอยู่เบื้องหลัง

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

การก่อตั้งป่าชุมชนเขาราวเทียนทองในช่วงแรกประสบปัญหาหลายประการทั้งการขยายเครือข่ายความร่วมมือและการทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากกฎเกณฑ์การจัดการป่าไม้วouldจะเป็นการปิดป่า การห้ามล่าสัตว์และตัดต้นไม้ ล้วนขัดกับวิถีชีวิตที่ชาวบ้านดำเนินมาอย่างยาวนาน แม้ทางกลุ่มจะพยายามพูดคุยให้เห็นถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับในระยะยาวและดำเนินกิจกรรมการรักษาป่าให้เห็นเป็นตัวอย่าง “ครั้งแรกๆ ที่เริ่มทำ ชาวบ้านไม่เห็นด้วยเลยคัดค้านกัน แล้วมีกลุ่มนายทุนที่เข้ามาบุกกรุกที่ไปขู่ว่าบ้านว่า ผู้ใหญ่พิบูล ถ้าไม่ได้ผลประโยชน์คงไม่ลุกขึ้นมาทำ เขาจะต้องได้เงินงบประมาณมาเยอะ จะต้องได้ผลประโยชน์ หวังอะไรข้างหน้า หรือหวังพื้นที่ในเขาเรา เลยมีกระแสคัดค้านไม่เห็นด้วย แม้ผู้ใหญ่ก็ระบมอยู่พักนึง ท้อ มีคนมาพูดให้เราทำอะไรไม่ได้.... บางคนเห็นเราทำสำเร็จอย่างทำแนวกันไฟไม่มีไฟไหม้ป่ามาปีสองปี ก็มาถล่มจุด เราวิ่งดับไฟไม่ไหว จุดทั้งป่า พอเราไปดับมีการยิงปืนขู่ แต่เราคิดว่าชุมชนเราต้องเข้มแข็งจะปล่อยให้คนข้างนอกมาใหญ่กว่าเราไม่ได้ เราจะไม่ยอม เริ่มหาแนวคิดกันใหม่ มาตั้งกลุ่มกันใหม่ให้เป็นรูปธรรม แม้ผู้ใหญ่เลยขยายเครือข่าย” เมื่อผู้ใหญ่พิบูลถูกบีบบังคับให้ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับอำนาจของนายทุน ในฐานะผู้นำชุมชนซึ่งถูกปฏิบัติการของอำนาจเข้ากำกับตนเองให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางสังคม (Sanctioning) อันเป็นผลจากการยอมรับให้ความรู้กับความจริงด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปฏิบัติการของอำนาจที่เชื่อมโยงกับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เข้ามากำหนดให้เธอปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ด้วยการแสวงหาแนวร่วมทั้งที่เป็นบุคคล องค์กรภาครัฐและภาคประชาชนสังคมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานในการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนและเปิดพื้นที่ให้ตนเองได้มีจุดยืนในฐานะของผู้นำ ตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นโดยการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านข้างเคียง “แม้ก็เลยขยายเครือข่ายกันขึ้นมา แก่นนำพวกเรานี้แหละ ที่แรกก็ไปคุย ส่วนใหญ่จะไปคุยในสายกำนัน ผู้ใหญ่บ้านด้วยกัน ดูลี เขาสนใจมัย เริ่มแรกไปทาง ต.กะบกเตี้ย เข้าทางกำนันให้เขานัดหมู่บ้านที่ติดป่าให้ แล้วเราก็เข้าไปพูดคุย เราน่าจะทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็ง เพื่อเรื่องของป่าเรา เราจะได้ดูแลกันเอง คนรอบเขาราวเทียนทองดูแลกันเองได้แล้ว....ขยายไปไพรนกยูง เราก็ได้เครือข่ายเพิ่ม เรามีการแต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายทุกหมู่บ้านส่งคนมาเป็นกรรมการ หมู่ละ 1 คน 2 หรือ 3 คน แล้วแต่ละสะดวก โครงสร้างเป็นเครือข่ายรอบเขาทราย 14 หมู่บ้าน มาประชุมกันเราก็จะมาวางกฎเกณฑ์กติการ่วมกัน” จากนั้นเครือข่ายฯ ก็แสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานในระดับชาติ รวมถึงขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านวิชาการจากหน่วยงานระดับนานาชาติ ได้แก่ กรมป่าไม้ ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่าประเทศไทย (The Center for People and Forests, Thailand : RECOFTC) องค์กรสหประชาชาติและสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย “รีคอฟ แล้วก็ยูเอ็นมาเข้ามาให้ความรู้เรา ด้านการจัดการป่าและการจัดการคนทำกันอย่างไร ให้ด้านวิชาการและสนับสนุนงบประมาณ จัดการป่า เราจะทำกิจกรรมร่วมกัน มีเวทีพูดคุย สร้างความรู้ในการดูแลรักษาป่า การสร้างคนขยายเครือข่าย....มีต่างประเทศมาดูงานหลายชาติ ฝรั่งเศส ลาว กัมพูชา เนปาล อเมริกา มาหลายชาติ” การสร้างพันธมิตรทั้งทางด้านความรู้ งบประมาณและอุดมการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการหนึ่งที่หล่อหลอมให้ความเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านมีความเข้มข้นมากขึ้น

การจัดหางบประมาณ

นอกจากความสามารถในการเป็นผู้แสวงหาแหล่งทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายปทุมชนจะเป็นดัชนีบ่งชี้ถึงความเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อม การเขียนข้อเสนอขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากองค์การสหประชาชาติและสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนได้กลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของอำนาจในการจับจองตนเอง (Gazing) ให้เป็นไปตามเจตจำนงของอำนาจกับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการแสวงหาแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด “หลังจากตั้งเป็นเครือข่ายแล้วต่างชาติเริ่มเข้ามา..... เขาแนะนำให้เราเขียนของงบประมาณยูเอ็น เครือข่ายหมู่ละคน สองคนก็ต้องมาช่วยกันคิด ครูบาอาจารย์ มาช่วยกันคิด ถ้าคิดกันเอง 4-5 คน คงไม่ไหว คิดกันอยู่สามวันติดๆ กัน ของมาได้ 2.7 ล้านบาท ให้มาทำงาน 2 ปี แต่เราทำงานได้เกือบ 5 ปี” โดยตระหนักว่าตนเองต้องใช้ความสามารถในการบริหารงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน “การบริหารเงิน เรามีวัตถุประสงค์อยู่แล้วว่าจะทำอะไร พอเราใช้เงินก็ต้องใช้ให้คุ้ม..... เราก็จะเรียกประชุม ก่อนเราจะใช้เงินเราจะทำแผนขึ้นมาก่อนว่ามีกิจกรรมอย่างนี้ๆ มีงบประมาณเท่านั้น มีกิจกรรมอะไรบ้าง พอทำกิจกรรมเสร็จเราก็จะมาสรุปผลด้วยกันว่าค่าใช้จ่ายเท่าไร มีบัญชีรายรับรายจ่าย เรามีโปรแกรมคำนวณค่าใช้จ่าย พอไปประชุมก็จะชี้แจงรายละเอียด.... ใช้ไปเท่านั้น เหลือเท่านี้ไว้ส่วนกองกลางไว้บริหารจัดการกันไป ที่เราสามารถทำงานต่อไปได้เกือบ 5 ปี เพราะบางกิจกรรมเงินมันเหลืออย่างค่าอาหาร ได้มา 2 หมื่น เหลือ 3-4 พันเราก็เก็บไว้สะสม มีเงินเราก็เขียนโครงการเติมไปด้วย” และมีการทบทวนตนเองอย่างสม่ำเสมอตั้งเช่นการส่งคืนเงินโครงการพัฒนาหมู่บ้าน “เราเป็นประธาน คุณการเบิกจ่ายเงิน เราว่ามันไม่โปร่งใสแล้วละ ไปซื้ออะไรมา คูละ 60 มาคิดเงิน 100 บาท.... แม่ผู้ใหญ่ไม่ยอมทำ โกง เงินเอามาใช้ก็ไม่เกิดประโยชน์ แล้วยังทำให้ชาวบ้านเกิดความแตกแยกกันอีก... ตรงนี้ก็เลยคืนเงิน ทำเรื่องที่ทำค้างอยู่ก็ทำให้จบโครงการไป แต่ที่เหลือเราส่งคืน ใช้เงินได้ล้านกว่าบาท เหลืออีกสี่ล้านคืนเลย” นี่คือการระดมทุนสร้างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมจากปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการทำงานของอำนาจในการกำกับตนเองให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สัมพันธ์กับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม สร้างความจริงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมตามวิถีของชุมชนเข้ากำหนดตัวตนของผู้ใหญ่ทุก

การประสานงาน

ผู้ประสานงานเครือข่ายนับว่ามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้การทำงานของเครือข่ายปทุมชนมีประสิทธิภาพ สมศักดิ์ได้เข้ามาทำหน้าที่นี้ภายหลังจากที่เครือข่ายฯ ได้รับงบประมาณอุดหนุนโครงการจากองค์การสหประชาชาติ ทำให้เขามีโอกาสทำหน้าที่หลักในการจัดประชุมประจำเดือน โดยสัญจรหมุนเวียนไปยังหมู่บ้านเครือข่ายต่างๆ และประสานงานเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่าย “จัดตั้งเป็นคณะกรรมการของเครือข่าย ให้แต่ละหมู่บ้านส่งตัวแทนมาเวลามาประชุมกันก็ปรึกษาหารือกัน ส่วนใหญ่จะมาร่วมกัน คนที่สนใจจะส่งตัวแทนมา หมู่ละคนสองคน เพราะกรรมการเครือข่ายมีทั้งหมด 16-17 คน กิจกรรมส่วนใหญ่มีปลูกป่า ดับไฟ ลาดตระเวน ที่เราประสานคนให้ไปช่วยกัน” การประชุมที่จัดขึ้นเป็นประจำเพื่อสื่อสารให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง ตรงกัน ซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎเกณฑ์เป็นไปได้จริง “เราต้องใช้ข้อมูลเดียวกัน จะไปทางไหนก็เหมือนกัน ให้มันตรงกัน ถึงจะว่าชาวบ้านได้ ห้ามเขาได้ ทำร่วมกัน ป่าก็เริ่มดี เห็นชัดขึ้นเลย เขาก็เกรงใจพวกเรา เราทำกันจริงๆ” อีกทั้งทำให้สมาชิกทุกคนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่ามากขึ้น “เวลาประชุมคณะกรรมการเครือข่ายปทุมชน จะถามคนนั้นคิดยังไง คนนี้คิดกันยังไง แบบไหนจะให้ป่าเราดีขึ้น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตอนประชุมร่วมกัน วนกันไป” รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องงบประมาณของโครงการต่างๆ “ก่อนเราจะใช้เงินเราจะทำแผนขึ้นมาก่อนว่ามีกิจกรรมอย่างนี้ๆ มีงบประมาณเท่านั้น พอทำกิจกรรมเสร็จเราก็จะมาสรุปผลด้วยกันว่าค่าใช้จ่ายเท่าไร พอไปประชุมก็จะชี้แจงรายละเอียด การมีส่วนร่วมทำให้ไม่มีปัญหา ทุกคนรับรู้หมดว่าค่าใช้จ่ายอะไรเท่าไร เราก็ชี้แจงยอดทั้งหมด เราก็จะมาสรุปโครงการด้วยกัน ใช้ไปเท่านั้น เหลือเท่านั้น ไว้ส่วนกองกลางไว้บริหารจัดการกันไป” การประสานงานได้

เชื่อมต่อระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน ประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายให้มีความเสมอภาค เท่าเทียมและเสริมสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับชุมชน จึงเป็นปฏิบัติการของอำนาจกับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้ากำกับกับความเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมในระดับของจิตสำนึก ซึ่งตระหนักรู้ว่าการทำงานของตนเองสามารถจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรม (Allocation) ผ่านการบังคับใช้กฎเกณฑ์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายในชุมชนได้ประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง

ความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพึ่งพิงป่า

กระบวนการที่บุคคลสร้างตนเองให้กลายเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่สำคัญคือการบ่มเพาะตนเองจากปฏิบัติการทางสังคมให้กลืนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขา อันเป็นผลจากอิสรภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน หรือนัยหนึ่ง อิสรภาพคือปฏิบัติการหนึ่งที่สร้างความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านขึ้นมา (Freedom is practice) ซึ่งเกิดขึ้นจากสถานะที่ประชาชนมีอิสระในการกระทำการทางสังคมภายในอาณาบริเวณซึ่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนกันระหว่างการถูกกำหนดจากเกมส์แห่งความเป็นจริงซึ่งเป็นปฏิบัติการของอำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ที่เข้ากำหนดความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมกับการตระหนักรู้ถึงความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมของตนเองอย่างถ่องแท้ จากกระบวนการเหล่านี้

การอาศัยผืนป่าเป็นแหล่งอาหาร

การพึ่งพิงป่าของชาวบ้านแสดงถึงระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างแนบแน่น โดยก่อร่างขึ้นเป็นภูมิปัญญาการเก็บหาของป่าที่สั่งสมจากรุ่นปู่ตายาย ด้านหนึ่ง ความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านจึงก่อรูปขึ้นจากความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งได้มีการลองผิดลองถูก จนกลายมาเป็นความจริงที่สืบทอดเป็นแนวทางปฏิบัติของชุมชนหรือกลไกการตรวจสอบตนเองของชาวบ้าน (Monitoring) ด้วยการตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ทั้งมนุษย์และธรรมชาติมีความเท่าเทียมกัน มีความสัมพันธ์กันและต้องดูแลซึ่งกันและกัน “เราเรียนรู้จากพ่อแม่ เขาพาไปหา ลูกเด็กเล็กแดงเขาก็รู้วิธีหาของป่ากัน แต่คนข้างนอกที่เขาไม่ค่อยได้หา คนบ้านไกล จะเอาเสียมาอะไรมาด้วย มาขุดหน่อไม้ หน่อไม้จะขึ้นช้า ถ้าเราเอามือหักเฉยๆ มันจะขึ้นเร็ว เราจะไม่ขุด ถ้าขุดไป มันจะขึ้นน้อย ถ้าคนข้างนอกเข้ามาจะขุดหมดเลย ถ้าเป็นคนในหมู่บ้านเขาจะรู้ ถ้าเลยขึ้นหัวเขาก็ไม่หักแล้ว เขาก็ปล่อยให้มันเป็นต้น ถ้าเล็กมากก็ปล่อยให้มันจะได้มีลำเลียงกอดด้วย คนในหมู่บ้านจะรู้กันเลย” ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ความเป็นนักรังสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านก่อรูปขึ้นจากการฝึกฝนตนเองผ่านปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่บนพื้นฐานของศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับอำนาจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ของคณะกรรมการป่าชุมชน สร้างความเป็นจริงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เมื่อชาวบ้านปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวแล้วเห็นผลว่าสิ่งแวดล้อมของพวกเขาอุดมสมบูรณ์ขึ้นจริง ความเป็นจริงนั้นย่อมเข้ากำกับกับชาวบ้านจนถึงระดับของจิตสำนึก “พอเขามีการปิดป่า เริ่มแรกไม่ค่อยเห็นด้วยเท่าไร พอเขาเข้าชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือกัน เห็นด้วย อย่างของเรา ผู้ใหญ่จรัลเขามาชวนไปเป็นกรรมการป่าชุมชน เราก็ก็น่าจะไปประชุมบ่อยๆ ทีนี้เราก็ก็น่าจะรู้ เข้าใจว่าเราหาได้ แต่เราก็ต้องรักษาป่าไว้ด้วย ควบคุมกันไป..... เขาก็พาไปประชุม ไปดูงานข้างนอก ทีนี้เราก็ก็น่าจะ เราจะได้ทำถูก รับความรู้ที่นั่นมาว่า ถ้าเราไม่ดูแลรักษาป่า ป่าก็จะหมดไป ไปเห็นของคนอื่นเขาจะดีมาก ดีกว่าของเรา ตามห้วยเขาแข่งนี้ก็ไปดู เราก็ก็น่าจะให้ป่าเราอุดมสมบูรณ์เหมือนของเขา”

การปลูกป่าทดแทน

การดำรงชีวิตของชาวบ้านด้วยความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นจากการที่พวกเขาอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างไม่เอาเปรียบหรือมุ่งหวังผลประโยชน์เพียงประการเดียว เมื่อพวกเขาได้รับก็สมควรต้องทดแทนรักษาให้คงอยู่และเพิ่มพูนให้มากขึ้น “ห้ามตัดไม้ ถ้าบางคนเขาเดือดร้อนจริงๆ คนจนที่เขาจะปลูกบ้าน กระต๊อบ เขามาขอ เราก็ก็น่าจะเห็นว่า เขาตั้งใจตัดหรือเปล่า ศักยภาพเขาพอหาซื้อเสาปูนได้หรือเปล่า เราก็ก็น่าจะคุยกับกรรมการว่า สมควรไหม้ย ถ้าจนจริงๆ เราให้ ตัดหักต้น บ้านปลูกทดแทน ต้องใช้ทดแทน แล้วให้เขาปลูกต้นไม้แทน พอปลูกต้นไม้ต้องมาช่วยกัน

ปลูกมะพร้าว” การอาศัยอยู่ท่ามกลางผืนป่ามาเป็นระยะเวลานาน ทำให้พวกเขารู้ดีว่าสภาพป่าของชุมชนมีลักษณะเช่นใด ประกอบด้วยพันธุ์พืชและสัตว์ชนิดใด ควรจะสงวนรักษาไว้ด้วยวิธีการใดจึงจะเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมของชุมชนแห่งนี้ จนกลายเป็นวิถีการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่สามารถพลิกฟื้นสภาพป่าให้กลับมามีความร่มรื่น เป็นเพราะเครือข่ายฯ ได้สร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ ทั้งจำพวกที่เป็นอาหารและไม้ยืนต้น สำหรับปลูกป่าเสริมบริเวณป่าเสื่อมโทรม และพื้นที่ว่างเปล่า “พอชาวบ้านเขาหาหน่อไม้ หน่าฝน เราก็ใส่ถุงให้เขาไป เราไปปักตรงทาง กวักมือเรียกให้เขาไปคนละต้นสองต้น ไปปลูกให้ด้วยนะ หาหน่อไม้ตรงไหนว่าง เอาไปปลูกเสริมให้ด้วย เราทำเองไม่ไหวต้องให้เขาช่วยด้วย ไปปลูกเสริมที่ว่างๆ พวกไม้ที่เราเพาะไว้ได้ ตรงไหนมันว่าง โลง เอาไปปลูกหน่อ กล้วยจะได้ต้นนาน ไม้สักปลูกไว้ที่เขาว่าเอาเม็ดมะขามไปหว่านไว้ด้วย เป็นกระสอบ มันมีวิธีการปลูก ต้องอาศัยต้นที่ขึ้นง่าย ๆ ก่อนเป็นร่ม” การส่งสมความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ของชาวบ้านก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งกลายมาเป็นกฎเกณฑ์การจัดการป่าตามวิถีของชุมชน จากข้อปฏิบัติที่กำหนดให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์อย่างไม่สุดขีดเกินกำลังการผลิตของป่า ซึ่งจะทำให้พวกเขาสามารถเข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่าได้ตามฤดูกาลตลอดทั้งปี จนกลายเป็นความจริงที่เข้ามามีบทบาทกับให้พวกเขาปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างรู้ซึ่งถึงคุณค่า อีกทั้งยังรู้จักวิธีการสงวนรักษา ทดแทนและเพิ่มพูนให้มีจำนวนมากขึ้น

ความเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเป็นผู้พิทักษ์ผืนป่า

แม้ว่ากระบวนการที่บุคคลสร้างตนเองให้กลายเป็นนักสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีแห่งตัวตนที่สำคัญ คือ การฝึกฝนตนเองผ่านปฏิบัติการทางสังคมให้กลืนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขา ด้านหนึ่งความเป็นนักสิ่งแวดล้อมจึงถูกกระทำจากอำนาจที่ครอบงำตัวตนให้เชื่อเชื่อ หากอีกด้านหนึ่งบุคคลย่อมมีความตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง พวกเขาจึงสามารถสร้างตัวตนจากอิสรภาพในการกำหนดความหมายของนักสิ่งแวดล้อมขึ้นมาด้วยตนเอง เพราะการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนนอกจากจะแสดงถึงสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสะท้อนอิสรภาพที่แท้จริงของพวกเขาอีกด้วย ดังเช่นกระบวนการสร้างความเป็นนักสิ่งแวดล้อมเหล่านี้

การปกป้องผืนป่า

เมื่อผืนป่าของชุมชนเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากการบุกรุกของนายทุนเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว การลักลอบตัดไม้เพื่อเผาถ่านและการลักลอบจุดไฟป่า ทำให้ลุงธรรมและเพื่อนบ้านไม่อาจทนนิ่งเฉยอยู่ได้ เขาลุกขึ้นมาเริ่มต้นรักษาป่าด้วยการดับไฟป่าซึ่งมักเกิดขึ้นเป็นประจำในห้วงฤดูแล้ง แม้ในช่วงแรกชาวบ้านจะมองเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดก็ตาม “ชาวบ้านเขาเห็น ว่ามันบ้ามันนี่ เขาว่าบ้ากันทั้งนั้น ไปวิ่งดับไฟบนเขา กัน กลางคืน ช่วยกันดับไฟ เอาถังแก๊สยี่สิบลิตรนี่แบกขึ้น แล้วเอาถังโยกกับถังฉีดยา สะพายขึ้นไปบนเขา ลำบาก ไอ้คนแบกก็แบก พอไฟดับ ทีนี้ก็มีดินแล้ว เมื่อก่อนไม่มีไฟฉาย คลำกันลงมา ลงเขาก็กู้ทุกทุเล กว่าจะถึงตีนเขาได้ก็เหนื่อย” ต่อมา มีการก่อตั้งเครือข่ายป่าชุมชนเขาจึงอาสาทำหน้าที่ตรวจตราป่า โดยตั้งชุดลาดตระเวนประจำขึ้นแต่ละหมู่บ้านซึ่งจะทำหน้าที่เดินตรวจตราป่าเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็มตั้งแต่เริ่มประกาศปิดป่าในห้วงเดือนกันยายนของทุกปี “เดินตรวจไม่ให้ใครมาลักลอบ ต้องช่วยกันผลัดกัน หมู่ละ 2 คน 3 คน ช่วยกัน เราเดินฝั่งนี้ เขาเดินกันฝั่งโน้น เวลาไฟเกิดก็ซื้รถเครื่องไปตามกัน มีรถปิคอัพ เก่าๆ อยู่คันหนึ่ง ซื้จนล้อหลุด อยู่ในป่า เอาไ้แก้อีก” การรวมกลุ่มกันตั้งชุดลาดตระเวนป่า การดับไฟป่าและการทำแนวกันไฟ นอกจากจะแสดงถึงศักยภาพในการสร้างกลไกตรวจการณ์ (Surveillance) ป่าของชาวบ้านแล้ว ยังทำให้พวกเขารู้จักประยุกต์อุปกรณ์ทางการเกษตรมาใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่รู้คิดได้ด้วยตนเอง ไม่ได้ถูกครอบงำจากอำนาจที่สัมพันธ์กับศาสตร์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่รัฐพยายามใช้ในการกำกับประชากรอย่างสิ้นเชิง “ประสบการณ์จากดับไฟป่าของป่าไม้กับของชาวบ้านคนละเรื่องกัน ป่าไม้เอาไม้มาให้เราทุบ แต่ของเราใช้ถังฉีดน้ำที่ใช้ตามการเกษตร กับไม้กวาดบ้านเป็นมัตฯ มาทุบตามของเราจะดับได้ดีกว่า เร็วกว่า แล้วไม่กระเด็น ถ้าเอาไม้มาทุบที่กระเด็นไปข้างหน้าเรื่อย” รวมถึงเทคนิคที่ทำให้ไฟป่าไม่เกิดขึ้นรุนแรง “เวลามีไฟป่าก็ดับ แต่ช่วงหลังเราปล่อยบ้าง เพราะถ้ามันไม่เกิดมา 4-5 ปี เศษไม้มันทับถมสูง จะไหม้มัน พวกพืชชั้นล่างจะตายหมด ถ้าปล่อยให้ไหม้

ปีต่อปี เฉลี่ยแล้วจะไหม้ไม่แรงเท่าไรหรอก ต้นไม้ที่โตๆ ระดับเมตรหนึ่งก็จะไม่ตาย ทำแนวกันไฟ แต่มันไม่ค่อยอยู่หรอก เอาไม่อยู่ มันข้ามได้ เขามันขึ้น ทำได้แต่พื้นล่าง เราก็ทำแนวกันไฟไว้ได้” ความร่วมมือในการดูแลป่าอย่างกระตือรือร้นของชาวบ้านจึงเป็นกระบวนการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงซึ่งสะท้อนออกมาจากเรื่องของพวกเขาเล่า

การตัดสินใจ

เมื่อมีการตั้งกฎเกณฑ์การจัดการป่า ย่อมมีการละเมิดและการตัดสินใจผู้ที่มีอำนาจ (Adjudication) อย่างไรก็ตาม การลงโทษในที่นี่ไม่ได้หวังผลให้ชาวบ้านเกรงกลัวต่อบทลงโทษ เพราะเป็นกระบวนการที่ละมุนละม่อม และต้องการเพียงให้พวกเขาตระหนักถึงกฎเกณฑ์ทางสังคม บทลงโทษจึงเป็นเพียงการหลอหลอมให้ชาวบ้านเข้าสู่วิถีการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงการต่อรองให้ป่าดำรงอยู่ได้ “เราเน้นการทำงานแบบไม่มีศัตรู พุดคุยกันก่อน ครั้งแรกเราก็จะตักเตือน แต่ถ้าทำผิดครั้งที่สอง สามเราไม่ตักเตือน ต้องทำตามกฎกติกาของเรา จะปรับเข้ากองทุน บางคนครั้งเดียวโดนเตือนเขาก็ไม่มาอีก แต่บางคนที่มาซ้ำสองเขายินดีจ่าย ส่วนคนข้างนอกจะหัวหมอ กรรมการเราไปเจอ เขาบอกจะขอใบเสร็จ กรรมการชุดนี้มีบัตรมัย เราก็บอกเขาว่าให้รอเดียว เราก็แจ้งตำรวจยึดของกลางได้แล้วให้มาเอาไปขึ้นศาลได้เลย” เมื่อชาวบ้านสำนึกว่าตนเองเป็นผู้เสียหายในการดูแลป่าจากพื้นฐานของความรู้ในการจัดการป่า กอปรกับมีกฎเกณฑ์การจัดการป่าที่ถูกกำหนดจากเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนรองรับ จึงเอื้ออำนวยให้พวกเขาสามารถแสดงบทบาทสำคัญที่ทำให้ผืนป่ามีความสงบเรียบร้อย (Policing) พวกเขาช่วยกำกับตนเองให้ทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ บนพื้นฐานของระบบของความสัมพันธ์ที่วางไว้ร่วมกัน บางครั้งผลักดันให้พวกเขามีความกล้าหาญพอที่จะต่อสู้กับอำนาจของนายทุน “นายทุนบุกรุกพื้นที่ ป่าไม้ก็มาดู เราบอกหลักเอาไว้ กินพื้นที่เข้าไปหมดเลย เราไปแจ้งให้เจ้าหน้าที่ลงมาสำรวจ ทวีมาถ่ายทำด้วยนะ ป่าไม้เข้าไปผลักออก เราก็ผลักเสาทิ้ง กรูกันเข้าไป แจ้งเจ้าของเขาเป็นผู้พันแกเกลี้ยกล่อมแล้ว มาทำอะไร เราก็แจ้งเขาต้องถอนออก ได้คืนพื้นที่”

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมกับปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการเกิดนักสิ่งแวดล้อมที่มีบุคลิกเฉพาะต่างๆ ต่างจากแนวคิดอื่นซึ่งการเกิดขึ้นของนักสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่อย่างอิสระจากบริบทแวดล้อมทางสังคม และแสดงให้เห็นว่าอำนาจกับความรู้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่ปราศจากความสัมพันธ์เชิงสถาบันภายในขอบเขตของความรู้ เมื่ออำนาจกับความรู้มีความสัมพันธ์กันและดำรงอยู่ภายในระบอบแห่งความเป็นจริง อำนาจจึงไม่ได้มีเพียงแง่มุมของการกดบังคับเท่านั้น เพราะอำนาจในเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างเครือข่ายของอำนาจที่ทำงานผ่านทุกส่วนของสังคม ซึ่งมองเห็นได้ชัดเจนภายในความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคม อำนาจที่ทำงานผ่านความรู้จึงนำไปสู่การสร้างปฏิบัติการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและเข้ากำหนดตัวตนของนักสิ่งแวดล้อมให้เป็นผู้ที่มีความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งหรือการเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่รู้คิดได้ การที่ชาวบ้านรู้เท่าทัน เข้าใจป่า เกิดจากประเพณีปฏิบัติของชุมชนเป็นความรู้ที่มีพลวัต ทำให้พวกเขาไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจที่แข็งเหมือนกฎหมายหรือศาสตร์แห่งความรู้ที่มีบรรทัดฐานกำหนดไว้อย่างแน่นอนตายตัว แต่เป็นภูมิปัญญาที่ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนไปได้ตามกาลเวลา อีกทั้งยังเป็นความรู้ที่ผูกติดอยู่กับตัวเขา พวกเขาจึงสามารถจัดการหรือเปลี่ยนแปลงการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนได้ตลอดเวลา เนื่องจากความรู้ดังกล่าวไม่ได้มีความถาวร ตายตัว หรือสถิตอยู่ในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ ดังเช่นสถาบันการศึกษาหรือในตำราเรียน ทำให้ชาวบ้านสามารถทบทวนและปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อด้านสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านการจัดการป่าที่เขายอมรับในแต่ละยุคสมัยได้

เอกสารอ้างอิง

- อานันท์, ก. (2555). **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Agrawal, A. (2005). **environmentality : technologies of government and the making of subject** Durham. Blackwell Publishing Ltd.
- Bold, C. (2012). **Using Narrative in Research**. London: SAGE Publications Ltd.
- Danaher, G., Schirato, T., & Webb, J. (2000). **understanding foucault**. London: SAGE Publications Ltd.
- Foucault, M. (1983). **The Subject and Power**. In H. L. Dreyfus & P. Rabinow (Eds.), *Michel Foucault : Beyond Structuralism and Hermeneutics* (2 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1988). **Technologies of the self**. In T. A. B. Group (Ed.), *The Body*. London and New York: Routledge.
- Foucault, M. (1991). **Governmentality**. In G. Burchel, C. Gordon & P. Miller (Eds.). Hemel Hempstead : Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, M. (1997). **Technologies of the self**. In P. Rabinow (Ed.), *The Essential Work of Michel Foucault Volume 1 Ethics : Subjectivity and Truth*. New York: The New Press.
- Foucault, M. (2008). **The Birth of Biopolitics Lectures at College De France 1978-1979**. New York: Palgrave Macmillan.
- Luke, T. (1995). On Environmentality: Geo-Power and Eco-Knowledge. **The Discourses of Contemporary Environment Cultural Critique**, 64.
- Murdoch, J., & Ward, N. (1997). Governmentality and Territoriality: The Statistical Manufacture of Britian's "National Farm". **Political Geography**, 16(4), 307-324.
- Phoenix, A. (2013). **Analysis narrative contexts**. In M. Andrews, S. Corinne & M. Tamboukou (Eds.), *Doing Narrative Research*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Rutherford, S. (2007). Green Governmentality : Insights and Opportunities in the Study of Nature's Rule. **Progress in Human Geography**, 31(3), 298, 299.
- Tamboukou, M. (2013). A Foucauldian Approach to Narratives In M. Andrews, S. Corinne & M. Tamboukou (Eds.), **Doing Narrative Research** (2 ed.). Los Angeles: SAGE Publications Ltd.

อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในประเทศไทย

A Japanese Cartoon Influence on Costume Identity of Cosplay Group in Thailand

นางสาวอภิชา คุณีย์พันธุ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ได้ศึกษาอิทธิพลของการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในประเทศไทย และศึกษาแนวทางการจัดการการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ให้เหมาะสมภายใต้บริบทวัฒนธรรมไทย การศึกษาในครั้งนี้ได้ศึกษาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในกลุ่มคอสเพลย์ทั้งหมด 40 คน ใช้คำถามในการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุม 3 ประเด็นที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ คือ อิทธิพลของการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการรับรู้ ความชื่นชอบ และการแสดงออก

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการแต่งคอสเพลย์ที่เป็นมากกว่าการแต่งตัวเลียนแบบตัวละครจากการ์ตูน ซึ่งการแต่งคอสเพลย์ต้องอยู่ภายใต้คำว่า “ความชื่นชอบ” ที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบการกระทำ จากคำถามการสัมภาษณ์ที่แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นจากข้างต้น ได้ทำให้เห็นว่าการคอสเพลย์มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อกันจากการรับรู้ที่นำไปสู่การแสดงออก โดยชุดคอสเพลย์ที่กลุ่มตัวอย่างสวมใส่คือ ผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมที่ได้แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของการ์ตูนญี่ปุ่น ที่สามารถปรากฏออกมาได้ใน 3 ลักษณะด้วยกันคือ ความเหมือนแบบตัดทอน แบบใกล้เคียง และความเหมือนที่ถูกเพิ่มเติมด้วยจินตนาการ ซึ่งในส่วนในแนวทางการจัดการได้มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายให้เหมาะสมตามบริบทวัฒนธรรมไทย

คำสำคัญ: อิทธิพลสื่อ การ์ตูนญี่ปุ่น คอสเพลย์ การแต่งกาย อัตลักษณ์

Abstract

This research has two objectives which are studying the influence of Japanese cartoon on Thai cosplay group and studying the appropriate dressing management under Thai culture context. The method is the qualitative research which is interviewing 40 people of the sample group about three topics: the influence of Japanese cartoon on awareness, affection and expression.

The research result shows that cosplaying is more than imitating Japanese cartoon character through dressing, but cosplaying is done with “affection”. According to the interview, cosplay process starts from become aware of some Japanese cartoon then have affections on the stories or the characters, which stimulate cosplay dressing. Fondling on external factor such as characters’ costume or appearance will stimulate some of the sample group to cosplay, but to complete cosplay dressing is about internal factors such as personalities, lifestyles and habits. These aspects create similarity between the Japanese cartoon characters and the cosplayers. Cosplay dressing could be expressed in 3 styles: reduction similarity, close similarity and escalation similarity. The last one, escalation similarity, is to adapt the costumes up to each individual’s imagination which still maintain the originals’ characteristics. So cosplay dressing management is giving cosplay dress information under Thailand culture context.

Keywords: Media influence, Japanese cartoon, Cosplay, Costume, Identity

บทนำ

กระแสของโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ของข้อมูลอย่างรวดเร็ว และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจากการเคลื่อนที่ของข้อมูลไปยังพื้นที่ต่างๆ คอสเพลย์ (Cosplay) เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการรับเอาข้อมูลทางวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นผ่านสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่มีการนำเสนอที่น่าสนใจทั้งรูปแบบโครงเรื่องที่มีความหลากหลายเหมาะสมกับคนทุกเพศทุกวัย (ฟูซาโนะสึเกะ นัตสึเมะ อ้างโดย วันดี สันติวุฒิเมธี, 2544) และการสร้างให้ตัวละครที่แสดงออกผ่านมิติทางด้านต่างๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต แนวคิด และค่านิยมของตัวละคร สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้สอดแทรกวิถีชีวิต และวิถีคิดแบบญี่ปุ่นลงไปในเรื่อง แต่อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การทำให้ผู้อ่านได้ทำความรู้จัก เหมือนได้สัมผัสใกล้ชิดกับตัวละครเหล่านี้ ดังนั้นเมื่อการ์ตูนญี่ปุ่นเข้าไปในประเทศใดๆ จึงทำให้เกิดกลุ่มผู้ที่มีความชื่นชอบในการ์ตูนญี่ปุ่น ซึ่งกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์คือ กลุ่มวัฒนธรรมย่อยกลุ่มหนึ่งที่มีความชื่นชอบในการ์ตูนญี่ปุ่นที่แสดงออกผ่านทางเครื่องแต่งกาย

เมื่อพิจารณาคำว่า "Cosplay" จะเห็นได้ว่าเป็นการรวมกันระหว่างคำ 2 คำ คือ "Costume" และคำว่า "Player" การรวมคำทั้งสองนี้เข้าด้วยกันได้ทำให้เห็นถึงความหมายของคำที่ปรากฏในลักษณะเป็นการเล่นเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย แต่ในบางกระแสมีความเห็นว่าคำนี้มาจากการรวมระหว่างคำ 2 คำ คือ "Costume" และคำว่า "Role play" การรวมเอาคำในลักษณะนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความหมายที่ลึกซึ้งกว่าแบบแรก (เชมทัต พิพิธนาบรรพ์, 2551) เนื่องจากคำว่า "Role play" ได้แสดงให้เห็นถึงมิติของการแสดงบทบาทสมมติที่ต้องอาศัยปัจจัยภายในเป็นองค์ประกอบคือ นิสัยของตัวละคร ที่จะปรากฏออกมาเป็นท่าทางประกอบกรอการถ่ายรูป สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีตัวละครต้นแบบที่จะมาเป็นแบบอย่างทั้งทางด้านเครื่องแต่งกาย และลักษณะนิสัย

เมื่อมองย้อนไปช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530 การแต่งคอสเพลย์ในสังคมไทยไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ แต่เกิดขึ้นและอยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว คนไทยรู้จักการแต่งกายเลียนแบบเอลวิส เพรสลีย์ (Elvis Presley) และการแต่งกายเลียนแบบนักร้องวงเฮฟวี่เมทัล (Heavy Metal) แต่ในเวลานั้นยังไม่ได้มีการใช้คำว่า "คอสเพลย์" ซึ่งต่อมาคำนี้ได้มีการใช้กันอย่างแพร่หลายในปี พ.ศ. 2541 พร้อมกับการจัดงานโดยกลุ่มคนผู้ชื่นชอบการ์ตูนในงานที่มีชื่อว่า "ACHO Meeting ครั้งที่ 3" การใช้คำว่า "คอสเพลย์" ในงานนี้ได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดงานตามแบบญี่ปุ่น ดังนั้นการใช้คำว่า "คอสเพลย์" ที่หมายถึงการแต่งกายเลียนแบบตัวละครจากการ์ตูนญี่ปุ่นจึงเป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อบ่งบอกความเป็นกลุ่มที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อสร้างพื้นที่ในการแสดงออกถึงความเป็นวัฒนธรรมกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่ง (จิตติพันธ์ พัฒนมงคล, 2555)

คอสเพลย์เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของเอเชียที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ทั้งในแหล่งกำเนิดที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น และสื่อที่ทำให้เกิดการแต่งคอสเพลย์ขึ้นคือ สื่อการ์ตูนญี่ปุ่น การแสดงออกถึงความชื่นชอบในการ์ตูนญี่ปุ่นที่ปรากฏผ่านอัตลักษณ์ทางเครื่องแต่งกายของคนกลุ่มนี้จึงมีความน่าสนใจในฐานะที่เป็นผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากการ์ตูนญี่ปุ่น และเมื่อมองการจัดงานคอสเพลย์ในปัจจุบันนี้เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวคนทั่วไปมากขึ้น เนื่องจากมีการจัดงานเปิดตามห้างสรรพสินค้าขึ้นมากมายทำให้ผู้คนโดยทั่วไปสามารถพบเห็นผู้แต่งคอสเพลย์ได้ง่ายกว่าเมื่อก่อน (แตกต่างจากงานของกลุ่มเฮฟวี่เมทัลที่มีการจัดงานเป็นงานปิด) สิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดการปะทะกันทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง งานขึ้นนี้จึงเป็นหนึ่งในการสร้างการเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มคนโดยทั่วไปที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมหลัก และกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคอสเพลย์ในสังคมไทย โดยจะทำการศึกษาอิทธิพลของการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกทางอัตลักษณ์ของการ์ตูนญี่ปุ่นผ่านเครื่องแต่งกายอย่างเป็นรูปธรรม และสิ่งนี้จะนำไปสู่การเรียกร้องพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคอสเพลย์เช่นกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ (Cosplay group) ในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ (Cosplay group) ในประเทศไทยให้มีความเหมาะสมภายใต้บริบทวัฒนธรรม

แนวคิด

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นการศึกษาในครั้งนี้จำเป็นต้องเข้าใจกรอบแนวคิดที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจที่จะทำให้เห็นภาพของอัตลักษณ์ของกลุ่มคอสเพลย์ผ่านเครื่องแต่งกายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยกรอบแนวคิดที่จะ กล่าวถึง มีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดอัตลักษณ์ อัตลักษณ์คือ สิ่งบ่งบอกความเป็นตัวตนของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลสำหรับกลุ่ม คอสเพลย์จะมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์แฟนตาซี และโลกไซเบอร์ (Fantasy and Cyber Identity) ที่จะปรากฏอยู่เพียง ช่วงใดช่วงหนึ่งของวัน (Jandt, 2010) การทำความเข้าใจในทฤษฎีอัตลักษณ์มีผลต่อการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของ กลุ่มคอสเพลย์ ที่ปรากฏผ่าน 2 สิ่งด้วยกันคือ ชุดคอสเพลย์ และอุปกรณ์ประกอบชุดคอสเพลย์ (เข็มขัด พิพิธนาบรพ, 2551) ซึ่งอัตลักษณ์ที่ปรากฏผ่านทั้ง 2 สิ่งนี้ จะเป็นกรอบแนวคิดที่เชื่อมสัมพันธ์ ที่นำไปสู่ความเข้าใจสถานะของความ เหมือนที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยความเหมือนนี้จะเห็นถึงอิทธิพลของสื่อที่มีต่อผู้แต่งคอสเพลย์ ทางด้านพฤติกรรม และใช้วิเคราะห์ถึงความชัดเจนของอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับกรอบแนวคิดอิทธิพลของสื่อ

2. แนวคิดอิทธิพลของสื่อ อิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อผู้รับสารนี้ปรากฏให้เห็นได้ใน 3 ด้านด้วยกันคือ อิทธิพล ของสื่อที่มีต่อความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม (กิตติมา สุรสนธิ, 2541) จากแนวคิดนี้ได้นำไปสู่การสร้างกรอบในศึกษา เพื่อหาอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ ซึ่งได้ศึกษาไปถึงปัจจัยที่อยู่เบื้องหลัง ทำให้คำถามที่ใช้ใน การศึกษานี้ได้นำเอาพื้นฐานความเข้าใจทางด้านอิทธิพลของสื่อทั้งสามด้านมาปรับเปลี่ยนกลายเป็น อิทธิพลของสื่อที่มี ต่อการรับรู้ ความชื่นชอบ และการแสดงออกตามลำดับ

3. แนวคิดการเลียนแบบ การเลียนแบบนี้สามารถแยกออกได้เป็นสองกรณีด้วยกันคือ การเลียนแบบทาง พฤติกรรม (Imitation) และ การเลียนแบบทางจิตใจ (Identification) (Bandura, 1977) สำหรับการแต่งคอสเพลย์ เมื่อ พิจารณาจากกรอบแนวคิดนี้จะเห็นได้ว่าการแต่งคอสเพลย์ของกลุ่มตัวอย่างสามารถจัดอยู่ในการเลียนแบบทางด้าน พฤติกรรมได้เช่นกัน เนื่องจากการเลียนแบบในการกระทำของตัวละครจากการดูหนังผ่านทางการแต่งกาย และ การแสดงออกทางพฤติกรรม กรอบแนวคิดนี้สามารถใช้ประยุกต์ในการหากระบวนการการเลือกชุดในการแต่งคอสเพลย์ ได้ กล่าวคือ การเลียนแบบจะสัมพันธ์กับการสังเกตที่จะมีผลต่อการเลือกต้นแบบที่ตนเองต้องการจะเป็น ดังนั้น ความสัมพันธ์นี้จะปรากฏเช่นเดียวกันกับกระบวนการเลือกต้นแบบในการแต่งคอสเพลย์

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มาจากวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบอาศัยความน่าจะเป็น โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) ในการเลือกกลุ่มคน เพราะกลุ่มคอสเพลย์ไม่ได้มีเพียงใน กรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ยังคงมีปรากฏอยู่ตามจังหวัดใหญ่ในแต่ละภูมิภาคเช่น เชียงใหม่ ชลบุรี และขอนแก่น เป็นต้น แต่ ทุกกลุ่มมีการแสดงออกทางอัตลักษณ์ และค่านิยมที่มีความคล้ายคลึงกัน ทำให้ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในลักษณะ นี้เพื่อเลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นกลุ่มคอสเพลย์กลุ่มแรกที่เกิดขึ้น การวิจัยครั้งนี้ โดยวิธีการนี้ จะเลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างขั้นต่อมาใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง 40 คน จากกลุ่มคอสเพลย์ที่อยู่ในกรุงเทพฯ แบบไม่เจาะจงบุคคล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและปราศจากอคติด้วย

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ได้กระทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะที่จำเป็นจะต้องปิดบังข้อมูลส่วนตัว ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่ได้มามีลักษณะที่ไม่เจาะจงช่วงอายุ และมีการปิดบังชื่อจริง และสถานที่ทำงานเพื่อคงลักษณะแฟนตาซี และโลกไซเบอร์ที่ปรากฏอยู่ในเพียงช่วงหนึ่งของวันไม่ให้นำมาบวกรวณวิธีชีวิตประจำวัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาประเด็นนี้ได้ทำการศึกษผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 40 คนนี้ประกอบไปด้วยคำถามที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หมวดด้วยกัน คือ

1. ข้อมูลโดยทั่วไป คำถามในส่วนนี้จะประกอบไปด้วยคำถามทั่วไปที่สามารถใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีคำถามดังต่อไปนี้คือ ชื่อที่ใช้ในการแต่งคอสเพลย์ จำนวนปีที่แต่งคอสเพลย์ จำนวนชุดคอสเพลย์ที่มี ตัวละครจากการ์ตูนที่ชอบ และเคยแต่งเป็นตัวละครเหล่านั้นหรือไม่
2. อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อลักษณะการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ ในหมวดนี้เป็นเนื้อหาหลักของการศึกษานี้ มีการแบ่งชุดคำถามออกได้เป็น 3 ด้านด้วยกัน ประกอบไปด้วย อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการรับรู้ อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อความรู้สึกจะนำไปที่ความชื่นชอบ และอิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อพฤติกรรม
3. แนวทางการจัดการการแต่งกายภายใต้บริบทวัฒนธรรมไทย คำถามในส่วนนี้จะประกอบไปด้วยคำถามที่เน้นหนักไปทางการจัดการ และหาความเหมาะสม โดยจะมีคำถามดังต่อไปนี้ คือ การแต่งกายคอสเพลย์ในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร การแต่งคอสเพลย์ในปัจจุบันนี้เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยหรือไม่ ถ้าไม่เหมาะสมจะปรับปรุงอย่างไรให้เกิดความเหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาโดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อหาอิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อลักษณะการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลจากวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ จะเป็นการวิเคราะห์หลัก โดยจะใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบ ด้วยการใส่แผนภูมิวงกลม และแผนภูมิแท่งเป็นองค์ประกอบในการช่วยอธิบาย และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลในแต่ละชุด เพื่อนำไปสู่การสร้างทำความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อที่ส่งผลต่อการแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ และใช้กรอบแนวคิดการเลียนแบบ และกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ในการวิเคราะห์ อิทธิพลของสื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มคอสเพลย์เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงออกทางด้านอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกาย และท่าทางอย่างสมบูรณ์

ผลการวิจัย

อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์

จากการเก็บข้อมูลโดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 40 คน ผ่านคำถามที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ โดยใช้คำถามที่แบ่งออกเป็น 3 ด้านทำให้เห็นถึงกระบวนการก่อนที่จะมาเป็นชุดคอสเพลย์ ซึ่งเป็นกระบวนการนี้เกี่ยวพันกับความชื่นชอบ และความสนใจที่มีต่อการดูการ์ตูน ซึ่งทางผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เป็นประเด็นออกมาได้เป็น ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการรับรู้

การรับรู้เป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการแต่งคอสเพลย์ เนื่องจากการรับรู้ในที่นี้หมายถึง การเลือกรับสื่อที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงเนื้อหาของกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์ หรือการรับรู้ถึงต้นแบบที่ตนเองต้องการนำไปแต่งชุดคอสเพลย์ สิ่งนี้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหา และโครงเรื่องที่ผู้แต่งคอสเพลย์ชื่นชอบ ส่วนหนึ่งจะมาจากภูมิหลัง และความสนใจของแต่ละบุคคล โดยการตอบคำถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับโครงเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างชื่นชอบ ทางผู้ศึกษาได้เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนสามารถตอบได้มากกว่าหนึ่งคำตอบ ทำให้คำตอบทั้งหมดที่ได้มาจากกลุ่มตัวอย่างมีมากถึง 75 คำตอบ ครอบคลุมคำตอบ 18 ประเภท

แม้ว่าจะมีคำตอบมากถึง 18 ประเภท กลุ่มตัวอย่างโดยส่วนมากมีความสนใจในโครงเรื่องประเภทต่อสู้แฟนตาซี และซับซ้อนมากเป็นสามอันดับแรกตามลำดับ เมื่อมองจากสามอันดับแรกจะเห็นว่าโครงเรื่องที่มีแนวโน้มจะนำไปสู่การแต่งคอสเพลย์ได้นั้นมี 2 โครงเรื่องด้วยกันคือ โครงเรื่องแนวแฟนตาซี เพราะการแต่งคอสเพลย์ให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าที่มีการ์ตูนแนวแฟนตาซีเป็นต้นแบบจะทำให้มีลักษณะเหนือความเป็นจริง สิ่งนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการถอดแบบตัวละครออกมาได้ชัดเจนมากกว่าเสื้อผ้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเสื้อผ้าปกติ ในขณะที่โครงเรื่องแนวต่อสู้เป็นอีกโครงเรื่องหนึ่งที่สามารถใช้ในการแต่งคอสเพลย์ได้เช่นกัน เนื่องจากโครงเรื่องประเภทนี้ตัวละครจะมีการเคลื่อนไหว หรืออุปกรณ์ประกอบทำให้ท่าประกอบการถ่ายรูปที่มาจากโครงเรื่องประเภทนี้มีความชัดเจนมากกว่าโครงเรื่องประเภทอื่นๆ

ภาพที่ 1 ลักษณะของตัวละครจากการ์ตูนประเภทที่มีฉากต่อสู้ และการถอดแบบมาเป็นชุดคอสเพลย์

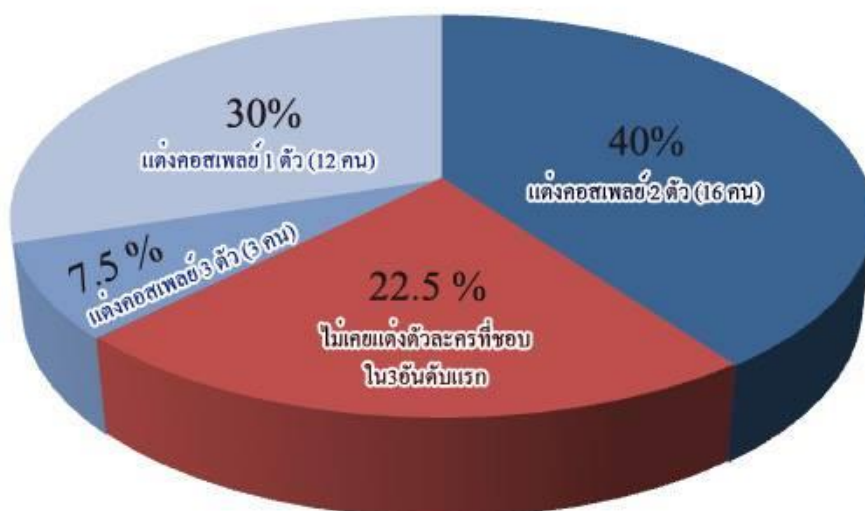
ที่มา : <http://www.zerochan.net/1368431> , <http://yui930.deviantart.com/art/Psycho-pass-02-359630029>

อย่างไรก็ดี แนวโน้มข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่สอดคล้องกับการสร้างอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายของกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์ ซึ่งในความเป็นจริงการรับรู้ในขั้นนี้ไม่ได้เป็นการกำหนดตัวละครต้นแบบในการแต่งคอสเพลย์แต่อย่างใด แต่ในขั้นการรับรู้กลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์จะทำการเปิดรับสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นจากโครงเรื่องที่ตนเองสนใจ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกก่อนที่จะทำการเลือกตัวละครจากเรื่องเหล่านี้อีกครั้งหนึ่ง

2. อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อความชื่นชอบ

ก่อนที่จะเข้าสู่อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อความชื่นชอบของกลุ่มคอสเพลย์ สิ่งแรกที่เราต้องทำความเข้าใจก่อนคือ ความชื่นชอบที่มีต่อตัวละครต้นแบบไม่ได้นำไปสู่การแต่งคอสเพลย์เสมอไป จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 40 คน จากคำถามที่ว่า “เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบหรือไม่” โดยผู้สัมภาษณ์ได้ให้กลุ่มตัวอย่าง

เลือกตัวละครจากการ์ตูนญี่ปุ่นที่ชื่นชอบเอาไว้ก่อน 3 ตัวละคร ทำให้เราพบว่าการแต่งเป็นตัวละครที่ชื่นชอบนั้นในบางครั้งไม่ได้เป็นเรื่องง่าย ซึ่งปรากฏเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 40 คนที่เคยได้แต่งคอสเพลย์ และไม่แต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ตนเองชอบ
ที่มา : ผู้วิจัย (2558)

จากแผนภูมินี้จะเห็นได้ว่าการแต่งคอสเพลย์ตามตัวละครที่กลุ่มตัวอย่างชื่นชอบนั้นเป็นเรื่องปกติที่ผู้แต่งคอสเพลย์กระทำ สังเกตได้จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 40 คนได้มีการให้คำตอบว่าเคยแต่งเป็นตัวละครที่ตนเองชื่นชอบถึง 31 คน ในขณะที่ผู้ที่ไม่เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบมีอยู่ด้วยกัน 9 คน คำตอบจากกลุ่มตัวอย่างนี้เป็นการยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างการแต่งคอสเพลย์กับความชื่นชอบในการ์ตูนญี่ปุ่น โดยกลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 คนที่ได้ตอบคำถามว่าไม่เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบนั้นจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ 2 ประการ คือ ความเหมาะสมทางด้านร่างกาย และอีกประการหนึ่งคือ เป็นผู้ที่ชื่นชอบการแต่งคอสเพลย์แบบเป็นกลุ่มใหญ่

ในขณะที่ผู้ที่เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบทั้งหมด 31 คน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบ 1 ตัวละครมีจำนวน 12 คน เคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบ 2 ตัวละครมีจำนวน 16 คน และเคยแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบ 3 ตัวละครมีจำนวน 3 คน ถ้านำเอาข้อมูลส่วนนี้มาเปรียบเทียบกับจำนวนตัวเลขปีที่กลุ่มตัวอย่างได้เคยแต่งคอสเพลย์มาจะทำให้เห็นว่า ตัวเลขที่นานที่สุด 12 ปีไม่ได้เป็นตัวกำหนดการได้แต่ง คอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบครบทั้ง 3 ตัว แต่กลุ่มตัวอย่าง แต่ในทางกลับกันผู้ที่แต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบครบทั้ง 3 ตัวเป็นผู้ที่แต่งคอสเพลย์มา 1 ปีครึ่ง 5 ปี และ 7 ปีตามลำดับ ดังนั้นการแต่งเป็นตัวละครที่ตนเองชื่นชอบจึงไม่ได้สัมพันธ์กับการที่แต่งคอสเพลย์มานานแล้วหรือไม่ แต่สัมพันธ์ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบที่จะกล่าวถึงจากนี้ไป

ความชื่นชอบเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่การแต่งคอสเพลย์ แต่การที่ชอบในตัวละคร โครงเรื่อง หรือการดำเนินเรื่องของการ์ตูนญี่ปุ่นไม่จำเป็นที่จะต้องนำไปสู่การแต่งคอสเพลย์เสมอไป จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 40 คน จะพบกับประโยคคำตอบเวลาถามถึงเหตุผลในการแต่งคอสเพลย์คือ “ชอบขนาดนี้ไม่แต่งคอสเพลย์ไม่ได้แล้ว” หรือ “ชอบมาก (ลากเสียงยาว)” การตอบคำถามในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงระดับของความชอบที่เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การแต่งคอสเพลย์

เมื่อพิจารณาจากกลุ่มตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าระดับของความชอบนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับด้วยกันคือ ความชอบที่มีต่อเนื้อเรื่อง และความชอบที่มีต่อตัวละคร โดยส่วนมากกลุ่มตัวอย่างจะมีความชื่นชอบในตัว

ละครมากกว่าเนื้อเรื่องคิดเป็น 87.5 เปอร์เซ็นต์ ต่อ 12.5 เปอร์เซ็นต์ ตัวเลขทั้ง 2 ชุดนี้เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลชุดก่อนหน้านี้ที่กล่าวถึงการคอสมเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบนั้นจะทำให้เห็นว่าข้อมูลทั้ง 2 ชุดนี้มีความสอดคล้องกัน เนื่องจากการแต่งคอสมเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบจะมีความสัมพันธ์กับความชื่นชอบที่มีต่อตัวละคร เพราะผู้แต่งเกิดความประทับใจในตัวละครทั้งปัจจัยภายนอก เช่น หน้าตา หรือเครื่องแต่งกาย และปัจจัยภายในของตัวละคร คือ อุปนิสัย แนวคิด หรือค่านิยมที่ตัวละครตัวนั้นแสดงให้เห็นผ่านบทบาทต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อการ์ตูนญี่ปุ่น

ความชื่นชอบที่มีต่อตัวละครจะเป็นความชื่นชอบที่มีระดับค่อนข้างสูงมากพอที่จะทำให้ผู้แต่งคอสมเพลย์เกิดความรู้สึกอยากแต่งเป็นตัวละครนั้นๆ แต่เมื่อนำความชื่นชอบที่มีต่อปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในของตัวละครมาเปรียบเทียบระดับความชอบที่สามารถทำให้ผู้แต่งคอสมเพลย์อยากแต่งเป็นตัวละครนั้นๆ จะพบว่าปัจจัยภายนอกของตัวละครมีอิทธิพลต่อผู้แต่งคอสมเพลย์มากกว่าปัจจัยภายใน เพราะการแต่งคอสมเพลย์นั้นให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกายเป็นองค์ประกอบสำคัญ และเป็นสิ่งที่สามารถเห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม เหตุผลที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญต่อความชอบในปัจจัยภายนอกของตัวละครต้นแบบจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง เช่น “ใส่ชุดแล้วรู้สึกถึงความแฟนตาซี และเหมือนมีเวทย์มนต์จริงๆ” “เสื้อผ้าแบบนี้ไม่สามารถใส่ได้ในชีวิตประจำวันปกติ” หรือ “ให้ความรู้สึกที่เหมือนตัวละครตัวนั้นๆ” คำตอบในลักษณะนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยภายนอกแง่มุมหนึ่งที่ทำให้ผู้แต่งคอสมเพลย์ได้ใกล้ชิดกับตัวละครที่เราชื่นชอบได้ง่ายยิ่งขึ้นผ่านเครื่องแต่งกายของตัวละครนั้นๆ

สำหรับปัจจัยภายในของตัวละครจะมีแรงเสริมที่นำไปสู่การแต่งคอสมเพลย์น้อยกว่าปัจจัยภายนอกอย่างเห็นได้ชัด เพราะ ปัจจัยภายในของตัวละครเป็นสิ่งที่เปราะบางไม่สามารถมองเห็นได้ ดังนั้นการจะทำให้ปรากฏเด่นชัดออกมาจึงจำเป็นต้องอาศัยการรู้จัก และความเข้าใจที่มีต่อตัวละครนั้นๆ ค่อนข้างมาก ปัจจัยภายในตัวละครจึงไม่ได้มีสถานะเป็นสิ่งที่กระตุ้นความรู้สึกของผู้แต่งคอสมเพลย์ให้แต่งเป็นตัวละครนั้นๆ แต่หน้าที่ของปัจจัยภายในตัวละครจะเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการแต่งคอสมเพลย์ในระดับที่สูงขึ้นที่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางด้านลักษณะนิสัยของตัวละครเป็นองค์ประกอบควบคู่กันไป

จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในตัวละครเป็นองค์ประกอบด้วยจะมีการตอบคำถามในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน เช่น “จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจนิยายมันจะทำให้เราสามารถแสดงท่าทางได้ถูกเวลาถ่ายรูป” “เวลาจะคอสมจะต้องเลือกที่ชุดก่อน และมาดูทีนีสัยถ้าเข้ากันไม่ได้ก็จบ” หรือ “นิยายจะเป็นส่วนที่ช่วยในการทำให้ตัวละครสมบูรณ์” เป็นต้น ดังนั้นความชอบในปัจจัยภายในของตัวละครนอกจากจะสร้างอารมณ์ร่วมให้กับผู้แต่งคอสมเพลย์แล้ว ยังเป็นการสร้างลักษณะเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครนั้นๆ ให้ปรากฏให้เป็นรูปธรรมได้เช่นกัน สิ่งนี้หมายถึงการแสดงท่าทางประจำตัวต่างๆ และการแสดงอารมณ์ที่เป็นลักษณะเด่นของตัวละครนั้นๆ เช่น ตัวละครที่มีลักษณะหน้าตานิ่งๆ ไม่แสดงอารมณ์ออกมา เวลาแต่งคอสมเพลย์ผู้คอสมเพลย์จะแสดงอารมณ์ของตัวละครเช่นในการ์ตูนออกมาเหมือนกับตัวละครต้นแบบ

ในส่วนของความชอบในเนื้อเรื่องเป็นความรู้สึกที่มีความใกล้เคียงกับความรู้สึกสนุกที่ได้รับจากความบันเทิง ความรู้สึกชอบในเนื้อหาของการ์ตูนจึงมีลักษณะความชอบที่เป็นลักษณะผิวเผิน ต่างจากความรู้สึกชอบที่มีต่อตัวละครที่เป็นมิติที่มีความลึกซึ้งมากกว่า ดังนั้นความชอบในเนื้อหาของการ์ตูนจึงมีลักษณะเป็นส่วนเสริมที่ทำให้ความชอบในตัวละครมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งถ้าเกิดความชื่นชอบในเนื้อหาเพียงอย่างเดียวในบางครั้งอาจจะไม่สามารถนำไปสู่การสร้างชุดคอสมเพลย์ แต่สิ่งนี้ยังคงมีข้อยกเว้นอยู่ประการหนึ่ง คือความชอบในเนื้อหาของการ์ตูนจะนำไปสู่การคอสมเพลย์ในลักษณะกลุ่มได้ ถ้ากลุ่มที่มารวมตัวกันเพื่อแต่งคอสมเพลย์เป็นกลุ่มที่มีความชอบในเรื่องเดียวกัน สิ่งนี้จะทำให้เกิดการจัดสรรตำแหน่งตัวละครต่างๆ ตามความเหมาะสมทางกายภาพ เช่น รูปร่าง ความสูง และลักษณะหน้าตาที่มีความเหมาะสมกับตัวละคร เป็นต้น ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีจุดร่วมกันแค่ความชอบในเนื้อหา แต่จะไม่ได้มีความชอบในตัวละครในเรื่องนั้นๆ มากนักเช่นการแต่งคอสมเพลย์เป็นกลุ่มใหญ่ ที่บางครั้งการประกาศหาคนที่ จะเข้าร่วมกันแต่งคอสมเพลย์เป็นกลุ่มจะกระทำการบนสื่อ

อินเทอร์เน็ตแสดงให้เห็นถึงลักษณะความชอบต่อเนื้อเรื่องที่มีร่วมกันโดยไม่เจาะจงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล และกลุ่มนี้จะมีลักษณะที่สัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกการตูนแบบไม่เจาะจงประเภทด้วยเช่นกันทำให้ลักษณะชุดคอสเพลย์ที่เกิดขึ้นจากความชอบประเภทเนื้อเรื่องจะเป็นชุดคอสเพลย์ที่มีลักษณะเป็นชุดที่คล้ายคลึงกับในชีวิตประจำวัน หรือในกรณีที่ชุดเป็นชุดที่มีรายละเอียดมากก็จะมีรายละเอียดน้อยลง

จากอิทธิพลของการตูนญี่ปุ่นที่มีต่อความชื่นชอบ ระดับความชื่นชอบที่มีต่อสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การแต่งคอสเพลย์ ระดับความชื่นชอบนี้แม้ว่าจะมีความสำคัญ แต่ในบางครั้งความชื่นชอบที่มีต่อตัวละครก็ทำให้เกิดการตัดสินใจไม่แต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชอบ เนื่องจากการขาดความเหมาะสมทางด้านกายภาพ ซึ่งในกรณีนี้จะเกิดจากผู้แต่งคอสเพลย์มีความชื่นชอบต่อตัวละครที่เป็นเพศตรงข้ามกับผู้แต่งคอสเพลย์ ซึ่งจะกล่าวถึงประเด็นความเหมาะสมในส่วนถัดไป

3. อิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์

การสร้างอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในประเด็นก่อนหน้านี้ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เป็นนามธรรมที่สัมพันธ์กับความชื่นชอบ อาจกล่าวได้ว่าความชื่นชอบที่มีต่อตัวละครเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ให้กลายมาเป็นสิ่งที่จับต้องได้ และเกิดขึ้นเป็นอัตลักษณ์ที่คนโดยทั่วไปสามารถรับรู้ได้ผ่านเครื่องแต่งกาย

ในประเด็นอิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 2 ประการที่เป็นสิ่งที่ควบคุมคือ ความชอบ และความเหมาะสม แม้ว่าเราจะได้มีการกล่าวถึง 2 ประเด็นนี้ไปแล้วในส่วนก่อนหน้านี้บ้างแล้ว แต่เมื่อสร้างความเป็นรูปธรรมให้กับความชื่นชอบ และความเหมาะสม สองสิ่งนี้ได้กลายเป็นเกณฑ์ของความเหมือน และตัวคัดกรองตามลำดับ ที่ทำให้การสร้างชุดคอสเพลย์แต่ละชุดปรากฏออกมาให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในประเด็นของความชื่นชอบสิ่งนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชุดคอสเพลย์ ความชื่นชอบที่มีต่อตัวละครจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของชุดคอสเพลย์ที่จะปรากฏออกมา โดยความชื่นชอบนี้จะทำให้เกิดความแตกต่างในกระบวนการทำชุดที่ทำให้ผลลัพท์หรือออกมาลักษณะแตกต่างกันออกไป 3 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

1. ความเหมือนในระดับตัดทอนรายละเอียด (Reduction Similarity) เป็นการสร้างชุดคอสเพลย์โดยคงรูปแบบหลักจากตัวละครต้นแบบ แต่สร้างชุดโดยทำให้รายละเอียดที่ปรากฏบนชุดลดน้อยลง แต่เมื่อสวมใส่ยังคงทราบว่าเป็นตัวละครจากเรื่องใด ความเหมือนในระดับตัดทอนรายละเอียดนี้ปกติจะเกิดขึ้นกับการแต่งคอสเพลย์แบบเป็นกลุ่มใหญ่ หรือเกิดจากกลุ่มผู้ที่ชื่นชอบในเนื้อหามากกว่าตัวละครทำให้ความสนใจในรายละเอียดที่ปรากฏบนชุดของตัวละครน้อยกว่าการให้ความสำคัญกับการแต่งคอสเพลย์โดยมีตัวละครที่สำคัญในเรื่องครบทุกตัว

2. ความเหมือนในลักษณะที่ใกล้เคียงกับต้นแบบ (Close Similarity) ความเหมือนประการแรกส่วนหนึ่งเกิดจากความชอบในเนื้อหาของการ์ตูนเพียงประการเดียว แต่ความเหมือนในระดับที่สองนี้ เป็นความเหมือนที่เกิดขึ้นจากความชอบในเนื้อหาของการ์ตูน รวมเข้ากับความชอบที่มีต่อตัวละครภายในการ์ตูน ทำให้เมื่อสร้างชุดคอสเพลย์ความเหมือนของชุดที่ได้จะมีความใกล้เคียงกับต้นแบบ ที่ไม่เหมือนเนื่องจากการออกแบบชุดของตัวละครในบางครั้งไม่ได้วางอยู่บนตรรกะในความเป็นจริงทำให้ เมื่อตัดชุดคอสเพลย์ในแต่ละครั้งจำเป็นจะต้องเกิดการประยุกต์ เพื่อให้ภาพชุดที่มีลักษณะเป็นจินตนาการของผู้แต่งให้ปรากฏขึ้นมาในโลกแห่งความเป็นจริงได้

3. ความเหมือนที่ถูกเพิ่มเติมด้วยจินตนาการ (Escalation Similarity) ความเหมือนในประเภทที่สามนี้เกิดขึ้นจากความชอบของผู้แต่งคอสเพลย์ที่มีต่อเนื้อหา ตัวละคร และเพิ่มปัจจัยที่สามเข้าไปคือ ความผูกพันระหว่างตัวละคร และผู้แต่งคอสเพลย์ เช่นมีลักษณะชีวิตที่คล้ายกัน เป็นตัวละครในการตูนที่มีความประทับใจตั้งแต่เด็ก หรือเป็นตัวละครที่เติบโตมาด้วยกัน ทำให้การปรากฏของความเหมือนที่ถูกเพิ่มเติมด้วยจินตนาการนั้นมีโอกาสเป็นไปได้มากกว่าความเหมือนแบบอื่นทั้งหมด เพราะความเหมือนในลักษณะนี้ต้องอาศัยทักษะงานฝีมือ ทักษะทางด้านศิลปะ

และมีความสามารถในการเลือกวัสดุที่นำมาใช้ในการตัดเย็บทั้งหมดด้วยตนเอง เพื่อเอามาสร้างชุดคอสเพลย์ตามต้นแบบ

นอกจากความชื่นชอบที่นำไปสู่ความเหมือนทั้ง 3 แบบแล้ว ความเหมาะสมยังเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยในการคัดกรองทำให้การแต่งคอสเพลย์ออกมามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ความเหมาะสมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ ความเหมาะสมทางกายภาพ และความเหมาะสมทางด้านนิสัย โดยที่ความเหมาะสมทางกายภาพจะเป็นสิ่งแรกที่น่าคำนึงถึงก่อน ลักษณะทางกายภาพของผู้แต่งคอสเพลย์กับตัวละครต้นแบบไม่ได้มีความเหมาะสมกันเสมอไป ซึ่งในบางกรณีที่ยอมรับได้จะมีการประนีประนอมกับความเป็นจริง เพื่อให้ผู้แต่งคอสเพลย์สามารถแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ชื่นชอบได้ เช่น ใช้การใส่รองเท้ายกพื้นขึ้นเพื่อเพิ่มความสูงให้กับตนเอง เพื่อที่จะได้ใกล้เคียงกับความสูงของตัวละคร หรือ ใช้การแต่งหน้าเพื่อเพิ่มความใกล้เคียงกับตัวละครที่ต้องการให้ได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อการประนีประนอมไม่สำเร็จ ผู้แต่งคอสเพลย์จะตัดสินใจไม่แต่งเป็นตัวละครนั้นๆ ที่ชื่นชอบเนื่องจากไม่อยากทำลายภาพลักษณ์ที่ดีของตัวละคร

ในขณะที่ความเหมาะสมทางนิสัยนี้มีความใกล้เคียงกับปัจจัยภายในตัวละครที่ได้กล่าวไปแล้ว ความเหมาะสมทางด้านนิสัยนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความแตกต่างให้การแต่งคอสเพลย์ แตกต่างจากการแต่งแฟนซี เนื่องจากมิติทางด้านนิสัยเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดความสมจริงในการแต่งเป็นตัวละครนั้นๆ ซึ่งการแต่งตัวแฟนซีไม่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงในประเด็นนี้ และเป็นการแยกกลุ่มฟรีด้อมที่แต่งเป็นตัวละครจากการดูได้เช่นกัน แต่ความเหมาะสมทางด้านนิสัยนี้เป็นสิ่งที่คนทั่วไปรับรู้ได้ยาก และเข้าใจกันเฉพาะภายในกลุ่มคอสเพลย์ที่รู้จักตัวละครจากการดูญี่ปุ่นเท่านั้น ทำให้ความเหมาะสมทางด้านนิสัยในบางครั้งจะถูกมองข้ามไปถ้าผู้ที่แต่งคอสเพลย์พอใจเพียงแค่ความเหมือนในระดับตัดทอนรายละเอียด ความเหมาะสมทางด้านนิสัยก็จะถูกตัดทอนออกไปเช่นกัน

จากความชอบสู่ความเหมาะสม อัตลักษณ์ของกลุ่มคอสเพลย์เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้น การแสดงออกทางอัตลักษณ์ของกลุ่มคอสเพลย์ผ่านเครื่องแต่งกาย ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการสร้างชุดคอสเพลย์ โดยอัตลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นผ่านชุดคอสเพลย์อาจแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ อัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายโดยทั่วไป และอัตลักษณ์เครื่องแต่งกายผ่านกลุ่ม ซึ่งอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายโดยทั่วไปในที่นี้หมายถึง ตัวชุดคอสเพลย์ อุปกรณ์ประกอบชุด และท่าทางประกอบการถ่ายรูป เมื่อทั้งสามสิ่งนี้รวมเข้าด้วยกันอัตลักษณ์ตัวละครจากการดูญี่ปุ่นก็จะปรากฏขึ้นบนโลกแห่งความเป็นจริง และในกรณีที่มีครบทั้งสามแล้วแต่ยังไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายได้อย่างเต็มที่ กลุ่มคอสเพลย์จะมีวิธีการแต่งคอสเพลย์โดยรวมเอาตัวละครที่สำคัญจากเรื่องนั้นทั้งหมดมาอยู่ด้วยกัน ในกรณีจะปรากฏกับตัวละครจากการดูญี่ปุ่นที่ชุดไม่ได้มีความโดดเด่นมากนัก จึงจำเป็นต้องอาศัยตัวละครอื่นๆ เข้ามาเสริมเพื่อทำให้ผู้อื่นทราบว่าผู้แต่งคอสเพลย์แต่งเป็นตัวละครจากเรื่องไหน อัตลักษณ์ในลักษณะนี้ได้ก่อให้เกิดคำเฉพาะกลุ่มที่ใช้ในกลุ่มคอสเพลย์ว่า “พรีอพนุซย์” หรือหมายถึงเพื่อนร่วมทีมคอสเพลย์ที่มีลักษณะเกื้อหนุนให้อัตลักษณ์ในการแต่งคอสเพลย์ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นการแสดงอัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายอีกแบบหนึ่งเช่นกัน

การแต่งคอสเพลย์ภายใต้บริบทสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า การเพิ่มจำนวนของผู้แต่งคอสเพลย์ที่มากขึ้นมาจากการเพิ่มจำนวนของผู้แต่งคอสเพลย์ตามกระแสนิยม ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นบางประการที่เกิดจากความไม่เหมาะสม หรือความล่อแหลมต่อการเข้าใจผิดที่ปรากฏต่อสายตาผู้อื่นมักเกิดขึ้นจากกลุ่มคนกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการมองแบบเหมารวม (Stereotype) และการกระทบกระทั่งกันทางวัฒนธรรม การสร้างแนวทางปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งในกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์ และระหว่างกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์กับสังคมไทย แต่ด้วยความที่คอสเพลย์เป็นอัตลักษณ์เสมือน (Virtual Identity) ที่จะปรากฏขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของวันเพื่อสนองตอบความต้องการทางจิตใจของคนผู้นั้น และ

การรวมกลุ่มของกลุ่มคอสเพลย์เป็นการรวมกลุ่มแบบอิสระที่ปราศจากความผูกพันอันซับซ้อน ทำให้การสร้างแนวทางการปฏิบัติอย่างเหมาะสมให้กับกลุ่มคอสเพลย์จึงมีความเป็นไปได้ ทำให้แนวทางปฏิบัติที่จะนำเสนอต่อไปนี้จึงเป็นเพียงแนวทางพึงปฏิบัติ (ไม่มีการสร้างกฎเกณฑ์ บทลงโทษ หรือควบคุมให้คนในกลุ่มให้ปฏิบัติ)

ข้อปฏิบัติต่างๆที่จะมารวมเป็นแนวทางต่อไปนี้บางส่วนเป็นสิ่งที่มาจากการเรียนรู้ และการซึมซับจากการอยู่ในสังคมคอสเพลย์ ทำให้แนวทางที่จะเสนอต่อไปนี้เป็นเหมือนกับการดูแลตนเองในสังคม อาจไม่มีข้อกำหนด และแนวทางที่เป็นรูปธรรมแต่ทางผู้วิจัยได้รวบรวมข้อควรปฏิบัติในประเด็นต่างๆ มานำเสนอเป็นแนวทางการจัดการให้กับกลุ่มคอสเพลย์ไทย มีดังนี้

1. นำเสนอภาพของการแต่งคอสเพลย์ในลักษณะที่เป็นการแต่งกายเรียบร้อย น่ารักสมวัย แนวทางนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการแต่งคอสเพลย์ในปัจจุบันที่มีค่านิยมการแต่งคอสเพลย์ที่โจรสลัดส่วนมากขึ้น ในขณะที่อายุของผู้แต่งคอสเพลย์รุ่นใหม่มีอายุลดลง ดังนั้นการพยายามนำเสนอภาพการแต่งคอสเพลย์ที่ไม่โจรสลัดส่วนมากเกินไปจึงเป็นสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลภายนอกกลุ่มคอสเพลย์ได้เห็นว่า การแต่งคอสเพลย์นั้นเป็นการแต่งชุดตามแบบตัวละครที่ตนเองชื่นชอบ และเป็นการแสดงออกถึงความชื่นชอบต่อตัวละครที่มาจากการ์ตูนเรื่องนั้นๆ มากกว่าเป็นการแต่งตัวที่ไม่เหมาะสมในที่สาธารณะ

2. ทำทางการแสดงออกระหว่างถ่ายภาพให้เหมาะสมกับสถานที่ การแต่งคอสเพลย์และการถ่ายภาพผู้แต่งคอสเพลย์เป็นสิ่งที่คู่กัน ดังนั้นนอกจากการรู้จักกาลเทศะ และการแต่งตัวโดยให้เกียรติต่อสถานที่ที่เป็นสิ่งที่ควรกระทำ การแสดงท่าทางประกอบการถ่ายรูปก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องแสดงออกถึงความเหมาะสมด้วยเช่นกัน เพราะการแสดงท่าทางประกอบการถ่ายรูปนั้นในบางครั้งจำเป็นที่จะต้องใช้ของที่อยู่ในสถานที่นั้นๆ ประกอบท่าทางการถ่ายรูป เช่นการใช้โต๊ะ เก้าอี้ หรือต้นไม้เป็นองค์ประกอบ เพื่อให้การถ่ายรูปคอสเพลย์นั้นแสดงให้เห็นถึงมิติ และอารมณ์ของตัวละครได้มากยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าท่าทางที่แสดงประกอบการถ่ายรูปเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้แต่งคอสเพลย์มีความเหมือนกับตัวละครต้นแบบมากยิ่งขึ้น แต่ในบางสถานที่การกระทำบางอย่างเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่นการเดินบนสนามหญ้า หรือเขตพื้นที่บางส่วนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไป หรือการแสดงออกท่าทางประกอบการถ่ายรูปบางท่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เช่นถ่ายรูปคู่ในลักษณะที่เป็นการกอดกันภายในวัด เป็นต้น ดังนั้นผู้แต่งคอสเพลย์ควรเคารพต่อกฎ และแสดงออกท่าทางประกอบการถ่ายรูปให้เหมาะสม และรวมไปถึงท่าทางประกอบการถ่ายรูปที่ต้องระวังไม่ให้แสดงท่าทางที่ดูล้อแหลมมากเกินไปด้วยเช่นกัน

3. การแต่งกายในชุดคอสเพลย์ควรใส่ชุดเซฟ (ชุดป้องกันที่อยู่ข้างใน) ในหลายครั้งการแต่งคอสเพลย์แม้ว่าเราจะแต่งชุดที่มีการปิดมิดชิด และระมัดระวังในการในการแสดงออกท่าทางประกอบการถ่ายรูป แต่การที่มีผู้ถ่ายภาพคอสเพลย์หลายคนผู้แต่งคอสเพลย์จะไม่สามารถบังคับมุมมองของภาพถ่ายได้ ทำให้เกิดภาพที่ไม่เหมาะสมขึ้นในบางกรณี ดังนั้นการป้องกันตนเองจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด โดยการแต่งคอสเพลย์ควรที่จะใส่ชุดเซฟ เช่นใส่กางเกงขาสั้นได้กระโปรง หรือใส่ชุดบอดี้สูทสีเนื้อในกรณีที่แต่งเป็นตัวละครที่จำเป็นต้องแสดงสัดส่วนบางส่วนให้เห็น นอกจากจะเป็นการป้องกันตัวเองการใส่ชุดเซฟยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ถึงความเหมาะสมในการแต่งคอสเพลย์ให้เป็นที่เข้าใจต่อคนทั่วไป

4. ปลุกฝังจิตสาธารณะ แม้ว่าประเด็นนี้จะไม่เกี่ยวกับการแต่งกาย และการคอสเพลย์โดยตรง แต่การปลุกฝังจิตสาธารณะให้กับสังคมคอสเพลย์เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เพื่อให้ผู้แต่งคอสเพลย์ทุกคนรู้จักความเหมาะสม และขอบเขตในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะการใช้ห้องน้ำในการแต่งชุดคอสเพลย์ตามที่ได้กล่าวเอาไว้ในส่วนที่แล้ว ซึ่งในความเป็นจริงการไม่ได้รับความร่วมมือในการใช้ห้องน้ำในการแต่งชุดคอสเพลย์ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากมารยาทของผู้แต่งคอสเพลย์บางคนที่ไม่เคารพสถานที่ ดังนั้นวิธีแก้ไขปัญหานี้จึงจำเป็นต้องทำให้ผู้แต่งคอสเพลย์เข้าใจถึงมารยาทในการใช้ห้องน้ำ และพื้นที่สาธารณะต่างๆ อย่างเหมาะสม สิ่งนี้รวมไปถึงการนำเอาพร็อพ (อุปกรณ์การแต่งชุดคอสเพลย์) ขนาด

ใหญ่เข้าไปที่สาธารณะ หรือการวางของโดยไม่กีดขวางทางสาธารณะ หรือการรักษาความสะอาดในพื้นที่สาธารณะด้วยเช่นกัน

5. บริหารจัดการเวลาได้ดี ในสายตาของคนโดยส่วนมากมองว่ากลุ่มคอสเพลย์เป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมไร้สาระ หรือเป็นกลุ่มที่มีการแสดงออกถึงความไม่เหมาะสม ทำให้กลุ่มคนทั่วไปมองว่าการแต่งคอสเพลย์เป็นพฤติกรรมที่ทำให้เสียการเรียน อย่างไรก็ตามการแต่งคอสเพลย์เป็นงานอดิเรกที่ต้องใช้เวลาในกระบวนการต่างๆ ค่อนข้างมากตั้งแต่การทำชุดไปจนถึงการแต่งคอสเพลย์ ดังนั้นผู้แต่งคอสเพลย์ควรที่จะมีการบริหารเวลาที่ดีเพื่อที่จะสามารถเรียน ทำงาน และแต่งคอสเพลย์ได้ โดยที่ไม่มีผลกระทบต่อกัน

แนวทางทั้ง 5 ประการที่ได้กล่าวไปนี้เป็นการประสาน และสร้างความเข้าใจอันดีให้กับคนในสังคมกระแสวัฒนธรรมหลัก ซึ่งแนวทางนี้เป็นเหมือนกับหัวใจที่ทำให้คอสเพลย์อยู่ได้อย่างมั่นคง กฎและข้อบังคับต่างๆ ไม่ใช่การแก้ปัญหาที่ยั่งยืน แต่การสร้างแรงเสริมทางบวกเป็นสิ่งที่คอยสนับสนุน และย้ำเตือนจิตใจ เช่นเดียวกับการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีที่จะสร้างความยั่งยืนให้กับสังคม เช่นการให้ความสำคัญ และยกย่องผู้เป็นแบบอย่างที่ดี สิ่งนี้จะก่อให้เกิดต้นแบบ และช่วยสานต่อในสิ่งที่ควรปฏิบัติ และยังเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้แต่งคอสเพลย์รุ่นใหม่ให้ปฏิบัติตาม

อภิปรายผล

จากที่ได้กล่าวไปแล้ว ชุดคอสเพลย์เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มของผู้แต่งคอสเพลย์ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนสามารถมองเห็น และสัมผัสได้ และสิ่งนี้ก็เป็นที่รับรู้จากทั้งผู้แต่งชุดคอสเพลย์เอง และจากบุคคลภายนอกที่มองเข้ามายังกลุ่มผู้แต่งชุดคอสเพลย์ เนื่องจากจุดเด่นของการแต่งคอสเพลย์นั้นมีความสัมพันธ์กับการแต่งเครื่องแต่งกายโดยที่มีต้นแบบ (เขมทัต พิพิธนาบรรพ์, 2551) ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ความสำคัญกับการแต่งคอสเพลย์ที่มีต้นแบบมาจากการดูญี่ปุ่น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของการดูญี่ปุ่น และเครื่องแต่งกายของกลุ่มผู้แต่งคอสเพลย์ และการมีต้นแบบที่ใช้ในการทำชุดคอสเพลย์ยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้สามารถแบ่งแยกการแต่งคอสเพลย์ออกจากการแต่งตัวโดยใช้เสื้อผ้าตามสมัยนิยมที่ไม่มีต้นแบบ

เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของเครื่องแต่งกายคอสเพลย์จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ปรากฏอยู่บนเครื่องแต่งกายทั้งหมดที่ประกอบกันเป็นชุดของตัวละครหนึ่งตัวมีการออกแบบมาจากการดูญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากการดูญี่ปุ่นทั้งสิ้น แต่ก่อนที่จะปรากฏเป็นชุดคอสเพลย์ให้ให้เห็นกันอย่างชัดเจน กระบวนการเลือกสรรที่นำไปสู่การสร้างชุดเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของการดูญี่ปุ่น ซึ่งถ้าพิจารณาประกอบกับแนวคิดที่เกิดจากผลกระทบและอิทธิพลของสื่อจะเห็นว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ส่งออกมาจะมีผลต่อผู้รับสารนั้นๆ ด้วยกัน 3 ประการคือ ผลกระทบต่อความคิด (Cognitive Effects) ผลกระทบทางอารมณ์ (Affective Effects) และผลกระทบทางพฤติกรรม (Behavioral-Effects) (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2548) อิทธิพลของสื่อในลักษณะนี้จะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เป็นผลของการรับสื่อที่เกิดขึ้นจากภายในออกไปสู่ภายนอก หมายถึงเมื่อรับสื่อแล้วจะเกิดกระบวนการคิด รู้สึก และการกระทำที่สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่คิด หรือกำลังรู้สึกอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ ภายหลังจากได้รับสื่อแล้ว สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นกระบวนการการรับรู้ และความชื่นชอบ ที่เป็นกระบวนการเลือกตัวละครที่จะกลายมาเป็นต้นแบบในการสร้างชุดคอสเพลย์ และมีการแสดงออกทางอัตลักษณ์ผ่านชุดที่เป็นผลลัพธ์ทางพฤติกรรม

จากรูปแบบของการเลียนแบบที่บันดูรา (Bandura, 1977) ได้กล่าวถึง การเลียนแบบเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนให้เกิดการเรียนรู้ การแต่งคอสเพลย์เป็นตัวละครที่ตนเองชื่นชอบนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนให้เกิดขึ้น การเลียนแบบ และความชื่นชอบเป็นเรื่องเฉพาะส่วนบุคคล ทำให้อัตลักษณ์ของคอสเพลย์จึงมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล เนื่องจากความชื่นชอบของบุคคลที่มีต่อตัวละครมีความแตกต่างกันออกไป ทำให้เกิด

การสร้างความเป็นตัวตนลงไปในชุดคอสเพลย์ โดยทำให้ชุดคอสเพลย์มีลักษณะมากกว่าต้นแบบ เช่นใช้ผ้าลูกไม้แทนผ้าธรรมดา เป็นต้น

แม้ว่าการแต่งคอสเพลย์จะเป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล แต่เมื่อมองภาพรวมเราจะเห็นได้ว่าการแต่งคอสเพลย์ยังคงมีความเหมือนกันคือ การรวมคนที่มีความชื่นชอบเกี่ยวกับการ์ตูนญี่ปุ่นโดยแสดงออกผ่านเครื่องแต่งกายมาอยู่ด้วยกัน (ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ, 2554) ทำให้เกิดเป็นกลุ่มคอสเพลย์ขึ้นเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยในสังคมไทย ดังนั้นการแต่งกายเลียนแบบการ์ตูนจึงเป็นอัตลักษณ์ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนที่สุด

อย่างไรก็ดี อัตลักษณ์ของคอสเพลย์มีความสัมพันธ์กับความเหมือนที่มีต้นแบบมาจากการ์ตูน ตลอดจนความเหมือนได้กลายเป็นบรรทัดฐานของการประเมินคุณค่าในกลุ่มคอสเพลย์เช่นกัน แต่ภายใต้บริบทของสังคมไทยอัตลักษณ์ความเหมือนของกลุ่มคอสเพลย์ในบางครั้งจึงต้องถูกลดทอนลง ดังนั้นนอกจากความเหมือน ความเหมาะสมเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในหัวข้ออิทธิพลของสื่อการ์ตูนญี่ปุ่นที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มคอสเพลย์ในประเทศไทยเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคลโดยทั่วไปให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการแต่งคอสเพลย์มากยิ่งขึ้นในมิติทางด้านความคิด ความชื่นชอบ ที่นำไปสู่แสดงออกทางด้านพฤติกรรมผ่านการแต่งชุดคอสเพลย์ที่เป็นอัตลักษณ์ว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผ่านกระบวนการทางความคิด และยังทำให้บุคคลโดยทั่วไปเข้าใจถึงสภาวะการแต่งคอสเพลย์ว่าไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย และมีมานานแล้ว แต่อาจจะไม่ได้ปรากฏลักษณะเหนือจินตนาการมากเท่าเช่นเดียวกับปัจจุบัน

ในขณะเดียวกันการศึกษานี้ยังได้ช่วยสร้างแนวทางการแต่งคอสเพลย์ที่เหมาะสมภายใต้บริบทวัฒนธรรมไทยเพื่อที่จะทำให้กลุ่มคอสเพลย์รุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นมีความเข้าใจเกี่ยวกับการแต่งกายที่ควรคำนึงถึงบริบทของสังคมไปพร้อมกับ การแสดงออกทางด้านความชื่นชอบของตนเอง ทำให้การศึกษาในครั้งนี้เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างบุคคลทั่วไป และกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคอสเพลย์

อย่างไรก็ดี การศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้การเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ที่เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาครั้งต่อไปสามารถนำวิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลผ่านวิธีการทางสถิติอาจทำให้สามารถเห็นผลการศึกษาที่แตกต่างออกไป และเห็นผลการศึกษาที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา สุรสนธิ. (2541). ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ขวัญชาย คำราชัญญ. (2554). “คอสเพลย์” เลียนแบบตัวละครสะท้อนตัวตน ใน สุวัฒน์ อัสวไชยชาญ (บรรณาธิการ). *บางสิ่งมีชีวิตต้องการ*. (หน้าที่190-226). กรุงเทพฯ : สารคดี.
- เจมส์ พีพิธนาบรรพ์. (2551). *การแต่งคอสเพลย์ของกลุ่มวัยรุ่นไทย กับการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมย่อย และบทบาทของสื่อ*, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะนิเทศศาสตร์. สาขาวิชาสารสนเทศ
- ชลวรรณ วงษ์อินทร์. (2548). *ชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มแฟนเพลงเฮฟวีเมทัลในประเทศไทย*, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะนิเทศศาสตร์สาขาการสื่อสารมวลชน
- ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล. (2555, กรกฎาคม). โลกเร้นลับของนักเรียนแบบตัวละคร. สารคดี. 28(329), 84-111
- นันท์นรี พานิชกุล. (2555, มีนาคม). The power of comics in a contemporary world: พลังการ์ตูนในโลกร่วมสมัย. *คิด Creative Thailand*. 3(6), 12-18.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2548). *หลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป*. เอกสารประกอบการสอนสาขาสื่อสารมวลชนคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วันดี สันติวุฒิเมธี. (2544, กันยายน). มื้ออะไรในการดูญี่ปุ่น งานวิจัยจากนักวิจารณ์ชื่อดัง. สารคดี. 199
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: prentice-hall
- Gleason, Alan. (2012). *Medival Manga in Midtown: The Choju-Giga at the Suntory Museum*. Retrieved on October 1, 2012, from <http://www.dnp.co.jp/artscape/eng/ht/0712index.htm>
- Jandt, Fred E. (2010). *An introduction to intercultural communication: identity in a global Community*. 6th ed. California: Sage Publications.
- Japan External trade organization. (2006). *Information of Manga Market*. Retrived on October 1, 2012, from www.jetro.org/trends/market_info_manga.pdf
- Wang, Kazhi. (2010). *Cosplay in china popular culture and youth community*. Master’s program In Asian studies. Lund University.

แรงงานพม่าในมุมมองของรัฐไทย : ความหวาดระแวงที่นำไปสู่ปัญหาความมั่นคง¹

A Threat Perception of Thai Government towards Burmese Migrant Workers

อาจารย์ ดร.ศิริพิมพ์ ศรีบัลลังก์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองของรัฐไทยที่มีต่อแรงงานพม่า เนื่องจากรัฐไทยได้กลายเป็นประเทศปลายทางที่สำคัญของแรงงานอพยพข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา และพม่ามานานหลายทศวรรษนับตั้งแต่พ.ศ.2531 โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานอพยพจากประเทศพม่าที่มีจำนวนมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ามุมมองที่รัฐไทยมีต่อแรงงานพมานั้นแตกต่างจากมุมมองต่อแรงงานอพยพจากประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ กล่าวคือ รัฐไทยมีความหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าซึ่งมิได้เกิดจากการมีแรงงานพม่าเป็นจำนวนมากเท่านั้น ทว่ามียุทธศาสตร์มาจากปัจจัยหลายประการซึ่งหล่อหลอมให้รัฐไทยมีความรู้สึกหวาดระแวงแรงงานพม่า หรือพูดให้ชัดกว่านั้นก็คือมีทัศนคติต่อแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ

ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้รัฐไทยหวาดระแวงแรงงานพมานั้นประกอบไปด้วย 1) เหตุการณ์ในปัจจุบัน 2) ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ 3) ความแตกต่างทางวัฒนธรรม 4) พฤติกรรมของแรงงานพม่า และ 5) ความวิตกกังวลของผู้นำ โดยปัจจัยทั้งห้าประการนี้มีส่วนสำคัญในการบ่มเพาะความรู้สึกหวาดระแวงของรัฐไทยที่มีต่อแรงงานพม่ากระทั่งพัฒนาไปสู่การที่รัฐไทยมี “Threat Perception” ต่อแรงงานพม่า ส่งผลทำให้รัฐไทยมองว่าแรงงานพม่าที่อพยพเข้ามาทำงานเหล่านี้คือภัยคุกคาม แม้ว่าในความเป็นจริงสถานการณ์ของแรงงานพม่าอาจมิได้เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทยก็ตาม

คำสำคัญ: แรงงานพม่า ความหวาดระแวง ทัศนคติภัยคุกคาม

Abstract

The main purpose of this article is to study a perception of Thailand's government towards migrant workers from Myanmar, the largest numbers of migrant workers in Thailand. The perception towards Burmese migrant workers, as observed, is quite distinct from perception towards migrants from any other neighboring countries. This happens because of the fact that the government perceives those migrant workers with fear and suspicion which doesn't only rooted from its large amount of numbers in a country but also from other factors that shape the perception toward Burmese migrant workers into what we call “threat perception”.

The study finds that those significant factors contributing Thai government to perceive Burmese migrant workers as “threat” include with 1) Present situation 2) Historical experience 3) Cultural difference 4) Behavior of migrant workers and 5) Leaders' anxiety

Keywords: Burmese Migrant Workers, Fear, Threat Perception

¹

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของ ศิริพิมพ์ ศรีบัลลังก์, การทำให้แรงงานข้ามชาติเป็นปัญหาความมั่นคงของรัฐ: ศึกษากรณีแรงงานพม่าในไทย, วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “แรงงานพม่า” ภาพส่วนใหญ่ที่คนไทยมักนึกถึง ได้แก่ ภาพของแรงงานระดับล่างที่มีเชื้อคนไทยและพูดภาษาไทยไม่ชัด ซึ่งเมื่อมองแต่เพียงผิวเผินอาจไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างพวกเขากับคนไทยได้ หากไม่ได้ยินสำเนียงคำพูดภาษาไทยแบบกระต่อนกระแท่นที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว ซึ่งนอกจากจะบ่งบอกตัวตนของพวกเขาในฐานะ “แรงงานข้ามชาติ” ได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังนำมาซึ่งความรู้สึกขบขันให้แก่ผู้ได้ยินได้ฟังโดยทั่วไปด้วย กระนั้นก็ดี แม้ว่าแรงงานพม่าเหล่านี้จะได้เข้ามาทำงานทดแทนในส่วนที่แรงงานไทยไม่นิยมทำ พร้อมกับถูกมองเป็น “ตัวตลก” ในยามที่พวกเขาต้องสื่อสารกับคนไทยทั้งหลาย และแม้ว่าจะดูเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษแล้ว ทว่าภาพของแรงงานพม่าที่สะท้อนในมุมมองของภาครัฐไทยมักแฝงเร้นไปด้วยความหวาดระแวงและนำมาซึ่งมุมมองที่ว่าแรงงานพม่าเป็น “ภัยคุกคาม” ต่อความมั่นคงของรัฐตลอดมา บทความนี้จึงเป็นความพยายามที่จะแสวงหาคำตอบต่อคำถามที่ว่าเพราะเหตุใดรัฐไทยจึงมีมุมมองต่อแรงงานข้ามชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อแรงงานที่มาจากประเทศพม่าในฐานะ “ภัยคุกคาม” โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดด้วยทัศนคติต่อภัยคุกคาม (threat perception) ของ David Singer มาประยุกต์ในการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามุมมองของรัฐไทยที่มีต่อแรงงานพม่า
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้รัฐไทยหวาดระแวงแรงงานพม่า

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) โดยได้ทำการศึกษابนพื้นฐานของข้อมูลจากเอกสารเป็นหลักและใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตในภาคสนามเป็นแหล่งข้อมูลเสริมในการศึกษา โดยในส่วนของคุณค่าเอกสารผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแรงงานข้ามชาติ ทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น เอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ ทั้งในกรณีสิ่งพิมพ์ทั่วไปและสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ (e-documents) และข้อมูลเชิงปริมาณ ที่ประกอบไปด้วยตัวเลข สถิติ แผนภูมิต่างๆ โดยใช้ข้อมูลทั้งในรูปแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิ ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (structured interviews or formal interview) ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non structure interview) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้นผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษามากที่สุด ทว่าการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ละเอียดเพียงพอ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดและลึกซึ้งซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาวเคราะห์ปรากฏการณ์ได้อย่างครบถ้วน (สุภางค์ จันทวนิช 2550, บทที่ 4) ทั้งนี้การสัมภาษณ์จะมุ่งเน้นไปที่ผู้ที่มีบทบาทหรือมีความเกี่ยวข้องในเรื่องของแรงงานพม่าผิดกฎหมายโดย แบ่งเป็น 4 แหล่งข้อมูลหลัก อันประกอบไปด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) จากข้าราชการทั้ง 2 ประเภท คือ ข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ นอกจากนี้ยังจะได้สัมภาษณ์บุคลากรภาครัฐที่เป็นข้าราชการในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในพื้นที่เป้าหมายด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบและการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล (triangulation) ในการศึกษา

อนึ่ง ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา 3 จังหวัดซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละภาคที่มีแรงงานพม่าทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้² โดยภาคเหนือผู้วิจัยเลือกศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลางศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร และภาคใต้ศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งทั้งสามจังหวัดมีแรงงานพม่าทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันลักษณะการทำงานของแรงงานพม่าในแต่ละจังหวัดก็มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในจังหวัดเชียงใหม่แรงงานพม่าส่วนใหญ่รับจ้างทำงานทั่วไป เช่น งานก่อสร้าง งานบริการต่างๆ และงานรับใช้ในบ้าน เป็นต้น จังหวัดสมุทรสาครแรงงานพม่าส่วนใหญ่รับจ้างทำงานที่เกี่ยวข้องจากงานประมง และในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แรงงานพม่าส่วนใหญ่รับจ้างทำงานเกษตรกรรมต่างๆ เช่น งานในสวนยางพารา และงานในสวนปาล์ม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตั้งใจละเว้นที่จะไม่ศึกษาพื้นที่ในส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพราะมีแรงงานพม่าอยู่จำนวนไม่มากนัก

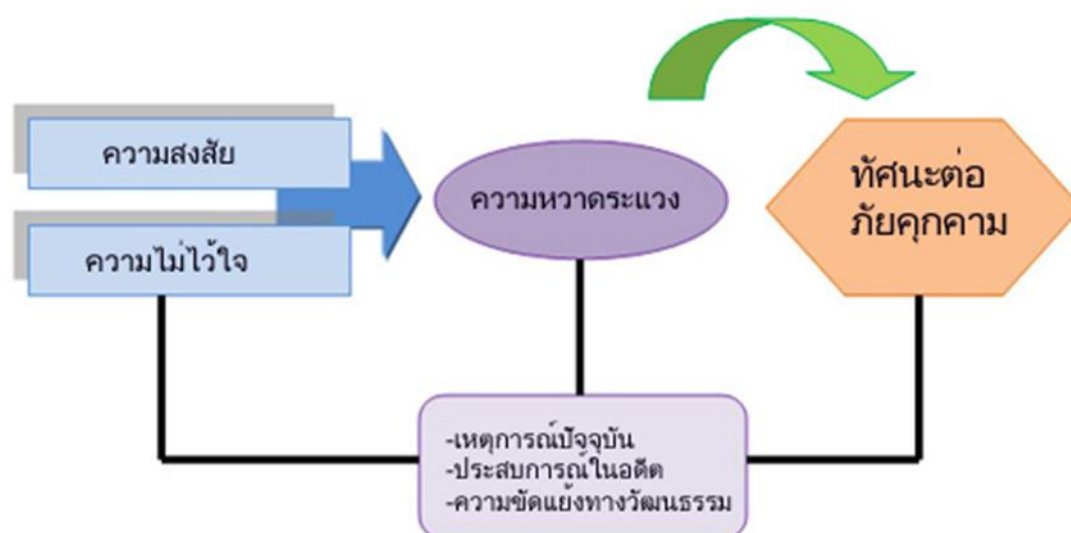
กรอบการวิจัย

ในการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดที่ว่าด้วย “ทัศนะต่อภัยคุกคาม” (threat perception) ของ David Singer มาใช้เป็นกรอบในการอธิบายทัศนะของชาวไทยที่มีต่อแรงงานพม่า โดยจากการศึกษาพบว่าทัศนะต่อภัยคุกคาม หมายถึง ปฏิกริยาในวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศอันเกิดจากการรับรู้ถึงภัยอันตรายของรัฐหนึ่งๆ โดยพิจารณาจากขีดความสามารถและเจตนาของรัฐฝ่ายตรงข้าม ซึ่งการพิจารณาดังกล่าวอาจนำมาสู่มาตรการในการตอบโต้รัฐฝ่ายตรงข้าม แม้ว่าฝ่ายตรงข้ามจะไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายก็ตาม อย่างไรก็ตาม โดยปกติทัศนะต่อภัยคุกคามมักจะถูกหยิบยกมาใช้ในการอธิบายพฤติกรรมระหว่างรัฐต่อรัฐ ทว่าผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาใช้อธิบายถึงทัศนะของคนไทยที่มีต่อแรงงานพม่าได้ค่อนข้างชัดเจนเมื่อเราเปลี่ยนระดับของหน่วยการวิเคราะห์จากรัฐต่อรัฐมาเป็น “รัฐ” ต่อ “บุคคล” ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจถึงที่มาของทัศนะต่อภัยคุกคามที่รัฐไทยมีต่อแรงงานพม่าได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจาก David Singer ได้อธิบายว่ารากฐาน 2 ประการที่ทำให้เกิดทัศนะต่อภัยคุกคามนั้นมาจากความสงสัย (suspect) และความไม่ไว้วางใจ (distrust) ซึ่งความสงสัยและความไม่ไว้วางใจนี้เองที่เป็นตัวการสำคัญทำให้เกิด “ความหวาดระแวง” (fear) และนำมาซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “ทัศนะต่อภัยคุกคาม” (David J. Singer 1958, 93)

อย่างไรก็ตามในกระบวนการเกิดขึ้นของความหวาดระแวงนั้น เป็นกระบวนการที่ถูกหล่อหลอมมาจากปัจจัยต่างๆ หลายด้านด้วยกัน โดย David Singer อธิบายว่าความหวาดระแวงเกิดจากปัจจัยสามประการดังต่อไปนี้ คือ³ 1) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 2) ประสบการณ์ในอดีต และ 3) ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม กระนั้นก็ดี Raymond Cohen กลับเห็นว่านอกจากปัจจัยทั้งสามประการข้างต้นแล้ว ยังมีอีกสองปัจจัยที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการหล่อหลอมให้เกิดความหวาดระแวง ได้แก่ นโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐอื่น และทัศนะต่อภัยคุกคามของผู้นำประเทศ (Cohen Raymond 1979, 7-9) ทั้งนี้กล่าวได้ว่าข้อเสนอของ Cohen ดังกล่าวถือเป็นการพัฒนากรอบแนวคิดในการศึกษาที่มาของความหวาดระแวง พัฒนาการทางความคิดดังกล่าวจึงส่งผลให้การวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่นำไปสู่ความหวาดระแวงประกอบไปด้วย 5 ปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ 1) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 2) ประสบการณ์ในอดีต 3) ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม 4) นโยบายหรือพฤติกรรมของรัฐอื่น และ 5) ทัศนะต่อภัยคุกคามของผู้นำประเทศ

² การแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ที่กำหนดโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ภาคด้วยกัน ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้ตามลำดับ

³ David Singer อธิบายว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนะต่อภัยคุกคามมี 3 ประการคือ 1) เหตุการณ์ปัจจุบัน 2) ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และ 3) ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Raymond Cohen และ Dean Pruitt จากหนังสือ Dean G. Pruitt and Richard Snyder, *Theory and research on the causes of war* (USA: University of California, Prentice-Hall, Inc, 1969), pp. 24-25.

ภาพที่ 1 ที่มาของทัศนะต่อภัยคุกคาม

หมายเหตุ: ภาพข้างต้นเกิดจากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยบนพื้นฐานทางทฤษฎีที่ David J. Singer ได้นำเสนอไว้ใน David J. Singer, "Threat-perception and the armament tension dilemma," *Journal of Conflict Resolution* Vol. 2, no.1 (1958): 93

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าภาพที่รัฐไทยมองแรงงานพม่ามีความแตกต่างไปจากการมองแรงงานข้ามชาติที่มาจากรัฐอื่นๆ โดยภาพของแรงงานพม่ามักถูกกล่าวถึงในฐานะ “ภัยคุกคามต่อความมั่นคง” ของรัฐไทย ในขณะที่ภาพของแรงงานข้ามชาติที่มาจากรัฐอื่นกลับไม่เป็นเช่นนั้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานจากชาติอื่นๆ แล้วจะเห็นได้ว่ารัฐไทยยังคงมีความรู้สึกสงสัยและไม่ไว้วางใจแรงงานพม่ามากที่สุด ความสงสัยและไม่ไว้วางใจดังกล่าวได้นำมาสู่ความหวาดระแวงต่อแรงงานที่มาจากประเทศพม่ามากกว่าแรงงานจากประเทศอื่น ความหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าจึงเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้รัฐไทยมองแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่งในที่สุดแล้วได้นำไปสู่การทำให้แรงงานพม่ากลายเป็นปัญหาความมั่นคงขึ้นมา (Securitization of Burmese Migrant Workers) ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า รัฐไทยมี “threat perception” หรือมีทัศนะต่อแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคาม ดังที่เราจะเห็นได้ว่ามุมมองต่อแรงงานพม่าของบุคลากรในภาครัฐไทยถูกแผ่ร่นไปด้วยความหวาดระแวง กล่าวคือ มีความสงสัย (suspect) และไม่ไว้วางใจ (distrust) แรงงานพม่าที่เข้ามาทำงานในประเทศอยู่เสมอ โดยความหวาดระแวงที่เจือปนอยู่ในมุมมองต่อแรงงานพม่าของรัฐนี้เกิดจากปัจจัยพื้นฐานห้าประการด้วยกัน คือ 1) เหตุการณ์ในปัจจุบัน 2) ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ 3) ความแตกต่างทางวัฒนธรรม 4) พฤติกรรมของแรงงานพม่า และ 5) ความวิตกกังวลของผู้นำ ในส่วนนี้จึงจะเป็นการอธิบายถึงปัจจัยทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้นที่มีส่วนบ่มเพาะความรู้สึกหวาดระแวงแรงงานพม่า กระทั่งพัฒนาไปสู่ทัศนะในการมองว่าแรงงานพม่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทยในที่สุด

ปัจจัยที่ทำให้รัฐไทยหวาดระแวงแรงงานพม่า

1. เหตุการณ์ในปัจจุบัน

คำว่า “เหตุการณ์ในปัจจุบัน” ในที่นี้ หมายถึง สถานการณ์แรงงานพม่าในประเทศไทยที่ผลักดันให้บุคลากรในภาครัฐมีความรู้สึกสงสัยและไม่ไว้วางใจแรงงานพม่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามี mốiเกี่ยวข้องกับจำนวนแรงงานพม่าที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากข้อสงสัยที่มีต่อจำนวนที่แท้จริงของแรงงานพม่าที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยอันเป็นผลมาจากการขาดการบูรณาการทางด้านระบบฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลทำให้

ข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับแรงงานพม่าของแต่ละหน่วยงานไม่ตรงกันอันก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนทางข้อมูล (กฤตยา อาชวนิจกุล และพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร 2548, 43) สถานการณ์แรงงานพม่าที่ประกอบไปด้วยจำนวนตัวเลขที่คลุมเครือนี้จึงถือเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้มุมมองต่อแรงงานพม่าของรัฐบาลไทยถูกเจือปนไปด้วยความหวาดระแวง

ทั้งนี้ แม้จะเป็นที่รับรู้กันอย่างทั่วไปว่าแรงงานพม่าเป็นแรงงานที่มีการอพยพเข้ามาทำงานในไทยในสัดส่วนมากที่สุด แต่ก็ไม่มีใครทราบตัวเลขที่แน่ชัดว่าแรงงานพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้นแท้จริงแล้วมีอยู่เป็นจำนวนเท่าใด (กาญจนา เทียนลาย และธีรพงศ์ สกุศลศรี 2555, 49; ประวิทย์ เคียงผล 2551, 30) เนื่องจากตัวเลขของแรงงานพม่าที่ยังไม่มาจดทะเบียนยังคงมีอีกเป็นจำนวนมาก จำนวนยอดตัวเลขแรงงานพม่าที่แท้จริงจึงสูงกว่ายอดที่ทางภาครัฐมีอยู่ ขณะเดียวกันแรงงานพม่าที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยส่วนใหญ่มักนำผู้ติดตามเข้ามาด้วย เช่น ภรรยาสามี บุตร และญาติ การลักลอบเข้าเมืองของแรงงานพม่าเหล่านี้ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทว่าไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าตกลงแล้วคนเหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด ทำให้ต้องใช้วิธีการประมาณจำนวนที่นอกเหนือไปจากแรงงานที่มาจดทะเบียน ภาพของกระแสการหลั่งไหลและจำนวนสะสมของแรงงานพม่าในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งจึงล้วนเป็นข้อมูลที่มาจากการคาดประมาณทั้งสิ้น (กฤตยา อาชวนิจกุลและคนอื่นๆ 2547, 22)

การประมาณการเกี่ยวกับปริมาณแรงงานพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยส่งผลให้ตัวเลขทางสถิติของแรงงานพม่าในแต่ละหน่วยงานของรัฐไม่ตรงกันและยังมีความแตกต่างกันอย่างมาก สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการขาดบูรณาการทางด้านระบบฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลที่ไม่เป็นระบบ (กฤตยา อาชวนิจกุลและคนอื่นๆ 2547, 22; กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ 2540, 35) โดยปัจจุบันมีหน่วยงานที่จัดเก็บข้อมูลทางสถิติของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอยู่หลักๆ 6 แห่งตามภารกิจของหน่วยงานนั้นๆ คือ (กฤตยา อาชวนิจกุลและคนอื่นๆ 2547, บทที่ 1)

- 1) สำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- 2) สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- 3) สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน
- 4) กลุ่มประกันสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข
- 5) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- 6) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

ความไม่ชัดเจนในจำนวนแรงงานพม่าซึ่งเกิดจากข้อมูลที่ไม่ตรงกันของแต่ละหน่วยงานในภาครัฐได้ทำให้เกิดข้อสงสัยที่มีต่อสถานการณ์แรงงานพม่าตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำถามเกี่ยวกับจำนวนแรงงานพม่าที่มีอยู่จริงในประเทศ ตลอดจนประเด็นคำถามเกี่ยวกับบริเวณที่แรงงานเหล่านี้เข้าไปอยู่อาศัยและทำงานว่าคือที่ไหนบ้าง มีจำนวนเท่าใด และทำงานอะไรบ้างในแต่ละพื้นที่ กล่าวได้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานพม่าที่ไม่ชัดเจนนี้ได้ทำให้มุมมองต่อแรงงานพม่าถูกฉาบไปด้วยความกลัวและความหวาดระแวง (เมธินี รัตนสาร 2551, 99) นอกจากนี้การไม่ทราบถึงข้อมูลทางสถิติของจำนวนแรงงานพม่ายังได้ก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการของรัฐ ดังเช่นที่ นายปองพล อดิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (พ.ศ.2540-2544) ได้กล่าวถึงสถานการณ์แรงงานพม่าในประเทศไทยในขณะนั้นว่า

“ปัญหาที่เราไม่รู้จำนวนแรงงานต่างด้าวนี้นี้มีผลกระทบต่อการจัดสรรอุปโภคให้กับประชาชนด้วย เพราะการวางแผนสาธารณูปโภคในประเทศนั้นจัดตามยอดจำนวนประชากรที่มีอยู่โดยที่ไม่ได้รวมเอาแรงงานต่างด้าวเข้ามา ซึ่งแรงงานต่างด้าวเข้ามาแย่งสาธารณูปโภคที่รัฐจัดหาไว้ให้...” (ข่าวสด 6 กรกฎาคม 2541, 3)

อย่างไรก็ตามความสงสัยเหล่านี้อาจได้รับการไขปริศนาโดยงานศึกษาที่เกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติในประเทศอยู่บ้าง แต่ข้อมูลทางสถิติของแรงงานเหล่านี้ก็ล้วนเกิดจากการประมาณการณแบบทั้งสิ้น อาทิ งานศึกษาของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล งานศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย งานศึกษาของศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และงานศึกษาขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน เป็นต้น ข้อเสนอแนะต่างๆที่มีต่อประเด็นแรงงานพม่าจึงยังคงเต็มไปด้วยความคลุมเครือ และด้วยเหตุนี้ความสงสัยดังกล่าวจึงกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่กลายเป็นบ่อเกิดของความรู้สึกหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าทั้งหลายที่เข้ามาขายแรงงานในประเทศไทยในปัจจุบัน

2. ความทรงจำทางประวัติศาสตร์

ในความเป็นจริงแล้วไทยกับพม่าต่างเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน โดยต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันในหลายลักษณะ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กระนั้นก็ดี ภาพของพม่าในสำนักและความเข้าใจของคนไทยแต่ไหนแต่ไรมาไม่สู้จะเป็นที่น่าประทับใจมากนัก (สุนทร ชูตินธรานนท์ 2555, 27) เนื่องจากภาพความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม้ามักถูกฉายให้เห็นถึงความเกลียดชังพม่าในฐานะศัตรูของชาติอยู่เสมอ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะรัฐไทยยังคงจมปลักอยู่กับประสบการณ์ในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความทรงจำอันแสนเจ็บปวดของรัฐไทยเมื่อครั้งต้องพ่ายแพ้ให้แก่พม่าในศึกสงครามสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งปีพ.ศ.2310 เนื่องจากในยุทธสงครามครั้งนั้นพม่าในฐานะผู้ชนะไม่เพียงแต่กวาดต้อนทรัพย์สินและเชลยศึกของกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น แต่ยังได้เผาผลาญทำลายพระนครซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์กลางทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณของคนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาไปด้วย สงครามระหว่างไทยกับพม่าในครั้งนั้นจึงนับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความเกลียดชังต่อพม่าของคนไทยในทุกชนชั้น โดยเฉพาะชนชั้นปกครองและปัญญาชนซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ดังกล่าว (สุนทร ชูตินธรานนท์ 2555, 35-36)

สำหรับสำนักและความเข้าใจของคนไทยที่มีต่อพม่าในฐานะ “ศัตรู” นั้น สุนทร ชูตินธรานนท์ ได้อธิบายว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่สงครามคราวเสียกรุงในปีพ.ศ.2310 และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน โดย สุนทร ตั้งข้อสังเกตว่ามุมมองของไทยต่อพม่าในฐานะศัตรูนั้นมีโซ่ตรวนอันสืบเนื่องมาจากพฤติกรรมที่พม่ากระทำต่อกรุงศรีอยุธยาและชาวไทยในช่วงสงครามเท่านั้น แต่ยังเป็นผลที่เกิดจากการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปลุกเร้าจิตสำนึกแห่งความเป็นชาติและความรู้สึกชาตินิยมของคนไทยให้มีความรักใน “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ตลอดจนการผลิตซ้ำชุดความคิดที่ว่าพม่าเป็นศัตรูของชาติผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ ตำราเรียน วรรณกรรม ละคร นวนิยาย ภาพยนตร์ หรือแม้แต่เพลงปลุกใจ ซึ่งส่งผลให้ภาพของพม่าในฐานะศัตรูถูกเผยแพร่ในวงกว้าง (สุนทร ชูตินธรานนท์ 2555, 46-61) ด้วยเหตุนี้การตอกย้ำและตีแผ่โฉมหน้าของพม่าในลักษณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่องจึงส่งผลให้ทัศนคติของไทยต่อพม่ามีลักษณะที่เฉพาะตัวต่างจากทัศนคติของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆในละแวกเดียวกัน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ไทยมีต่อพม่านี้นับว่าสำคัญอย่างมากในการนำไปสู่ความรู้สึกหวาดระแวงและการมีอคติต่อแรงงานพม่าที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยในปัจจุบัน ดังที่ อติสร เกิดมงคล มองว่าปัญหาแรงงานพม่าในไทยส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนไทยมีอคติทางเชื้อชาติต่อแรงงานพม่า (“คุยกับอติสร เกิดมงคล ว่าด้วยชะตากรรมแรงงานข้ามชาติในไทย” ประชาไท 15 กรกฎาคม 2555, ออนไลน์)

กล่าวได้ว่า อคติทางชาติพันธุ์ที่คนไทยมีต่อชนชาติพม่าได้กลายเป็นผลผลิตที่สำคัญจากความทรงจำทางประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการผลิตซ้ำโดยสื่อต่างๆ โดยไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานก็ยุคก็สมัยภาพความทรงจำทางประวัติศาสตร์นี้ก็ยากที่จะลบเลือนไปจากใจของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย เหตุตั้งนั้นจึงไม่น่าแปลกใจหากอคติดังกล่าวจะถูกหล่อหลอมกระทั่งกลายเป็นความหวาดระแวงที่มีต่อแรงงานพม่าที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อพูดถึงแรงงานที่มาจากพม่า ภาพแห่งความเป็นศัตรูของชาติจึงมิได้ผุดขึ้นมาในจิตใต้สำนึกและมโนภาพของบุคลากรในภาครัฐ

เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงจิตใต้สำนึกและมโนภาพของคนไทยโดยทั่วไปด้วย แม้ว่าแรงงานจากพม่าส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมิได้มีความปรารถนาที่จะเป็นพลเมืองพม่า โดยกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 70 ของแรงงานที่มาจากพม่าทั้งหมด นอกเหนือจากนั้นประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ทวาย คะฉิ่น ปะหล่อง และพม่าแท้ (สมพงศ์ สระแก้ว 2548, 3 อ้างใน สุกัญญา เบาเนต 2549, 118) ทว่าในการรับรู้ของคนไทยโดยทั่วไปแล้วพวกเขามักถูกมองในฐานะ “แรงงานพม่า” อยู่เสมอ และด้วยสภาพดังกล่าวจึงผลักดันให้พวกเขาต้องเผชิญกับอคติทางชาติพันธุ์ที่สังคมไทยมีต่อผู้ที่ถูกเรียกว่า “แรงงานพม่า” อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (สุกัญญา เบาเนต 2549, 30)

3. ความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ด้วยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ทำให้ไทยและพม่า (ในที่นี้รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในพม่าด้วย) มีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน โดยแม้ว่าจะมีความแตกต่างอยู่บ้างในรายละเอียด แต่โดยรวมแล้วถือว่าวัฒนธรรมของผู้คนจากทั้งสองประเทศมิได้มีความแตกต่างกันมากนัก ดังสะท้อนจากการนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย และการรับประทานอาหาร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไทยและพม่าจะมีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่ในด้านการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นการพูดและเขียนกลับมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันแรงงานพม่าจำนวนมากยังมีภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ดังนั้นนอกเหนือไปจากวัฒนธรรมทางด้านภาษาของชาวพม่าแล้ว อัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยต่างๆที่อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยก็มีส่วนสำคัญที่นำไปสู่การก่อให้เกิดอคติทางชาติพันธุ์ที่อาจกลายเป็นความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดข้อกังวลว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาขายแรงงานในไทยจำนวนมากจะส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของคนไทยได้หรือไม่

แม้ว่าทั้งไทยและพม่าจะเคยเป็นศัตรูการเมืองต่อกันในอดีต แต่ก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในเรื่องพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มในพัฒนาการของรัฐ (ศรีศักร วัลลิโภดม 2543, 114) ดังจะเห็นได้ว่าในความรู้ของคนทั่วไป ทั้งไทยและพม่าต่างก็นับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน และยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธนิยามเถรวาทเช่นเดียวกันด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ 92.3% ของพม่านั้นนับถือพุทธศาสนา (คริสต์ 2% อิสลาม 4% ฮินดู 1.7%) (สุวิทย์ ทรสุวรรณ 2555, 37) ขณะเดียวกันศาสนาพุทธก็เป็นศาสนาประจำชาติของพม่า โดยได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการในครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.2517 การที่ไทยและพม่ามีรากฐานทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกันนี้จึงทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆของทั้งสองประเทศมีความคล้ายคลึงกันมาก ทั้งคนไทยและคนพม่าต่างก็ให้ความสำคัญต่อการสืบสานวัฒนธรรมพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ และการให้บุตรหลานเข้ารับการอุปสมบท ดังที่ จิ้น เมี้ยว ซิด ได้อธิบายถึงคนพม่าในฐานะชาวพุทธว่า “ชาวพม่านิยมทำบุญตักบาตร บริจาคทาน บำรุงพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด โดยมีเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ นิพพาน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการเคารพบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ และครูอาจารย์อย่างเหนียวแน่น” (จิ้น เมี้ยว ซิด แปลโดย หอม คลายานนท์ 2545, 26)

นอกจากนี้ในพม่าก็มีประเพณีหลายอย่างที่คล้ายกับประเพณีของไทย ทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และประเพณีที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประเพณีการเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีการเข้าพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนมากคือประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยใหญ่ที่มาจากพม่า ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับประเพณีสงกรานต์ที่จังหวัดเชียงใหม่ของไทยอย่างมาก โดยในช่วงระหว่างวันที่ 12-15 เมษายนของทุกปี จะมีการเล่นน้ำสงกรานต์กันอย่างสนุกสนานในวันที่ 12 ส่วนวันที่ 13 และ 14 จะมีพิธีแห่ด้วยการตีกลองไปรอบๆเมือง และในวันที่ 15 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายจะมีการทำบุญตักบาตรและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการบวชลูกแก้วซึ่งจัดขึ้นทุกๆปีเพื่อสืบสานประเพณีของพระพุทธศาสนาที่ให้เยาวชนได้ศึกษาพระธรรม ขัดเกลา

จิตใจให้สะอาด โดยบ้านที่มีเด็กชายอายุ 8 ปีขึ้นไปมักจะส่งบุตรหลานของตนเข้าไปบวชในพิธีนี้ (สุวิทย์ ตราสุวรรณ 2555, 14)

กระนั้นก็ดีแม้ว่าวัฒนธรรมไทยและพม่าจะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนักอันเนื่องมาจากการมีรากฐานทางพุทธศาสนาที่เหมือนกัน แต่การมีภาษาแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดก็นับเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการสื่อสารระหว่างคนไทยและคนพม่า โดยความแตกต่างทางด้านภาษาไม่เพียงแต่นำมาซึ่งความผิดพลาดในการสื่อสารเท่านั้น ทว่าบ่อยครั้งยังเป็นต้นเหตุของการเหยียดหยามทางเชื้อชาติ ตลอดจนการสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้กับคนพม่าในสังคมไทยด้วย ทั้งนี้กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่แรงงานพม่าจะพูดภาษาไทยได้ไม่ชัดเท่ากับคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของภาษา แน่แน่นอนว่าพวกเขาต้องกลายเป็นตัวตลกในสายตาของคนทั่วไปในสังคมเพียงเพราะพูดภาษาไทยได้ไม่ชัด ละครโทรทัศน์ตลอดจนภาพยนตร์ไทยต่างนำเอาลักษณะการพูดภาษาไทยของแรงงานพม่ามาล้อเลียน โดยนิยมนำตัวละครในบทคนงานชาวพม่าที่พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงชวนขัน ที่แย่ไปกว่านั้นก็คือความรู้สึกหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าที่เกิดขึ้นท่ามกลางความแตกต่างทางภาษาของทั้งสองชนชาติ เพราะเมื่อพวกเขาพูดไม่ชัดก็ถูกมองว่าเป็นแรงงานที่มาจากพม่าพร้อมกันนั้นก็ถูกยึดเยียดให้ยอมรับกับสภาพที่เป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย และเมื่อใดที่พวกเขาถูกรับรู้ว่าเป็น “พม่า” สิ่งทีพวกเขาได้รับตามมาก็คือความรู้สึกสงสัยและไม่ไว้วางใจ

แม้ว่าไทยและพม่าจะมีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วพม่านั้นประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีภาษา ตลอดจนอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เมื่ออพยพข้ามถิ่นฐานเข้ามาค้าแรงงานในไทยก็มักอยู่อาศัยรวมกันเป็นชุมชนของตนเองโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มมากนัก เช่น แรงงานชาวพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร พังงา และระนอง ที่มักอยู่แต่กับกลุ่มแรงงานที่มีลักษณะทางชาติพันธุ์ร่วมกันและไม่สูงส่งกับแรงงานพม่ากลุ่มอื่นที่มีชาติพันธุ์แตกต่างออกไป (ธนภาพ เดชพาวุฒิกุล, “แรงงานต่างด้าวและความหวาดระแวงของไทย” กรุงเทพฯธุรกิจ 24 เมษายน 2551, ออนไลน์) กลุ่มแรงงานเหล่านี้ยังพยายามธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองด้วยการแต่งงานในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งถือเป็นความพยายามในการสร้างเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์อันจะพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชน ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าจะกลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยของกลุ่มแรงงานพม่าในเมืองใหญ่ ตัวอย่างเช่น ชุมชนแรงงานพม่าชาวไทยใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ (Amporn Jittikorn 2007, 72) และชุมชนแรงงานพม่าเชื้อสายมอญในจังหวัดสมุทรสาคร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แรงงานพม่าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังคงยึดติดกับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตนเองอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะกลุ่มมอญ และไทยใหญ่ ที่มักรวมตัวกันจัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองในวันสำคัญต่างๆ ซึ่งในการรวมตัวในแต่ละครั้งจะมีกลุ่มชาติพันธุ์มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก โดยถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากพม่าส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธและมีขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับคนไทยในหลายพื้นที่ แต่การที่พวกเขาเข้ามาทำงานในประเทศไทยในฐานะที่ถูกรับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็น “แรงงานพม่า” ก็ทำให้พวกเขาถูกมองด้วยสายตาที่เต็มไปด้วยอคติทางชาติพันธุ์ การแสดงออกซึ่งตัวตนของพวกเขาจึงถูกมองว่าเป็นสิ่งที่แปลกแยกออกไปจากสังคมไทย กระทั่งก่อให้เกิดความหวาดระแวงว่าประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นของไทยจะถูกแทนที่ด้วยประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาจากพม่า อันจะนำไปสู่การเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ในที่สุด

4. พฤติกรรมของแรงงานพม่า

นอกเหนือไปจากเหตุการณ์ปัจจุบัน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรมแล้ว สิ่งที่มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมให้รัฐไทยมีความรู้สึกหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าอีกประการหนึ่งก็คือพฤติกรรมของแรงงานพม่าที่เข้ามาทำงานตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมการก่ออาชญากรรมของแรงงานพม่าในรูปแบบต่างๆ ซึ่งได้ส่งผลให้ภาพของแรงงานพม่าที่เลวร้ายอยู่แล้วยิ่งเลวร้ายมากขึ้นไปอีก พฤติกรรม

ของแรงงานพม่าเพียงไม่กี่คนนี่จึงมีส่วนสำคัญที่นำไปสู่ความหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าที่เหลือทั้งหมด

โดยทั่วไปแล้ว แรงงานพม่าที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่ต้องการอยู่อย่างสันติและมีความเป็นมิตร ไมตรี (มติชน 23 มกราคม 2548, 8) โดยส่วนใหญ่มุ่งตั้งหน้าตั้งตาทำงานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและเก็บเงินส่งกลับไปยังบ้านเกิด กระนั้นก็ดี เราคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแรงงานพม่าจำนวนหนึ่งได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังที่ปรากฏให้เห็นตามสื่อต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็น การฉกชิงวิ่งราว การปล้นทรัพย์ การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย การค้ายาเสพติด การฆาตกรรม ตลอดจนอาชญากรรมสะเทือนขวัญอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์ฆาตกรรมที่มีแรงงานพม่าเป็นผู้กระทำ เช่น กรณีลูกจ้างพม่าฆาตกรรมนายจ้างอย่างโหดร้ายทารุณ การลวงหญิงไทยไปข่มขืนแล้วฆ่า การทำร้ายร่างกาย การฆ่าชิงทรัพย์นายจ้าง ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมของแรงงานพม่ากรณีดื่มสุราเมาและอาละวาดอยู่เป็นประจำ ซึ่งการดื่มสุราจนเมามายของแรงงานพม่าเหล่านี้ยังเป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมประเภทต่างๆ ตามมาจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะวิวาท การข่มขืน กระทำชำเรา และการฆาตกรรม เป็นต้น (กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานแผนงานและงบประมาณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 2544, 3)

กล่าวได้ว่า พฤติกรรมของแรงงานพม่าเพียงส่วนน้อยในสังคมไทยมีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยโดยรวม ขณะเดียวกันการที่แรงงานพม่าส่วนใหญ่เป็นผู้ถูกลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เมื่อก่อเหตุแล้วก็มีก้มหน้าก้มตาไปอย่างไร้ร่องรอยและไม่มีหลักฐานอันเป็นประโยชน์ในการติดตามจับกุมได้ ทำให้แรงงานเหล่านี้ถูกเข้าใจว่าสามารถลุกขึ้นมาก่อเหตุอาชญากรรมได้ทุกเมื่อ (ชุดิมา ชื่นเจริญ, “มองต่างมุม: แรงงานพม่า” กรุงเทพธุรกิจ 15 เมษายน 2551, จ4; เดลินิวส์ 14 เมษายน 2540, 2) ยังมีข่าวอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับแรงงานพม่าที่ยังตอกย้ำให้เกิดความรู้สึกหวาดระแวงแรงงานพม่ามากขึ้น ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วคนพม่าก็เหมือนชนชาติอื่นๆ ที่มีทั้งคนดีและคนเลว โดยแม้ว่าแรงงานพม่าที่ก่อเหตุจะเป็นเพียงส่วนน้อยนิดของแรงงานพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด แต่การกระทำของแรงงานพม่าเพียงไม่กี่คนร่วมกับการนำเสนอข่าวของสื่อที่เกี่ยวข้องกับแรงงานพม่าในด้านลบอย่างต่อเนื่องก็ส่งผลทำให้คนในสังคมรวมทั้งบุคลากรในภาครัฐเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจแรงงานพม่าอย่างมาก

เมื่อภาพของแรงงานพม่าโดยรวมถูกวาดให้มีความเชื่อมโยงกับการก่อเหตุอาชญากรรม ภาพของแรงงานพม่าในสายตาของคนส่วนใหญ่จึงดูไม่น่าไว้วางใจ เนื่องด้วยแรงงานเหล่านี้ได้ถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงต้นเหตุแห่งอาชญากรรมทั้งปวงที่อาจเกิดขึ้นในสังคม แรงงานพม่าส่วนใหญ่ที่ได้มีพฤติกรรมดังกล่าวจึงต้องจำใจยอมรับเมื่อต้องถูกมองด้วยสายตาที่เต็มไปด้วยความหวาดระแวง และแม้ว่าพวกเขาจะต้องรู้สึกอึดอัดที่ถูกจ้องมองด้วยสายตาเช่นนั้น แต่พวกเขาก็ไม่มีทางเลือกอื่นใดที่ดีไปกว่าการก้มหน้าก้มตายอมรับในชะตากรรมของตนเองต่อไป

5. ความวิตกกังวลของผู้นำ

ความวิตกกังวลของผู้นำประเทศเป็นปัจจัยที่เป็นผลมาจากปัจจัยอื่นๆ ข้างต้น กล่าวคือ การที่ผู้นำประเทศจะเกิดความรู้สึกเป็นกังวลต่อความมั่นคงของรัฐอันมีต้นเหตุมาจากแรงงานพม่าได้ จะต้องมีการตั้งข้อสังเกตถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันร่วมกับประสบการณ์ที่เคยได้รับในอดีต วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตลอดจนพฤติกรรมของแรงงานพม่าที่มีอยู่ในประเทศไทยก่อน เมื่อข้อสังเกตในปัจจุบันต่างๆ ดังกล่าวมีน้ำหนักมากพอ ความวิตกกังวลของผู้นำที่มีต่อแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามก็必将มีความชัดเจนตามไปด้วย

กล่าวได้ว่าความคลางแคลงใจที่มีต่อจำนวนแรงงานพม่าที่แท้จริง ตลอดจนอคติทางชาติพันธุ์ซึ่งเป็นผลมาจากความทรงจำเกี่ยวกับพม่าในอดีต รวมไปถึงพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความหวาดระแวงของแรงงานพม่า และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของทั้งสองชนชาติล้วนมีส่วนในการกระตุ้นให้ผู้นำของประเทศไทยยังมองแรงงานเหล่านี้ด้วยความสงสัยและไม่ไว้วางใจ นำไปสู่ความรู้สึกหวาดระแวงต่อพฤติกรรมของแรงงานพม่าในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยแม้จะได้มีการยอมรับ

ในข้อเท็จจริงที่ว่าแรงงานพม่ามีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการเติบโตของภาคเศรษฐกิจและมีการเปิดทางให้แรงงานเหล่านี้เข้ามาทำงานในกิจการที่มีการขาดแคลนแรงงานมาโดยตลอด แต่ความวิตกกังวลของผู้นำไทยต่อแรงงานพม่าก็ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความวิตกกังวลเกี่ยวกับจำนวนแรงงานพม่าที่แท้จริงซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อความสามารถของรัฐในการควบคุมดูแลแรงงานต่างด้าวทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศ ดังจะเห็นได้จากความพยายามของภาครัฐไทยในการเปิดให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวครั้งแรกแล้วครั้งเล่า นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2554) ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทราบถึงจำนวนแรงงานพม่าและแรงงานข้ามชาติจากประเทศอื่นๆ ที่มีอยู่จริงในประเทศ ทว่าความพยายามดังกล่าวกลับไม่ได้ผลมากนัก เนื่องจากแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่โดยเฉพาะแรงงานพม่ามิได้เห็นว่ากรจดทะเบียนแรงงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายจะให้ประโยชน์กับตนเอง ขณะเดียวกันการเปิดให้จดทะเบียนของภาครัฐไทยยังคงประสบปัญหาอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นระบบการจดทะเบียนที่ยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ช่วงระยะเวลาที่เปิดให้จดทะเบียนสั้นเกินไป อีกทั้งยังมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิสูจน์สัญชาติซึ่งต้องใช้ระยะเวลานานก่อนข้ามงานเนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือจากรัฐบาลพม่าที่เป็นประเทศต้นทางของแรงงานด้วย

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากจำนวนที่แท้จริงของแรงงานพม่าในประเทศแล้ว สิ่งที่น่าวิตกกังวลมากที่สุดก็คือปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการทะลักเข้ามาทำงานของแรงงานพม่าในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยยิ่งมีแรงงานพม่าเพิ่มขึ้นมากเท่าใด ความวิตกกังวลที่มีต่อปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดจากแรงงานพม่าก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ความวิตกกังวลต่อสถานการณ์แรงงานพม่าในประเทศของผู้นำไทยที่เกิดขึ้นจึงนำมาสู่การมองแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคาม ซึ่งมุมมองดังกล่าวย่อมถูกเจือปนไปด้วยความรู้สึกสงสัยและไม่ไว้วางใจอันเป็นที่มาของความหวาดระแวงที่มีต่อแรงงานพม่าอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังสะท้อนจากการให้สัมภาษณ์ของ นายชวน หลีกภัย ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงระหว่างวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2540 – 2549 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2544

“...ตามปกติแรงงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ต้องผลักดันออกไป มิฉะนั้นก็จะเป็นปัญหาในวันข้างหน้า ทั้งปัญหาสาธารณสุข ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคม...” (แนวหน้า 26 เมษายน 2541, 2)

ขณะเดียวกัน นายกร ทัพพะรังสี รองนายกรัฐมนตรีภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (พ.ศ.2540-2544) ก็ให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนถึงปัญหาแรงงานข้ามชาติซึ่งประกอบไปด้วยแรงงานพม่าเป็นส่วนใหญ่ว่า

“ปัญหาแรงงานต่างด้าว ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญและน่าเป็นห่วงอย่างมาก หากผลักดันไม่สำเร็จจะเกิดปัญหามานปลาย ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ อาชญากรรม สาธารณสุข และความมั่นคง” (มติชน 4 มิถุนายน 2542, 16)

นอกจากนี้ นายไตรรงค์ สุวรรณคีรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (พ.ศ.2540-2544) ยังได้แสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาแรงงานพม่า ดังข้อความต่อไปนี้

“...อย่างประเทศเราก็น่าห่วง ทุกวันนี้มีการตั้งหมู่บ้านแวมไพร์สาคร แม้ตำรวจเข้าไปตรวจก็ถูกตีตายก็จับตัวไม่ได้ไม่รู้ใครเข้าป่าไปแล้ว...ทุกวันนี้ไม่รู้ใครอยู่ที่ไหน มันไม่บอกชื่อจริงด้วย บัตรประชาชนก็ไม่มี น่ากลัวจริงๆ...” (แนวหน้า 22 พฤษภาคม 2541, 17)

สรุปและอภิปรายผล

ความหวาดระแวงที่รัฐไทยมีต่อแรงงานพม่าเป็นตัวอย่างที่สำคัญที่ทำให้มุมมองของรัฐไทยต่อแรงงานพม่ามีความแตกต่างจากมุมมองต่อแรงงานจากรัฐเพื่อนบ้านอื่น การที่รัฐไทยมองแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐจึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความหวาดระแวงของรัฐไทย ซึ่งในที่สุดแล้วได้นำไปสู่กระบวนการกำหนดให้แรงงานพม่ากลายเป็นปัญหาความมั่นคงขึ้นมา โดยความหวาดระแวงที่เจือปนอยู่ในมุมมองต่อแรงงานพม่าของบุคลากรในภาครัฐไทยนั้นมีรากฐานมาจากปัจจัยห้าประการด้วยกัน คือ เหตุการณ์ในปัจจุบัน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม พฤติกรรมของแรงงานพม่า และทัศนคติต่อภัยคุกคามของผู้นำ ซึ่งปัจจัยทั้งห้าประการนี้ได้บ่มเพาะความรู้สึกหวาดระแวงที่มีต่อแรงงานพม่ากระทั่งพัฒนาไปสู่ทัศนคติในการมองว่าแรงงานพม่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทยในที่สุด

ทั้งนี้ กล่าวได้ว่าในบรรดาห้าปัจจัยที่ทำให้เกิดความหวาดระแวงต่อแรงงานพม่า ความวิตกกังวลของผู้นำรัฐถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเมื่อใดก็ตามเมื่อผู้นำรัฐมีความวิตกกังวลต่อปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ปัญหานั้นๆ ก็จะถูกทำให้กลายเป็นประเด็นทางการเมือง (politicization) ซึ่งอาจถูกพัฒนาให้กลายเป็นประเด็นทางด้านความมั่นคง (securitization) ได้ในที่สุด ดังเช่นกรณีของแรงงานพม่าในประเทศไทย กระนั้นก็ดี เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ในปัจจุบัน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ไทยมีต่อพม่า ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ตลอดจนพฤติกรรมของแรงงานพม่า และความวิตกกังวลของผู้นำไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าปัจจัยทั้งห้าประการเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการหล่อหลอมให้รัฐไทยเกิดความหวาดระแวงต่อแรงงานพม่าอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับรัฐเพื่อนบ้านอื่น แรงงานพม่าจึงได้รับการกล่าวถึงในฐานะภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทย แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าตกลงแล้วแรงงานพม่ามีสถานะภาพเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐไทยหรือไม่ แต่ไม่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไร คำตอบซึ่งเป็นผลิตผลของเมล็ดพันธุ์แห่งความหวาดระแวงต่อผู้คนที่ขึ้นชื่อว่ามาจากประเทศพม่าก็อาจถูกกำหนดไว้อยู่ก่อนแล้ว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่าทัศนคติต่อแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของสังคมไทยนั้นเกิดจากความหวาดระแวงที่รัฐไทยมีต่อแรงงานพม่าเป็นสำคัญ กระนั้นก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนคติของรัฐบาลไทยต่อแรงงานพม่าในฐานะภัยคุกคามนั้นมิได้มีสาเหตุมาจากความหวาดระแวงเพียงอย่างเดียว สิ่งที่เราควรจะต้องทำความเข้าใจอีกประการหนึ่งก็คืออุดมการณ์ชาตินิยมที่เกิดขึ้นในรัฐไทยด้วย เนื่องจากอุดมการณ์ชาตินิยมที่รัฐไทยมีต่อพม่านั้นมีผลอย่างมากต่อมุมมองที่รัฐไทยมีต่อแรงงานพม่าในปัจจุบัน โดยจะเห็นได้ว่าเมื่ออุดมการณ์ชาตินิยมทำงานร่วมกับความรู้สึกหวาดระแวงที่รัฐไทยมีต่อพม่า สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือปรากฏการณ์ที่รัฐไทยมองพม่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ และนำไปสู่การทำให้ประเด็นแรงงานข้ามชาติดังกล่าวกลายเป็นปัญหาความมั่นคงในที่สุด (securitization of migrant workers)

เอกสารอ้างอิง

- กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานแผนงานและงบประมาณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. 2544. **อาชญากรรมที่เกิดจากแรงงานต่างด้าว: ศึกษากรณีจังหวัดสมุทรสาครและระนอง**. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานแผนงานและงบประมาณ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
- กาญจนา เทียนลาย และธีรพงศ์ สกุลศรี. 2555. **ประชากรชายขอบ: มุมมองในเชิงจำนวนและการกระจาย**. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติประจำปีเรื่องประชากรและสังคม ครั้งที่ 8 พ.ศ. 2555 โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร.

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. 2540. **บทสังเคราะห์สถานการณ์คนข้ามชาติและทางเลือกนโยบายการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และคนอื่นๆ. 2547. **คนต่างด้าวในประเทศไทยคือใครบ้าง มีจำนวนเท่าไร ระบบฐานข้อมูลแบบไหนคือคำตอบ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. 2548. **คำถามและข้อท้าทายต่อนโยบายรัฐไทยในมิติสุขภาพและสิทธิของแรงงานข้ามชาติ**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จีน เมียว ซิต. 2545. **หลากหลายเมืองพม่า (Colorful Myanmar)**. แปลโดย หอม คลายานนท์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค.
- ประวิทย์ เคียงผล. 2551. **การพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมายโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ กรณีศึกษา: พม่า ลาว กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- เมธินี รัตนสาร. 2551. **มาตรการในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายในประเทศไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพงศ์ สระแก้ว. 2548. **แรงงานข้ามชาติสมุทรสาครกับสภาพการณ์การดำรงอยู่ การบริหารคุ้มครองในมิติมุมมองของสังคมไทยด้านความมั่นคงของมนุษย์**. เอกสารเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN) .เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่.
- สุกัญญา เบาเนต. 2549. **การสร้างอัตลักษณ์ของชนมอญย้ายถิ่น: ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร**. วิทยานิพนธ์มนุษยวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ตราสุวรรณ. บรรณธิการ. 2555. **หนังสือหนึ่งในประชาคมอาเซียน: ชุมประเทศพม่า**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการเจเนซิส มีเดียคอม.
- สุภากร จันทวานิช. 2550. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. 2555. **พม่ารบไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2543. **ทัศนะนอกกรอบ: สังคม-วัฒนธรรม ปัจจุบันผันแปร**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- Amporn Jiattikorn. 2007. **Living on Both Sides of the Border**. Chiang Mai: RCSD Working Paper Series No.7, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Cohen Raymond. 1979. **Threat perception in international crisis**. London: The University of Wisconsin Press.
- David J. Singer. 1958. Threat-Perception and the armament tension dilemma. **Journal of Conflict Resolution**. 2, 1: 90-105.
- แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์**
- คุยกัษบอดิศร เกิดมงคล ว่าด้วยชะตากรรมแรงงานข้ามชาติในไทย. **ประชาไท**. 15 กรกฎาคม 2555. ออนไลน์. <http://www.prachathai3.info/journal/2012/07/41569> (13 พฤศจิกายน 2555).
- ธนาช เดชพาวณิกกุล. 2551. **แรงงานต่างด้าวและความหวาดระแวงของไทย**. **กรุงเทพธุรกิจ**. 24 เมษายน 2551. ออนไลน์. <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2008q2/2008april24p2.htm> (6 ธันวาคม 2554).

เอกสารอ้างอิง

ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์

ชุดิมา ชื่นเจริญ. 2551.มองต่างมุม: แรงงานพม่า. *กรุงเทพธุรกิจ*. 15 เมษายน 2551. หน้า จ4.

เดลินิวส์. 14 เมษายน 2540, หน้า 2.

แนวหน้า. 26 เมษายน 2541, หน้า 2.

มติชน. 4 มิถุนายน 2542, หน้า 16.

แนวหน้า. 22 พฤษภาคม 2541, หน้า 17.

ข่าวสด. 6 กรกฎาคม. 2441, หน้า 3.

มติชน. 23 มกราคม 2548, หน้า 8.

ความเป็นเมืองบนถนนสุขุมวิท Urbanization on Sukhumvit Road

รองศาสตราจารย์ ดร. จารุวรรณ ขำเพชร

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

งานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการศึกษาการพัฒนาพื้นที่เมืองในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาถนนสุขุมวิทซอย 1 – 23 โดยนำเสนอมุมมองที่สำคัญและตัวอย่างแผนที่ของความเป็นเมืองบนถนนสุขุมวิท ใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยการศึกษาเอกสารและการลงพื้นที่สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ถนนสุขุมวิทถูกสร้างขึ้นโดยพระปิตุลาสุโขทัย ในปี พ.ศ. 2479 แต่เดิมนั้นเป็นทุ่งนาที่เรียกว่าทุ่งบางกะปิ ซึ่งยังไม่มีบ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้าง การกระจายตัวของเมืองเริ่มขึ้นในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ตามนโยบายการพัฒนาเมือง ในปัจจุบันสุขุมวิทเป็นย่านที่มีการพัฒนาสูงสุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ อีกทั้งเป็นย่านธุรกิจ ย่านที่พักราคาแพง และเป็นย่านท่องเที่ยวทั้งกลางวันและกลางคืนที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมาก

คำสำคัญ: พื้นที่เมือง ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร

Abstract

This paper is a part of the research “The study of Urban Area Development in Bangkok Metropolitan: A Case Study of Soi 1-23 Sukhumvit Road”. It presents some essential aspects and examples of maps of urbanization on Sukhumvit Road. The methodologies used are literature review and participant observation. The findings reveal that Sukhumvit Road was built by Phra Pisarnsukhumvit in 1936. The area was formerly nice fields called Thung Bang Kapi, with no house or constructions. The urbanization began in the reign of King Rama V in accordance with the urban development policy. Nowadays, Sukhumvit is one of the most highly developed areas in Bangkok. It is also the area of business, expensive residence, and day and night tourism with a lot of foreigners

Keywords: urban area , Sukhumvit Rd. , Bangkok

บทนำ

ประมาณปลายเดือนมีนาคม 2558 ที่ผ่านมา หลายท่านคงรู้จักสุขุมวิทกันดีมากขึ้นจากเหตุการณ์ฝนตกหนักในกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งก่อให้เกิดน้ำท่วม หรือน้ำทะลักขึ้นมาจากท่อกลางห้างสรรพสินค้าชื่อดังย่านสุขุมวิท หรือก่อนหน้านี้ประมาณ 1 เดือน ปรากฏที่ศรีนครินทร์ขาหนึ่งคือ ชาวโรงเรียนเอกชนชื่อโรงเรียนวรณวิทย์ ที่ตั้งตระหง่านอยู่ใจกลางซอยสุขุมวิท 8 ห้อมล้อมไปด้วยอาคารสูง แม้เป็นโรงเรียนเอกชนแต่ไม่ได้เก็บค่าเล่าเรียนแพงประสบการณ์ขาดทุนต่อเนื่อง แต่เจ้าของยืนยันดำเนินการต่อด้วยใจรักและเสียสละเพื่อมุ่งหวังอนาคตของเด็กไทยที่ยังขาดโอกาส โดยดำเนินการพัฒนาพื้นที่ย่านนี้ที่ไม่ใช่ขงกิจการโรงเรียนให้กับกลุ่มนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ที่จับจ้องมองหาที่ว่างขนาดใหญ่ใจกลางเมืองเช่นนี้ ด้วยโรงเรียนวรณวิทย์ก่อตั้งมาในปี พ.ศ.2489 ในพื้นที่เกือบ 3 ไร่ จนกระทั่งมาในชั้นลูกที่ดำเนินการต่อเนื่องมาแม้ว่าจะใกล้ 100 ปีแล้วก็ตาม หรือก่อนหน้านี้ สัก 4-5 ปี บริเวณสี่แยกโศก คือแหล่งชุมนุม

ทางการเมืองแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร และขณะช่วงสงคราม 2558 ก็มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขุมวิท อีกในเรื่องการค้ามนุษย์ที่พบขบวนการอยู่บริเวณต้นสุขุมวิทหรือย่านที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

จากความสำเร็จและเหตุการณ์ที่สลับกันเกิดขึ้นบนพื้นที่สุขุมวิทนี้ คือการสร้างความสำเร็จของพื้นที่โดยมี ผู้สร้างและบุคคลหรือสิ่งอื่นที่สร้างสรรค์สิ่งขึ้นมาบนถนนแห่งนี้ บทความเรื่องความเป็นเมืองบนถนนสุขุมวิทนี้ เขียนขึ้น จากงานวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาพื้นที่เมืองในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาถนนสุขุมวิท ซอย 1-23 โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของพื้นที่ และพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และชีวิตผู้คน วิธีการศึกษาโดยการ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ลักษณะและพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนต่างเวลาและสถานที่และการสัมภาษณ์ การนำเสนอจะ นำเสนอประเด็นเรื่อง การเป็นพื้นที่เมือง นิยามเมือง กรุงเทพมหานครในอดีต และสุขุมวิทในปัจจุบัน

ผลการศึกษา

การอธิบายความหมายของเมืองในอดีต จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ อธิบายเมืองหมายถึง ชุมชนที่มีฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคมท้องถิ่น จากระดับเมืองขนาดเล็กขึ้นไปจนถึงเมืองขนาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของ รัฐและอาณาจักร บนเส้นทางการพัฒนาการของสังคมมนุษย์ขึ้นเป็นเมือง เป็นรัฐเป็นอาณาจักร และเป็นประเทศ เมืองก็คือชุมชนหรือหมู่บ้านที่อยู่รวมท้องถิ่นเดียวกัน ไม่มีสภาพต่างคนต่างอยู่ ต้องสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีศูนย์กลางในการติดต่อ ทำให้ชุมชนบ้านที่พัฒนาหรือถูกยกให้เป็นศูนย์กลางมีการขยายตัว มี โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองที่ซับซ้อน (ศรีศักร วัลลิโภดม.2547:44) การรวมกลุ่มกันเป็นชุมชน เมืองมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ด้วยการปกครอง การบริหาร การบริหารราชการแผ่นดิน หรืออาจเรียกว่าการพัฒนา โดย เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบพ่อปกครองลูก มีการ ติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และมีการบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้ในการบริหารเมืองด้วย โดยการบริหารเมืองได้แบ่ง ออกเป็น หัวเมืองชั้นในคือ ราชธานี และเมืองหน้าด่าน ทั้ง 4 ทิศ โดยส่งตัวแทนกษัตริย์จากส่วนกลางไปปกครอง (วิรัช วิรัชนิการ. 2551:196) โดยการจัดการบ้านเมือง ตามสมัยสุโขทัยดังกล่าว สืบเนื่องบางด้านมาถึงกรุงศรีอยุธยาและ จนมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์

การอธิบายเมืองตามแนวคิดทางมานุษยวิทยาในปัจจุบัน ได้อธิบายเมืองโดยเน้นการศึกษาในระดับจุลภาค หรือ ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและให้ความสนใจเรื่อง “วัฒนธรรม”หรือ “วิถีชีวิต”⁴ ส่วนการศึกษาเมืองในสาขาสังคม วิทยาจะเน้นการวิเคราะห์ระดับมหภาค โดยกำหนดประเด็นในการศึกษาไว้ 8 ประเด็นหลัก (Mike Savage, Alan Warde and Kevin Ward. 2005 : 3) ว่าได้แก่ 1) ประสบการณ์ในชีวิตเมืองที่อยู่ร่วมกันแบบมหภาค ท่ามกลางผู้คน สิ่งแวดล้อม แบบเมือง ความรู้สึกภายในตราในเมือง 2) การอยู่ในเมือง ความแตกต่างของคนในเมืองเป็นการศึกษาแบบ จุลภาค ให้เห็นถึงชีวิตของคนที่ถูกพันกับเพื่อนบ้านและแสดงเอกลักษณ์ของตนที่ถูกพันกับบ้านเกิด 3) ชีวิตเมืองที่ถูกพัน กับโครงสร้างสังคมในท้องถิ่น ได้แก่ ตำแหน่ง ชั่น เพศ ขาดิพันธ์ เป็นต้น 4) การยึดเหนี่ยวกันทางสังคม ในความสัมพันธ์ ฉันทาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนและกลุ่มสังคมต่างๆ 5) ศึกษาเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์การเกิดความเป็นเมือง การก่อตัวของ เมือง 6) ศึกษาลักษณะโครงสร้างของเมือง พื้นที่ส่วนการจัดการตามโครงสร้างของเมืองและวิถีการปฏิสัมพันธ์ 7) ศึกษา ปัญหาของเมืองและแนวทางแก้ไข เช่น ปัญหามลพิษ ความยากจน ความไม่เท่าเทียมกันหรือความรุนแรงต่างๆ และ 8). ศึกษากิจกรรมทางการเมืองที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมและผลกระทบต่อตัวแทนในระดับท้องถิ่น ทั้ง 8 ประการข้างต้นล้วน เกี่ยวพันกับการเติบโตของพื้นที่เมืองย่านสุขุมวิทด้วยชีวิตของคนล้วนสัมพันธ์กับโครงสร้างเมืองที่ถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ จนก่อให้เกิดปัญหาในการเป็นอยู่หรือปัญหาเมืองต่อไป การศึกษาเมืองและพื้นที่เมืองนั้น มีนักวิชาการที่ศึกษาไว้หลาย ท่าน อาทิ George Simmel (1858-1918) จาก The Metropolis and Mental Life (1903:103) Michel de Certeau (1984) จาก The Practice of Everyday Life และ Walter Benjamin (ประมาณปี 1927และ 1940) จาก

⁴ ศึกษาเพิ่มเติมจาก จารวรรณ ข้าเพชร (2555) พื้นที่เมืองและชีวิตของคนในซอยคาวบอย

บทความเรื่อง “Arcade Project” การศึกษาเมืองของบุคคลต่างๆ ล้วนมีจุดเน้นที่ต่างกันออกไปแต่ต่างพยายามอธิบายทั้งการก่อเกิดเมือง ชีวิตคนในเมือง การต่อสู้ในพื้นที่ ความทรงจำที่เชื่อมโยงอดีตของคนในเมืองกับค่านิยมประเพณีเดิม เมืองกับกระแสนิยมหรือโลกาภิวัตน์ นั่นคือการศึกษา เมือง โดยใช้มุมมองเรื่องพื้นที่ “space” ที่ต้องมีการแปลความหมายที่หลากหลายซ้อนทับกันมากกว่าการมองเห็นตึกสูงสง่าที่ผุดขึ้นเหมือนดอกเห็ดในเมืองใหญ่ๆ ทั่วโลก

การอธิบายความเป็นเมืองในระยะแรกจากสาขาสังคมวิทยาแนวจารีตคือการ อธิบายเปรียบเทียบกันระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบท โดยมีนักวิชาการที่มาร่วมอธิบายในแนวนี้นหลายคนด้วยกัน แม้จะมีชื่อเรียกสังคมหรือชุมชนเมืองและชนบทที่ต่างกันไปก็ตาม ดังเช่น Ferdinand Tonnies (Gemeinschaft-Gesellschaft) Talcott Parson (modern society-traditional society) Robert Redfield (folk society-urban society) Durkheim (organic solidarity-mechanical solidarity) แต่การอธิบายทั้งมวลล้วนพยายามให้ภาพลักษณะการดำเนินชีวิต การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่แตกต่างกันที่สุด

พื้นที่ (space) คือแนวคิดของโลกสมัยใหม่ ที่พบได้ทั่วไป มันสามารถอธิบายประยุกต์กับหลายสิ่งและหลายวัตถุประสงค์ พื้นที่ในความหมายทางทฤษฎี ความหมายในชุมชน ความหมายในมานุษยวิทยา หรือความหมายในการคงอยู่ อาจมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงที่ต่างกัน การเคลื่อนไหวของรูปฟอร์ม การกระทำ การใช้ชีวิตในพื้นที่โลกร่วมสมัย หรือความสัมพันธ์กับเวลาเป็นต้น โดยบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่มีอธิบายพื้นที่คือ เลอแฟฟเฟอว์ (Lefebvre) “The Production of Space” (POS) ที่อธิบายทั้งในแง่การผลิต การใช้พื้นที่ หรืออธิบายพื้นที่ว่าเป็นสิ่งแสดงแทน (Mike Crang and Nigel Thrift.2011:170-171)

การศึกษาค้นคว้านี้ใช้มุมมองของหลุยส์ วีธ Louis Wirth (1938) ที่เขียนเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนในเมือง “Urbanism as a Way of Life” ที่ได้นิยามเมืองไว้ 3 ประการได้แก่ 1) ขนาด (size) 2) ความหนาแน่น (density) และ 3) ความหลากหลาย (heterogeneity) โดยการนำเสนอจะเสนอภาพอดีตความเป็นมาของพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นเบื้องต้น จากนั้นจะเป็นเรื่องพื้นที่สุขุมวิทในอดีต และสุขุมวิทในปัจจุบัน รวมถึงวิเคราะห์ถึงการจัดจำแนกคนในพื้นที่เมือง

ภาพที่ 1 โรงแรม Grace Hotel ย่านนา

1. กรุงเทพมหานคร หรือชื่อเดิมที่ชาวต่างชาติเข้ามา ติดต่อค้าขายหรือเจริญสัมพันธไมตรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาว่า “บางกอก” เดิมบางกอกเป็นชื่อตำบลริมลำน้ำเจ้าพระยา มีชื่อปรากฏอย่างน้อยก็ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-2031) (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร.2536 : 11)เมื่อเริ่มมีการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยากันขึ้น บางกอกมีความสำคัญสืบเนื่องเรื่อยมา โดยเฉพาะการเป็นตำแหน่งที่เรือสำเภาทั้งหลายต้องหยุดเพื่อให้ตรวจก่อนที่จะผ่านเข้าไปติดต่อกับเมืองหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยา บางกอกจึงเป็นเมืองหน้าด่าน หรือเมืองท่าสำคัญในการสอดส่องตรวจตราผู้คนและอาวุธที่จะเข้าออกจากเมืองหลวง รวมทั้งเป็นด่านเก็บภาษีอากรสินค้าต่างๆอันเป็นแหล่งรายได้สำคัญสู่

ท้องพระคลังอีกด้วยนอกจากนั้นบางกอกยังถือเป็นเมืองหน้าด่าน เพราะพ่อค้าและคณะราชทูตจากนานาประเทศต้องจอดเรือใหญ่ที่กินระวางสูงไว้ที่ปากน้ำเจ้าพระยา และลงเรือเล็กมาติดต่อกับเจ้าเมืองธนบุรีหรือบางกอกเพื่อแจ้งให้ทางกรุงศรีอยุธยาทราบก่อนจึงจะเดินทางไปยังกรุงศรีอยุธยาได้ ความเป็นเมืองหน้าด่านนี้ทำให้บางกอกได้รับฐานะเป็นเมืองยุทธศาสตร์และเป็นแหล่งรับผู้คนที่มีภูมิลำเนาหลายตา หลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาในพื้นที่บางกอก อีกทั้งผืนดินอันอุดมสมบูรณ์ที่เกิดจากการทับถมโคลนตะกอนที่แม่น้ำพัดพามาจากภูเขาทำให้ผืนดินอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง บางกอกจากชุมชนเล็กๆ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาจึงกลายเป็นชื่อ Bangkok ที่ชาวต่างชาติรู้จักและใช้เรียกกรุงเทพมหานครเมืองหลวงของไทย กระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปี พ.ศ.2325 เมืองบางกอกจึงได้กลายเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยอย่างแท้จริง

ด้วยบางกอกในอดีตก็คือชุมชนย่านการค้าเล็กๆ แต่ทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นตามกาลเวลาด้วยมีพ่อค้าวานิชจากแดนไกลเข้ามาค้าขาย และมองเห็นบางกอกที่มีคลองมากมายเป็นดังเวนิสตะวันออก ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจก่อตัวขึ้น มีชาวจีนอพยพเข้ามาค้าขายและกลุ่มอื่นๆ ที่เข้ามาด้วยหลากหลายปัจจัย ทั้ง ลาว มลายู มอญ เขมร ญวน ฝรั่งเศส แต่ละกลุ่มต่างนำพาวัฒนธรรมของตนเข้ามาแลกเปลี่ยน รวมทั้งวิทยาการสมัยใหม่ จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่หลากหลายในพื้นที่

ภาพที่ 2 ร้านแผงลอยจำหน่ายสินค้าตามทางเดินเท้า

พื้นที่บางกอกสำหรับชาวต่างชาติเรียกขานหรือกรุงเทพมหานครนั้น มีพัฒนาการในแต่ละเขตแตกต่างกัน แล้วแต่ผู้กำหนดโครงสร้างระยะแรก บางพื้นที่ยังเป็นพื้นที่สวน บางพื้นที่เป็นท้องนา บางพื้นที่เป็นย่านการค้าพาณิชย์อันทันสมัย โดยเฉพาะย่านที่มีชาวตะวันตกเข้ามาค้าขาย และ รัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานที่ดินให้เป็นที่ตั้งของกงสุลชาติต่างๆ ตั้งแต่ริมถนนเจริญกรุง จากปากคลองผดุงกรุงเกษมลงไปถึงสี่ลม ดังนั้นชาวยุโรปจึงนิยมตั้งบ้านเรือน ธนาคาร ร้านค้าในย่านนี้

กรุงเทพมหานครเริ่มพัฒนาเป็นเมืองการค้าในสมัยรัชกาลที่ 4 รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องพื้นที่ในการตั้งที่อยู่อาศัย ด้วยผู้คนที่มากขึ้น ชุนนาง เจ้านายที่เคยสร้างวังอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาหรือรายรอบพระบรมมหาราชวังก็เริ่มสร้างวังห่างออกไปตามฐานะ ทำให้เมืองต้องขยายตัวออกไปนอกกำแพงเมือง ทั้งโดยการขุดคลอง และการตัดถนนเพิ่มขึ้น (จารุวรรณ ข้าเพชร.2555:56)

นอกจากนั้นการเคหะแห่งชาติได้นิยามเมืองไว้ว่า เมืองมีนิยามความหมายที่แตกต่างกัน โดยราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ถึง 4 ประเภท ได้แก่ แดน เช่น เมืองมนุษย์ เมืองสวรรค์ เมืองบาดาล ประเทศ เช่น เมืองไทย เมืองจีน เมืองลาว จังหวัด เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองตราด เขต ซึ่งเคยเป็นเมืองสำคัญระดับจังหวัด ต่อมาถูกลดฐานะเป็นอำเภอ เช่น เมืองไชยา เมืองมินบุรี เมืองขุนันธ์ เมืองในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึงพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น ขำนาญงานเฉพาะในการผลิตสินค้าและบริการ พึ่งพาอาศัยระหว่างกันในหมู่ครัวเรือน หน่วยธุรกิจและรัฐบาล และมีระดับของเทคโนโลยี นวัตกรรมและการเป็นผู้ประกอบการสูง เมืองในแง่ผังเมือง หมายถึงพื้นที่ที่มีการตั้ง

ถิ่นฐานของประชากรอย่างหนาแน่นในรูปชุมชน โดยประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง มีการติดต่อสื่อสาร มีเส้นทางคมนาคม เช่น ถนนหนทางทั้งในเมือง นอกเมือง ระหว่างเมือง จนเกิดเป็นลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากชนบท (การเคหะแห่งชาติ.2556 : 7)

2. พื้นที่เมืองย่านสุขุมวิท สุขุมวิทเป็นย่านการค้าธุรกิจสำคัญหรือพื้นที่ที่มีความเจริญและความสำคัญแหล่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ย่านสุขุมวิทเรียกชื่อตามถนนสุขุมวิทที่สร้างขึ้นใน ปี พ.ศ.2479 โดยพระพิศาลสุขุมวิท อธิบดีกรมทางหลวงสมัยนั้นเป็นผู้บุกเบิกและควบคุมการก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลก่อนหน้านั้นก็มีการขยายเมืองออกไปนอกกำแพงเมือง เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างของเมือง หลังจากปี พ.ศ.2500 รัฐบาลได้ปรับปรุงนโยบายเศรษฐกิจประเทศพัฒนากรุงเทพให้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญและการติดต่อกับต่างประเทศ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นมีการพัฒนาด้านโรงแรมที่พัก อพาร์ทเมนต์ อาคารเกี่ยวกับการบันเทิง ศูนย์การค้า ได้ขยายตัวไปใกล้ที่พัก เช่น บริเวณราชประสงค์ ประตูน้ำ เพลินจิต สยามสแควร์ ลาดพร้าว บางกะปิ คลองจั่น หัวหมาก การขยายตัวของเมืองจึงเริ่มย้ายจากฝั่งใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา ออกไปสู่รอบนอกของนครหลวง เช่น ถนนสุขุมวิท ถนนพหลโยธิน ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ (บุญทัน ดอกไธสง.2520 : 4) โดยลักษณะการใช้ที่ดิน เพื่อการอยู่อาศัยนั้นพบว่าเขตที่อยู่อาศัยระดับบน (High Residential Area) พบว่าจะอยู่แถวถนนสุขุมวิท

การขยายตัวของเมืองไปทางแนวถนนสุขุมวิท โดยการสร้างถนนขนานไปกับลำคลองแสนแสบซึ่งเป็นทางสัญจรตามแนวเดิม การตั้งบ้านเรือนจะอยู่ริมคลองแสนแสบ ส่วนท้องแถว อาคารพาณิชย์ จะอยู่ในพื้นที่โล่งหรือเรียกว่า ฟุ้งทั้งหลาย “ฟุ้งบางกะปิ” คือฟุ้งหนึ่งที่มีพื้นที่ว่างมาก เพราะเป็นฟุ้งนา ฟุ้งบางกะปินับแต่ซอยสุขุมวิท 3 หรือ นานา ไปถึงซอยสุขุมวิท 63 (ซอยเอกมัย)ในปัจจุบัน บริเวณแถบนี้อากาศดี ถนนร่มรื่นเพราะมีต้นไม้ใหญ่ ดังข้อความที่ปรากฏในวรรณกรรมชิ้นเยี่ยมเรื่อง “ข้างหลังภาพ” ที่อธิบายภาพย่านนี้ว่า “ข้าพเจ้าไปเยี่ยมเธอที่บ้านตำบลบางกะปิ ปลุกเป็นตึกย่อมๆขึ้นเดียว ในบริเวณอันกว้างใหญ่ประมาณ 3 ไร่ โดยรอบมีรั้วต้นไม้เรียงกลori ซึ่งสะพรั่งไปด้วยใบสีเขียวและดอกสีม่วง แลดูหนาที่ประดับบ้านตั้งอยู่บนเนินลึกเข้าไปในบริเวณ ดูเด่นเห็นถนัด บริเวณหน้าบ้านทำเป็นสนามสำหรับเดินเล่น ผ่านไปในสวนดอกไม้บานาชนิด มีสระใหญ่อยู่ทางด้านซ้ายของบริเวณ ใกล้กับริมประตูทางเข้า มีศาลาเล็กๆ ตั้งอยู่กลางสวนดอก ปกคลุมด้วยพรรณไม้เลื้อย ดูเป็นที่รื่นรมย์ใจ”

พื้นที่ย่านสุขุมวิทในอดีต จะมีการปลูกเรือนหลังใหญ่ มีพื้นที่ในบ้านกว้างขวางตามคำพรรณนา พร้อมต้นไม้ดอกไม้ เดิมเคยเป็นฟุ้งนาเพราะตัดถนนผ่านฟุ้งบางกะปิที่นี่ยังมีราคาถูก จึงเป็นที่นิยมของผู้มีฐานะบรรดาศักดิ์ คหบดีซื้อเป็นที่อยู่อาศัยเกิดการกระจายตัว การสร้างบ้านเดี่ยวไปตามแนวถนนสุขุมวิท แต่เดิมแถบถนนสุขุมวิท เพชรบุรี เป็นที่อยู่อาศัยของข้าราชการชั้นผู้น้อยและราษฎรธรรมดา ส่วนพวกคหบดีและผู้มีฐานะก็จะซื้อที่ดินทิ้งไว้เฉยๆ ภายหลังเมื่อเมืองขยายตัว จึงพากันมาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยในย่านถนนสุขุมวิท ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นถนนที่ยาวที่สุดในสมัยนั้น

ภาพที่ 3 ย่านสุขุมวิทจะเป็นที่ตั้งของสถานทูตหลายแห่ง ดังภาพคือสถานทูตปากีสถาน

ย่านสุขุมวิท นอกจากที่พิกาศัย ร้านค้าพาณิชย์แล้ว สุขุมวิทเป็นย่านมีชีวิตขึ้นมาได้นับจากสงครามเวียดนาม ช่วยระยะเวลาดังกล่าวในปี พ.ศ. 2506-2516 ประเทศไทยได้กลายเป็นฐานทัพทางทหารให้กับสหรัฐอเมริกาไล่เลียงกำลังและฐานพักพิงทางทหารของประเทศสงคราม นับแต่สุขุมวิทซอย 3-4 เป็นต้นมาในแทบทุกซอยจะมีร้านจำหน่ายสุรา อาหาร ไวร่องรับทหารต่างชาติมาแต่สมัยนั้นและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ด้วยในปี พ.ศ.2507-2511 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีทหารอเมริกามากถึง 45,000 คน และช่วงปี พ.ศ.2508-2514 เป็นช่วงที่สงครามมีความรุนแรงสุดขีดมีกำลังทหารสหรัฐมากถึง 200,000 คนเข้าสู่สงคราม (อ้างแล้ว, 2531 : 98)

ร่องรอยการเจริญในแง่การเปิดกิจการร้านอาหาร ผับ บาร์ หรือธุรกิจเกี่ยวกับความบันเทิงที่เชื่อมโยงกันต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันที่มีกิจการลักษณะดังกล่าวกระจายตัวอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะซอยนานาทั้ง 2 ฝั่ง โดยการเข้ามาของชาวต่างชาติ (ส่วนใหญ่เป็นทหาร) ในช่วงอดีตที่ผ่านมาและต่อเนื่อง ทำให้เศรษฐกิจเฟื่องฟูอย่างมากด้วยสกุลเงินดอลลาร์ จึงเกิดการอพยพคนจากชนบทเข้ามาหางานทำตามเมือง เป็นงานด้านบริการในโรงแรม ร้านอาหาร สถานอาบอบนวด รวมทั้งงานก่อสร้างสนามบิน ถนน อาคาร โรงแรม อพาร์ทเมนต์ รวมทั้งอาคารที่อยู่อาศัยของชาวต่างชาติ

ภาพที่ 4 ร้าน Café-bar ที่บอกตำแหน่งการไปย่าน Red Light กรุง Amsterdam

3. สุขุมวิทในปัจจุบัน (2558) ที่อยู่อาศัยแบบบ้านเดี่ยวในย่านสุขุมวิทลดน้อยลงไปอย่างมากอยู่ในภาวะเดียวกันกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นใน ช่วงปี พ.ศ. 2475-2500 บ้านเดี่ยวถูกแทนที่ด้วยอาคารพาณิชย์ หรืออาคารพักอาศัยกึ่งพาณิชย์ อาคารที่พักเปลี่ยนเป็นอาคารสูงประเภทคอนโดมิเนียม ด้วยที่ดินมีราคาสูง แต่ทว่าอาคารที่พิกาศัยแบบบ้านเก่าๆ เริ่มกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งแต่เปลี่ยนหน้าที่ดัดแปลงมาเป็นร้านอาหาร คอกเทลเลาจน์ หรือร้านขายเหล้าเป็นส่วนใหญ่ แต่พบมากแถบต้นๆในซอยแยกถนนสุขุมวิท กิจการค้าย่านสุขุมวิทนอกจากการค้าแบบค้าปลีกสมัยใหม่ (modern trade) แล้ว ยังมีกิจการค้าลักษณะขายของข้างถนน (street vendor) ที่พบทั่วไปแต่ในซอย 3/1 – ซอย 5 เป็นการวางขายของกับพื้นดินหรือฟุตบาท บริเวณด้านหน้าร้านกาแฟสตาร์บัค (starbuck) สินค้าที่จำหน่ายได้แก่ ปลาอกแซน บุนหรี หรือเส้นด้ายถักเป็นตัวอักษรพร้อมผลิตตามคำสั่ง (Made to order) บริเวณนี้มีหญิงสาวมายืนหน้าร้านเพื่อเจอแขกที่จะไปร่วมเป็นเพื่อนเที่ยวยามค่ำคืน ซอย 7 ที่เป็นที่ว่างเปล่าจะเป็นด้านหลังร้าน ในซอยมีแสงไฟสลัว ไม่มีการสัญจร เพราะเป็นที่จอดรถเข็นขายของ หรือรถเก็บของจากแผงลอยนั่นเอง เป็นซอยค่อนข้างเปลี่ยวแต่จากการลงพื้นที่และพบข้อมูลใหม่คือ จากซอย 13 สามารถทะลุเข้าไปออกซอย 11ได้ นั่นคือถึง Ambassador Hotel หรือชื่อเดิมคือ โรงแรมขลิบทัด การลงพื้นที่พบมีร้านรับนวด ชั่วโมงละ 400 บาท ทั้งหมดด้วย Aroma Oil โดยลักษณะการจัดห้องที่กะทัดรัด ด้านใน มี 2 ห้องเล็ก ที่พอวางเตียงนวด ด้านหน้า สองห้องนวดนั้น คือพื้นที่กลางส่วนรวม ที่ 2 ห้องย่อยจะใช้ร่วมกันเพราะมีอุปกรณ์ในการทำงานเก็บไว้ เหมือนการก่อสร้างที่เป็นย่าน โคมแดง (Red light district) ของอัมสเตอร์ดัม เพียงแต่อัมสเตอร์ดัมจะเป็นห้องเดี่ยวพร้อมตู้กระจก และในซอยนี้ยังมีการก่อสร้างคอนโดมิเนียมขนาดใหญ่ Hyde Sukhumvit และฝั่งตรงข้ามเป็นอาคารที่พักพร้อมร้านขายของเป็นแต่ละชั้น คล้ายห้างสรรพสินค้าแต่ไม่ใหญ่โตเท่าห้างสรรพสินค้าชั้นนำทั่วไป และด้านหน้าติดกับถนนสุขุมวิทกำลังก่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ Hyatt Regency Bangkok ที่เป็นโครงการเชื่อมกับ Hyde Sukhumvit

ภาพที่ 5 ร้าน EROTIC SHOP ย่าน Red Light กรุงฮัมสเตอร์ดัม (Amsterdam)

สินค้าที่จำหน่ายริมถนนจะเป็นสินค้าที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวซื้อเป็นของฝาก เช่น เสื้อกีฬาสกีนี ด้วยอักษรว่า Ronaldo หรือเสื้อพร้อมชื่อนักฟุตบอลระดับโลกคนอื่น ทางเกย์นักมวยไทย ปักอักษรว่า Thailand และสินค้าทางเพศเป็นต้น สินค้าประเภทตกแต่งร่างกายของเพศหญิง เช่น เครื่องสำอาง รองเท้า กระเป๋า อุปกรณ์ตกแต่งทรงผม รวมทั้งเสื้อผ้าเด็ก แม้เพียงในซอยเล็กๆ ที่ไม่ใช่ทางผ่านหรือมีเจ้าประจำมาขาย จะมีแม่ค้าหน้าใหม่เข้ามาวางขายสินค้าแบบกับดิน ไม่มีแผงลอยตั้งขายเหมือนเช่นริมถนนด้านหน้าสุขุมวิท พื้นที่เปิดใหม่ สินค้าจะมาจากสำเพ็ง เช่น ตุ๊กตา รถเด็กเล่น ไม้เซลฟี่ ช่วงปิดเทอมจะมองเห็นแม่ค้านำบุตรหลานมาขายสินค้าด้วย นอกจากจะเป็นพื้นที่แห่งโอกาสแล้วยังเป็นพื้นที่แห่งความอบอุ่น ลูกได้อยู่กับแม่ หรือรวมทั้งคนขอทานที่ลูกก็นอนอยู่ข้างแม่ขณะทำงานขอเงิน

ภาพที่ 6 ย่าน Red Light District กรุง Amsterdam

ความหนาแน่นของผู้คนในย่านสุขุมวิทตอนต้นในช่วงกลางวันคือการมาทำงานของพนักงานในอาคารสูงต่างๆ จึงพบการเปิดร้านอาหารและแผงลอยจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่มตั้งแต่ยามเช้า หรือปรับเปลี่ยนบ้านเก่าเป็นร้านไป ยามเย็นชีวิตเริ่มคึกคัก ผู้คนเริ่มเปลี่ยนเป็นชาวต่างชาติตะวันตก เอเชีย และตะวันออกกลาง รวมทั้งชนผิวสีอีกด้วย ร้านค้าจึงตอบสนองวิถีของแต่ละกลุ่มในเรื่องอาหาร หรือของที่ระลึกก็ตาม จากแผนที่จะเห็นว่าซอยต้นๆ ของถนนสุขุมวิท ได้ถูกปรับเปลี่ยนหน้าที่รองรับการใช้ชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น มีร้านค้าขายอาหาร ร้านสะดวกซื้อ หากเป็นซอยนานาทั้ง 2 ฝั่งจะมีธุรกิจบันเทิง โรงแรม หรือ องค์ประกอบที่สนับสนุนด้านการท่องเที่ยว เช่น ร้านรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ บริษัทรับจองตั๋วเครื่องบิน ร้านตัดเสื้อผ้า ขายกระเป๋า ส่วนลึกๆ เข้าไปด้านในซอยที่ติดกับคลองแสนแสบ ยังคงเป็นบ้านเดี่ยวที่มีพื้นที่กว้างขวาง ต้นไม้ขนาดใหญ่ปรากฏอยู่

การอภิปรายผล

ผู้คนบนถนนสุขุมวิทมีหลากหลายกลุ่ม ที่ใช้ชีวิตตามวิถี (life style) ของตน โดยตอนต้นของสุขุมวิทเป็นพื้นที่ของกลุ่มเอ็กซ์แพท (Expat) ที่นิยมอยู่ตามแหล่งที่สะดวกสบาย มีโรงแรมระดับ 5 ดาว สำนักงาน คอนโดมิเนียม โรงพยาบาลขนาดใหญ่ และระบบขนส่งมวลชนที่คล่องตัวเป็นแหล่งดึงดูดชาวต่างชาติ กลุ่มคน Expat⁵ เหล่านี้จึงเป็นกลไกของเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ บริเวณนี้มีความหลากหลายทางเชื้อชาติอยู่มาก จึงเป็นการเปิดพื้นที่ของวิถีชีวิตที่หลากหลาย และกำลังซื้อเชิงธุรกิจส่งผลต่อราคาอสังหาริมทรัพย์สูงชันการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ยิ่งใหญ่มูลงทุนย่านนี้ด้วยเป็นแหล่งที่สะดวกสบายใช้ชีวิตใจกลางกรุง สะดวกในการเดินทางเข้าสู่ย่านธุรกิจ แหล่งช้อปปิ้งชั้นนำ โรงเรียน และโรงพยาบาลระดับนานาชาติ ย่านนี้ยังสามารถพัฒนาขายที่อยู่อาศัยให้กับชาวต่างชาติได้ ดังมีการก่อสร้างที่พักระดับหรูย่านนี้หลายแห่ง เพราะมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยชาวต่างชาติที่เข้ามาลงทุนซื้อคอนโดมิเนียมในไทย จำแนกตามเชื้อชาติ มากที่สุดได้แก่ อังกฤษ 14.4% อเมริกัน 12.1% สิงคโปร์ 10.9 % ฮองกง 4.5 % ฝรั่งเศส 4.2 % โดยคอนโดระดับหรูที่ขายในกรุงเทพถูกจับจองโดยชาวต่างชาติ ที่ซื้อเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก เพื่อเป็นที่พักถาวรหรือเป็นบ้านหลังที่สอง หรือใช้ในช่วงที่มามีทำธุรกิจ จากข้อมูลที่พบว่าทำเลที่นิยมมากที่สุดคือย่านสุขุมวิท รองลงมาได้แก่ ลุมพินี หลังสวน เฟลินจิต ราชดำริ สาทรและย่านใกล้เคียง แม้ที่อยู่อาศัยสำหรับชาวต่างชาติในรูปแบบการเช่าหรือ service apartment ก็ยังนิยมเช่าอยู่ย่านสุขุมวิทมากที่สุดเช่นกัน⁶

การศึกษาอาจจัดจำแนกผู้คนในพื้นที่ออกเป็นหลายกลุ่มด้วยกันการจำแนกได้ทั้งลักษณะเชื้อชาติ อายุ และอาชีพ จากประเภทสินค้าที่จำหน่าย เป็นต้น ได้แก่ชาวตะวันตกออกกลาง ในชอยนานาตั้งแต่ 3 3/1 – 5 เป็นหลัก ชาวฝรั่งเศสมีจำนวนไม่มากนัก จึงไม่เห็นคนผิวสี (ขึ้นกับระยะเวลาที่ลงพื้นที่) และยังมีชาวอินเดียอยู่จำนวนหนึ่งโดยเฉพาะในชอย 7 และชอย 9 ผู้คนที่จำหน่ายสินค้า มีทั้งกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง พม่าจากสำเนียงเสียงที่พูดคุย เป็นลูกจ้างขายของ หรือชาวอินเดีย และเหมือนชาวเขาที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ มีการต่อรองราคา ด้วยคำถาม “How much” คือเสียงร้องถามจากคุณแม่ผิวขาวกับเด็กหญิงชาวไทยอายุประมาณ 10 ขวบที่นั่งชิดแผงขายของหรือแท็บเล็ตแผงขายกระเป๋ผ้าพื้นเมือง อยู่ระหว่างชอย 9-11 เด็กหญิงกำลังรับประทานขนมก็่งสำเร็จรูปอยู่ พร้อมตอบว่า “three-fifty” การต่อรองราคาไม่เกิดขึ้น พร้อมกับคนถามราคาเดินจากไปพร้อมลูกน้อยที่นั่งอยู่ในรถเข็นแม่จะได้นินเสียงแม่ของเด็กหญิงกล่าวตามหลังว่า “two hundred” ก็ตาม

พื้นที่แห่งการพัฒนาใจกลางกรุงที่ทันสมัย เต็มไปด้วยชาวต่างชาติ แต่ก็ยังคงเป็นพื้นที่แห่งโอกาสในการแสวงหาสิ่งที่ดีให้กับชีวิต เป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ด้วยมีคนมากมายต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ล้วนพยายามสื่อสารกันด้วยคำพูด ท่าทาง แววตา คนต่างกลุ่มมาอยู่ร่วมกันจึงต้องเรียนรู้และแปลความหมายสิ่งนั้น นอกจากนี้ที่สำคัญคือ พื้นที่สุขุมวิทพื้นที่แห่งการพัฒนา ทั้งพัฒนาชีวิตผู้คน หรือพัฒนาพื้นที่เมือง ดึงดูดระฟ้า อาคารที่พักแบบหรูสร้างใหม่ เห็นคนใหม่ๆ เข้ามาเดินร่วมเล่นในพื้นที่แห่งการพัฒนานี้ ทั้งนักธุรกิจระดับนานาชาติ ไปถึง แม่ค้าขายของที่เดินเร่ขายของพร้อมอาหารในตะกร้า เดินตรงไปในกลุ่มเป้าหมาย พร้อมเสียงร้อง “มักบ่ อยากบ่ ขนมน ข้าวเนื้อ” ด้วยสำเนียงภาษาถิ่นของตน

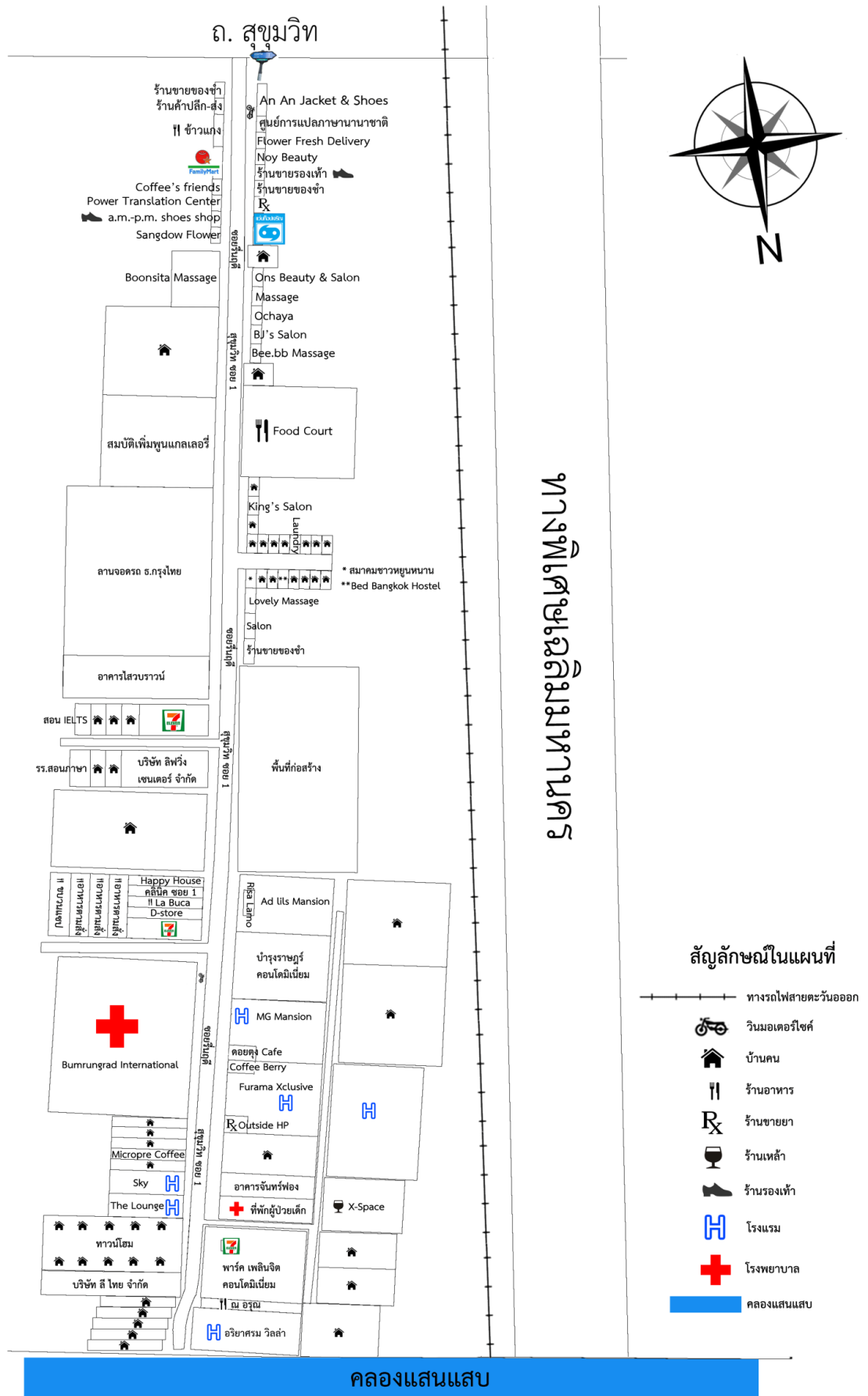
สรุป

เมืองย่านสุขุมวิทเป็นแหล่งที่มีความหมายในเชิงพื้นที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ เป็นย่านตอบสนองการใช้ชีวิต (life style) ของคนหลากหลายกลุ่ม ทั้งนักท่องเที่ยวฝรั่ง ชาวเอเชีย ชาวตะวันตกออกกลาง รวมทั้งตอบสนองกลุ่มวัยรุ่นคนไทย ที่ใช้ย่านสุขุมวิทเป็นแหล่งจับจ่ายสินค้าตามกลุ่มเป้าหมายบริเวณ ห้างเทอร์มินอล 21 ที่จัดแสดงเป็นร้านตามแต่ละประเทศ หรือเรียกว่าเป็นกลุ่มฮิป (HIP-Highly Individual Person) คือกลุ่มคนที่มีรูปแบบการใช้ชีวิตเฉพาะตัว เป็นตัว

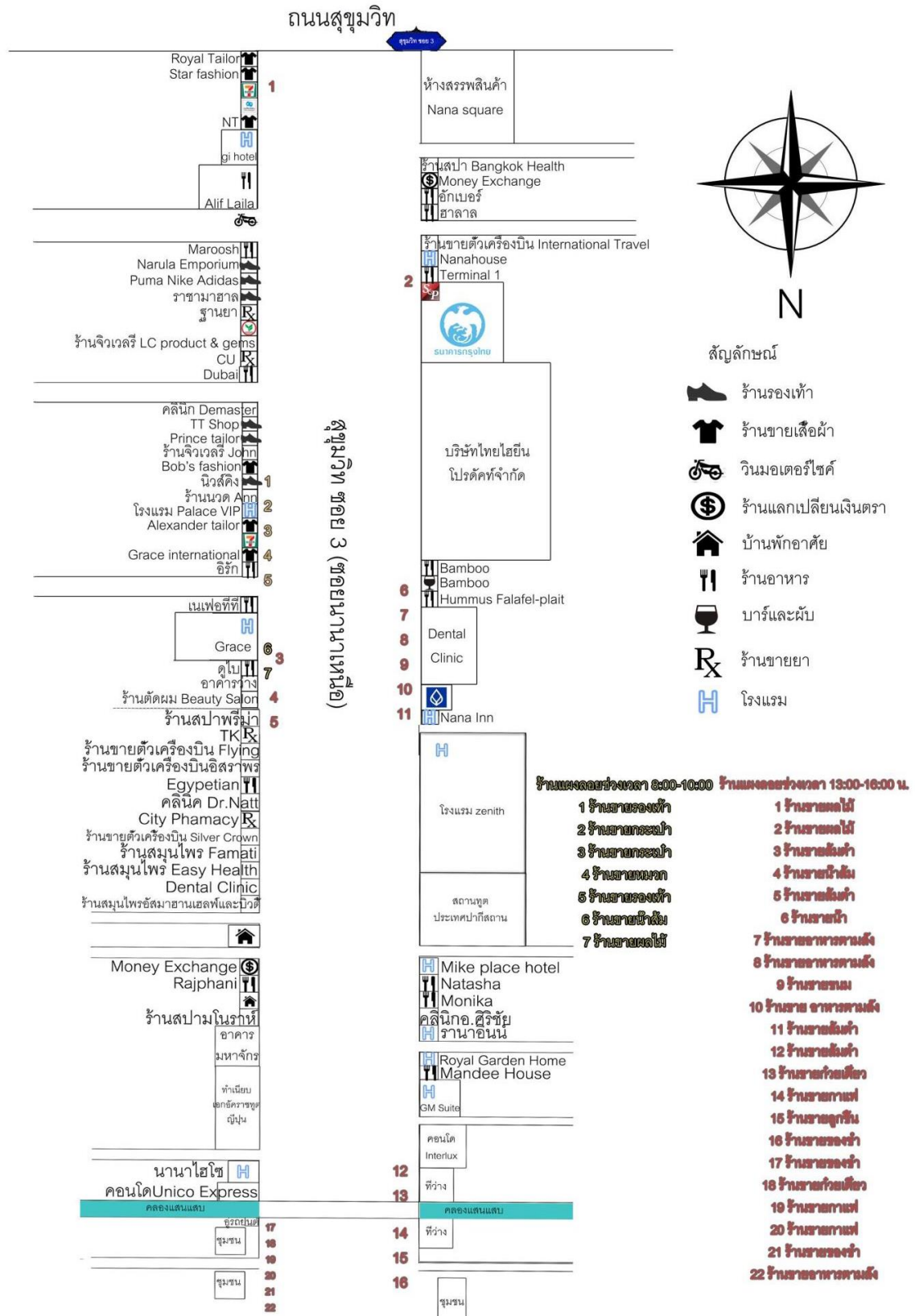
⁵ Expat ย่อมาจาก expatriate หมายถึงคนที่อาศัยทำงานในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศของตนเป็นเวลานาน

⁶ วารสาร ธอส. www.ghbank.co.th สืบค้นวันที่ 30 มีนาคม 2558 “ตลาดที่อยู่อาศัยสำหรับชาวต่างชาติ”

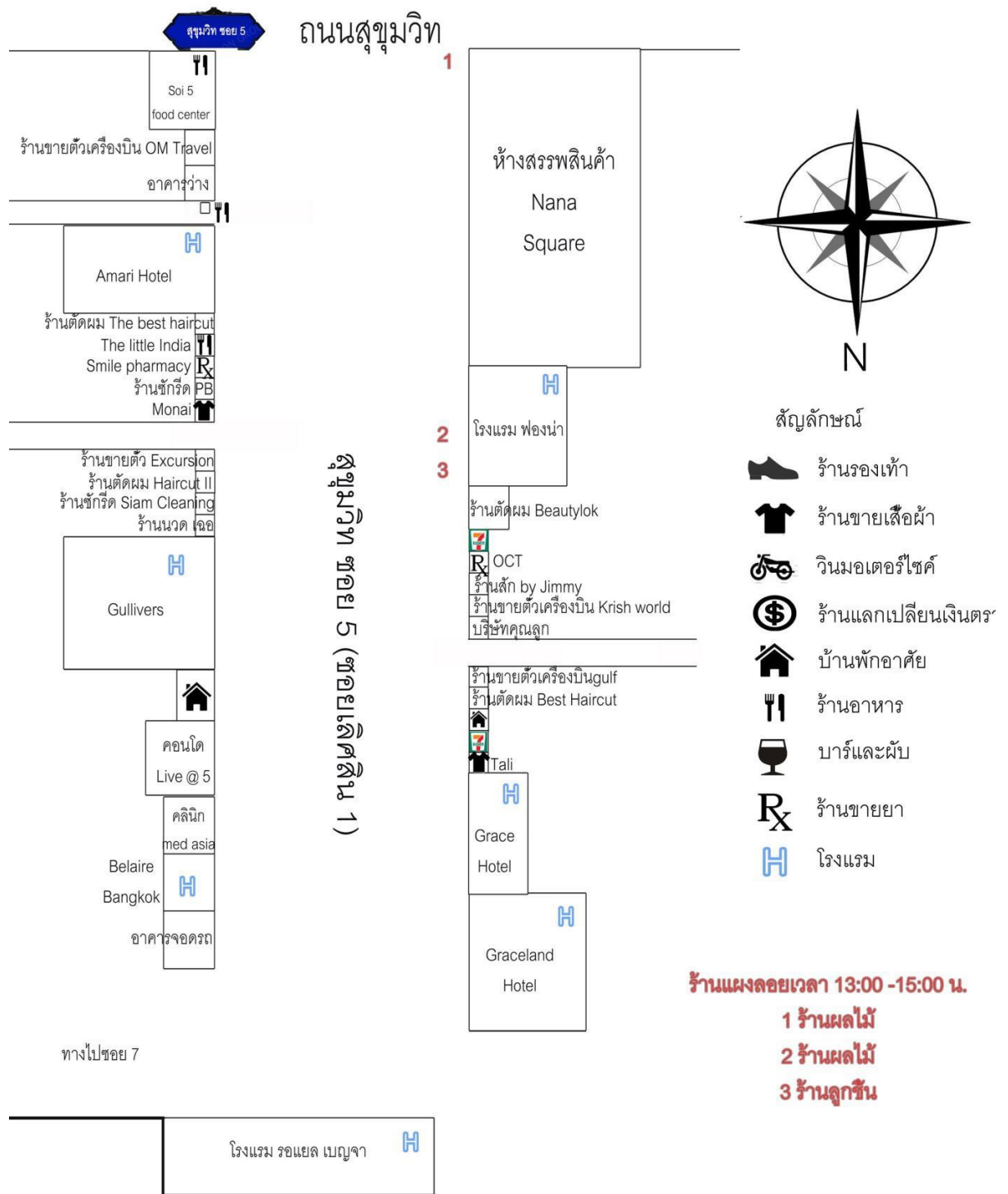
ของตัวเองทั้งเสื้อผ้า ทรงผม การฟังเพลง การใช้เวลาส่วนตัว และรสนิยมในด้านศิลปะและมีความมั่นใจในตัวเอง (พันธวิศ ลวเรืองโรจน์, 2549 : 21) ประการที่ 2 ย่านสุขุมวิท เป็นย่านคนเดิน (High Pedestrian) แม้บนถนนสุขุมวิทมิได้จัดเป็นถนนคนเดิน แต่ด้วยมีซอยแยกย่อยจำนวนมาก และแต่ละซอยล้วนมีกิจกรรมให้ผู้คนได้เข้าไปทำกิจกรรม แลกเปลี่ยนทั้งการใช้บริการในด้าน อุปโภคจับจ่ายใช้สอย การนัดพบเพื่อน หรือการบริโภคอาหารที่มีหลากหลายทั้งอาหาร อินเดีย อาหารอาหรับ อาหารเกาหลี ญี่ปุ่น การเดินเลือกซื้อของที่ระลึกเป็นต้น ประการที่ 3 คือเป็นย่านแห่งการสร้างสรรค์ (Creative Zone) ด้วยสุขุมวิทเป็นพื้นที่ประกอบไปด้วยคนหลากหลายกลุ่ม ในพื้นที่สามารถตอบสนองรูปแบบการใช้ชีวิตที่เป็นสากล สุขุมวิทจึงเปรียบเสมือนบ้านหลังที่ 2 ของคนทำงานชาวต่างชาติซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็น กลุ่มที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในทุกภูมิภาคของโลก

ภาพที่ 7 ถนนสุขุมวิท 1 ซอยрінฤดี

ภาพที่ 8 ถนนสุขุมวิท ซอย 3 (นานาเหนือ)

ภาพที่ 9 ถนนสุขุมวิท ซอย 5 (ซอยเลิศสิน 1)

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่สนับสนุนทุนการศึกษา และนายณภัทร ตั้งตระกูลชัย นางสาวนรดา จิระเลิศนันท์ ที่จัดทำแผนที่ขอยุสุมวิทและภาพประกอบบางส่วนเป็นตัวอย่างในการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- การเคหะแห่งชาติ.2556. **มองมุมเมือง**.กรุงเทพฯ: บริษัท คลิ๊ก แอนด์ คลิ๊ก จำกัด
- จารุวรรณ ขำเพชร. 2555. **พื้นที่เมืองและชีวิตของคนในซอยดาวบอย**.ปริญญาานิพนธ์ (ศศ.ด. ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญทัน ดอกไธสง.2520. **กรุงเทพมหานครกับการเจริญเติบโตที่ผิดปกติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. เอกสารอัดสำเนา.
- พันธวิช ลวเรืองโรจน์. 2549. **การพัฒนาเชิงพื้นที่สำหรับการเกิดกระแสความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ของเมือง: กรณีศึกษาปรากฏการณ์ผ่านทงหล่อ**. วิทยานิพนธ์(สถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิมลสิทธิ์ ทรายงูและคนอื่นๆ. 2536. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2551. **การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โพธิ์เพช.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2547. **สยามประเทศ:ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา**. **ราชอาณาจักรสยาม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- Crang,Mike and Nigel Thrift. 2011. **Thinking Space**. Routledge. Modernity (2ed.).Palgrave Macmillan
- Savage, Mike, Alan Warde and Kevin Warde . 2005. **Urban Sociology**, Capitalism and Modernity. Palgrave Macmillon: New York.
- Wirth, Louis. (1938). **Urbanism as a Way of Life**. American Journal of Sociology 40: 1-24.

พฤติกรรมของผู้เล่นอินเทอร์เน็ตที่มาเล่น ณ ร้านอินเทอร์เน็ต

บริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Behavior of Internet Player at Internet Café

Surrounding Suan Sunandha Rajabhat University

อาจารย์พิชามณต์ ชาญสุไชย

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้เล่นอินเทอร์เน็ตที่มาเล่น ณ ร้านอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และเพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เล่นอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลต่อพฤติกรรม เพื่อเป็นข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าของผู้ที่ต้องการทำธุรกิจนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้เล่นอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เท่านั้นจำนวน 400 ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติอนุมานที่คำนวณค่าทางสถิติกำหนดไว้ที่ 0.05 กลุ่มตัวอย่างนี้ประกอบด้วย เพศหญิง 258 คน คิดเป็นร้อยละ 64.50 เพศ ชาย 142 คน คิดเป็นร้อยละ 35.50 มีผู้ตอบมากที่สุดในช่วงอายุ 20-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.75 รองลงมา คือต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.75 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 72.25 รองลงมาต่ำกว่า ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 17.25 และมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000-15,000 คิดเป็นร้อยละ 56.25 รองลงมา มีรายได้ต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.25 ผลการศึกษารูปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้บริการจากร้านอินเทอร์เน็ตด้วยความรวดเร็วของระบบและมีความต้องการบริการและอุปกรณ์เสริม ดังนั้นผู้ที่ทำธุรกิจด้านอินเทอร์เน็ตควรจะทำให้ความใส่ใจกับผู้มาใช้บริการและปรับปรุงคุณภาพและบริการเพิ่มเติมให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการ ได้แก่ ประสิทธิภาพของอุปกรณ์และเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีคุณภาพสูง บรรยากาศที่มีความเป็นส่วนตัว พนักงานให้บริการแก้ไขปัญหาและสอนการใช้งาน

คำสำคัญ: พฤติกรรม ผู้เล่นอินเทอร์เน็ต ร้านอินเทอร์เน็ต

Abstract

This study has objective on study behavior of internet player at internet café surrounding Suan Sunandha Rajabhat University. Including study personal factor of internet player is affect to behavior as data of constitute making decision and setting strategy is response to demand of target group of this business owner. Sample group of internet player surrounding Sunandha Rajabhat University is only 400 samples by questionnaire. Thereafter, is analysis data by descriptive statistics and deductive statistics at significant statistics of 0.05. The sample group is consisted of 258 females, at the percentage of 64.50 and 142 males, at the percentage of 35.50. The majority of respondents are 20-30 years old, at the percentage of 59.75 and the latter range of age is under 20 years, at the percentage of 34.75. The level of a bachelor degree attainment is that the percentage of 72.25 and

the latter level is lower than a bachelor degree at the percentage 17.25. Lastly, the income per month of 1,500-15,000 bahts is at the percentage of 56.25 and the latter monthly income under 5,000 bahts is at the percentage 36.25. Result of study concluded that most of sample group is service from hi-speed internet café and required service and accessories. Therefore, internet business owner shall be pay attention user and improve quality and more service meeting requirement of user. That is efficiency of tools and high quality computer, private atmosphere, resolve problem by staff and instruction.

Keywords: Behavior, Internet Player, Internet café

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันร้านอินเทอร์เน็ตได้มีการพัฒนาและมีความก้าวหน้าอย่างมาก แม้ในช่วงเศรษฐกิจถดถอยโดยปัจจัยความสำเร็จนี้คือ รูปแบบบริการที่หลากหลายรวมทั้งสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วต่อความต้องการของลูกค้าในด้านต่างๆ จากที่กล่าวมาข้างต้น การปรับรูปแบบการดำเนินธุรกิจให้เหมาะสมกับความต้องการของลูกค้า ตลอดจนการประสานการให้บริการในธุรกิจนี้จำเป็นต้องเปิดรับการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ควบคู่ไปกับการเน้นในส่วนการให้บริการและความต้องการของลูกค้าและที่สำคัญคือ ต้องมีความคล่องตัวเพียงพอในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของตลาด

สำหรับประเทศไทยอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง จากเดิมที่มีใช้กันอยู่เฉพาะในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการเพียงไม่กี่แห่ง การขยายตัวในวงการอินเทอร์เน็ตจึงกระจายไปอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า บุคคลทั่วไปที่ต้องการใช้อินเทอร์เน็ตก็สามารถทำได้โดยการไปสมัครเป็นสมาชิกกับศูนย์บริการอินเทอร์เน็ตปัจจุบันนี้มีอยู่มากมาย และมีสาขาครอบคลุมจังหวัดหลัก ๆ ทั่วประเทศไทย โดยผู้ที่ต้องการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตจะต้องมีเครื่องคอมพิวเตอร์ และโมเด็มในการเชื่อมต่อ รวมทั้งจะต้องเสียค่าสมาชิกรายเดือนในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ให้กับศูนย์บริการอินเทอร์เน็ต เนื่องจากผู้ที่ต้องการเล่นอินเทอร์เน็ตจะต้องมีต้นทุนส่วนหนึ่งดังกล่าว ทางเลือกอีกทางสำหรับผู้ที่ไม่มีความพร้อมคอมพิวเตอร์และโมเด็ม แต่ต้องการที่จะเล่นอินเทอร์เน็ต สามารถใช้บริการของร้านอินเทอร์เน็ต หรืออินเทอร์เน็ตคาเฟ่ ซึ่งปัจจุบันมีกระจายอยู่ตาม แหล่งท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา ซึ่งร้านประเภทนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก ขณะนี้ มีโกศิ(2554) สำหรับพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตนั้น พบว่าอินเทอร์เน็ตมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวันของคนยุคปัจจุบัน จากข้อมูลพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจากการสำรวจพบว่า ค่าเฉลี่ยของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสัปดาห์เพิ่มสูงขึ้นจากการใช้งานโดยเฉลี่ย 32.3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือใช้เวลาโดยประมาณ 4.6 ชั่วโมงต่อวัน ในปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 50.4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือใช้เวลาโดยประมาณ 7.2 ชั่วโมงต่อวัน หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ปัจจุบันนี้ คนใช้เวลาเกือบ 1 ใน 3 ของวันเพื่อใช้งานอินเทอร์เน็ต (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2557)

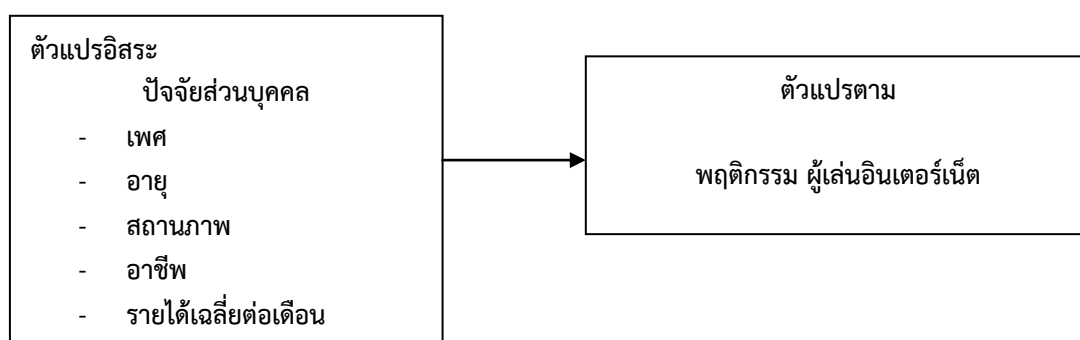
การให้บริการร้านอินเทอร์เน็ตจะมีบริการกระจายตามจุดต่าง ๆ โดยตั้งอยู่ตามสถานที่กลุ่มลูกค้าเป้าหมายพักอาศัยอยู่ เช่น ร้านอินเทอร์เน็ตที่อยู่ใกล้สถานศึกษา กลุ่มลูกค้าก็จะเป็นนักเรียน นักศึกษา โดยบางร้านอาจจะมีเกมคอมพิวเตอร์ไว้คอยบริการลูกค้าอีก ส่วนร้านอินเทอร์เน็ตที่เน้นกลุ่มลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ก็จะกระจายอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวหรือที่พัก โรงแรมที่นักท่องเที่ยวพักอาศัยอยู่ โดยมีราคาค่าบริการแตกต่างกันไปตามทำเลที่ตั้งและลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย โดยร้านอินเทอร์เน็ตที่อยู่ใกล้สถานศึกษามีการแข่งขันกันอย่างสูง ทั้งทางด้านราคาและบริการ ผู้ใช้บริการสามารถเลือกร้านอินเทอร์เน็ต ได้อย่างสะดวก ดังนั้น เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่รวดเร็ว และโอกาสในการทำธุรกิจของร้านอินเทอร์เน็ต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้เล่นอินเทอร์เน็ตที่มาเล่น ณ ร้านอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เล่นอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลต่อพฤติกรรม เพื่อเป็นข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ดำเนินการธุรกิจให้บริการอินเทอร์เน็ต

กรอบแนวคิด

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยได้กำหนดตัวแปรอิสระ ปัจจัยส่วนบุคคล เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตัวแปรตามพฤติกรรม ผู้เล่นอินเทอร์เน็ต

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์รายละเอียดต่างๆ ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง (Sample size) โดยประมาณจากการคำนวณ คือ 400 คน โดยทำการสุ่มตัวอย่างที่ไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non- probability sampling) โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งเป็นการเลือกโดยไม่มีการสุ่ม เฉพาะผู้เล่นอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาเท่านั้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้มี 2 ประเภท คือ

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร กฎหมายลิขสิทธิ์ การจดทะเบียนการค้า ภาษีต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในห้องสมุด ตลอดจนรวมถึงการค้นหาข้อมูลต่างๆ ผ่านทางอินเทอร์เน็ต รวมทั้งงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaires) เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้เล่นอินเทอร์เน็ต ณ ร้านอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

การทดสอบเครื่องมือ

นำแบบสอบถามไปทดสอบก่อนนำไปใช้จริง (Pretest) กับผู้เล่นอินเทอร์เน็ตบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ไม่รวมอยู่ในกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของ ครอนบราซ (Cronbach, 1990:204) และค่าความคลาดเคลื่อน

มาตรฐานในการวัด (Ferguson, 1981,p.442-444) พร้อมทั้งปรับปรุงข้อผิดพลาด เพื่อที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

การประมวลผลข้อมูล

ในส่วนของการประมวลผลนั้น จะนำแบบสอบถามที่ได้มาดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูล (Editing) จะเป็นการตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง
2. การลงรหัส (Coding) จะเป็นการนำแบบสอบถามที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้ว มาลงรหัสที่กำหนดไว้
3. การประมวลผลข้อมูล (Processing) เป็นการนำข้อมูลที่ได้ลงรหัสเรียบร้อยแล้ว ไปบันทึกใส่ในเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมประมวลผลสำเร็จรูปมาช่วยในการประมวล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

จากข้อมูลที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง ต้องอาศัยสถิติในการจัดระบบข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการแปลความหมายของข้อมูล ซึ่งสถิติที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ มีดังนี้ สถิติเพื่อการบรรยาย (Descriptive Statistics) เป็นสถิติที่ใช้สำหรับการบรรยายลักษณะคุณสมบัติของประชากรที่ศึกษา ซึ่งในกรณีนี้ใช้การแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ และ สถิติเพื่อการทดสอบสมมติฐาน (Test Statistics) เป็นสถิติที่ใช้สำหรับตัดสินใจว่าสมมติฐานที่กำหนดไว้นั้น ยอมรับ (Accept) หรือปฏิเสธ (Reject) โดยจะใช้ χ^2 test ซึ่งเป็นสถิติที่ใช้ทดสอบความสัมพันธ์ของข้อมูลที่เป็นความถี่

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลปัจจัยด้านบุคคล พบว่าทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 400 ชุด แยกเป็นหญิง 258 คน คิดเป็นร้อยละ 64.50 เพศชาย 142 คน คิดเป็นร้อยละ 35.50 มีอายุมากที่สุดในช่วง 20-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.75 รองลงมาคือต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.75 มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 72.25 รองลงมาต่ำกว่า ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 17.25 และมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000-15,000 คิดเป็นร้อยละ 56.25 รองลงมามีรายได้ต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.25

จากการศึกษาข้อมูลทางพฤติกรรมการณ์การใช้อินเทอร์เน็ตพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้บริการอินเทอร์เน็ตในด้านความเร็วของระบบ คิดเป็นร้อยละ 53.75 ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความต้องการบริการและอุปกรณ์เสริมจากร้านอินเทอร์เน็ต ในด้านความสะดวกสบายของเก้าอี้ คิดเป็นร้อยละ 37.25 รองลงมา คือบรรยากาศภายในร้านที่ดี คิดเป็นร้อยละ 28.75 ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความต้องการลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ตในด้าน E-mail คิดเป็นร้อยละ 46.75 กลุ่มตัวอย่างผู้ที่สนใจในหัวข้ออินเทอร์เน็ตในด้านบันเทิง(ภาพยนตร์,เพลง, เกม) คิดเป็นร้อยละ 67.75 ส่วนในด้านผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยมากจะเป็นการตัดสินใจเองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.50 สำหรับช่วงวันที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความสะดวกสบายในการใช้อินเทอร์เน็ต คือทุกวันกับช่วงเสาร์-อาทิตย์ คิดเป็นร้อยละ 43.50 และ 40.75 ในช่วงเวลาในวันทำงานที่มีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือ ช่วงค่ำคิดเป็นร้อยละ 36.80 รองลงมาคือ ช่วงดึก คิดเป็นร้อยละ 26.50 ส่วนช่วงเวลาในวันหยุดที่มีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตโดยมากจะใช้งานตลอดเวลา คิดเป็นร้อยละ 22.00 สำหรับระยะเวลาการใช้งานต่อครั้งจะมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตระยะเวลา 1-2 ชั่วโมงต่อครั้ง เป็นจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.75 รองลงมาเป็นช่วง 3-5 ชั่วโมงต่อครั้ง คิดเป็นร้อยละ 39.25 ทางด้านความถี่ในการใช้งานอินเทอร์เน็ตมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตเป็นความถี่ในช่วง 3-5 ครั้งต่อสัปดาห์เป็นจำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.50 รองลงมาเป็นช่วง 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 27.50 ในขณะที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะใช้บริการ

อินเทอร์เน็ต โดยซื้อชั่วโมงอินเทอร์เน็ตรายเดือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมาคือการใช้บริการทางร้านอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 29.75

ตารางที่ 1 สรุปสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ต

n = 400

พฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ต	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	รายได้ต่อเดือน
การเลือกใช้บริการอินเทอร์เน็ต	✗	–	✗	✗
($c^2 = 5.082$; df = 5; Significant = 0.406)				
บริการและอุปกรณ์เสริมจากทางร้านอินเทอร์เน็ต	✗	✓	✓	✓
($c^2 = 6.085$; df = 4; Significant = 0.193)				
ลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ต	✓	–	✓	✓
($c^2 = 43.320$; df = 4; Significant = 0.000*)				
หัวข้อที่น่าสนใจจากการเข้าไปใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต	✓	–	–	✓
($\chi^2 = 10.866$; df = 3; Significant = 0.012*)				
ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต	✓	✓	✓	✓
($\chi^2 = 8.736$; df = 2; Significant = 0.013*)				
ช่วงวันที่สะดวกใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต	✗	✓	✗	✗
($\chi^2 = 0.227$; df = 2; Significant = 0.893)				
ช่วงเวลาในวันทำงานที่ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	✗	✓	✗	–
($\chi^2 = 6.503$; df = 4; Significant = 0.165)				
ช่วงเวลาในวันหยุดที่ใช้บริการอินเทอร์เน็ต	✓	–	✓	✓
($\chi^2 = 15.233$; df = 5; Significant = 0.009*)				
ระยะเวลาในการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตต่อครั้ง	✗	✓	✓	□
($\chi^2 = 6.753$; df = 3; Significant = 0.080)				
ความถี่ในการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตต่อสัปดาห์	✓	✗	✓	✗
($\chi^2 = 11.857$; df = 3; Significant = 0.008*)				
วิธีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต	✗	✗	✓	✓
($\chi^2 = 2.014$; df = 3; Significant = 0.570)				

✓ หมายถึง มีค่าระดับนัยสำคัญที่น้อยกว่านัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05

✗ หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างน้อยนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

– หมายถึง ยังไม่สามารถสรุปความสัมพันธ์เนื่องจากเงื่อนไขทางโปรแกรม

จากตารางสรุปผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน กับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ต

1. เพศ

- 1.1 เพศมีความสัมพันธ์กับลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ต
- 1.2 เพศมีความสัมพันธ์กับหัวข้อที่น่าสนใจจากการเข้าไปใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 1.3 เพศมีความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการ
- 1.4 เพศมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในวันหยุดที่ใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 1.5 เพศมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสัปดาห์

2. อายุ

- 2.1 อายุมีความสัมพันธ์กับบริการและอุปกรณ์เสริมจากร้านอินเทอร์เน็ต
- 2.2 อายุมีความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 2.3 อายุมีความสัมพันธ์กับช่วงวันที่สะดวกใช้บริการทางร้านอินเทอร์เน็ต
- 2.4 อายุมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในวันทำงานที่ใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 2.5 อายุมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตต่อครั้ง

3. ระดับการศึกษา

- 3.1 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับบริการและอุปกรณ์เสริมจากร้านอินเทอร์เน็ต
- 3.2 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ต
- 3.3 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 3.4 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในวันหยุดที่ใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 3.5 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตต่อครั้ง
- 3.6 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสัปดาห์
- 3.7 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับวิธีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต

4. รายได้ต่อเดือน

- 4.1 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับบริการและอุปกรณ์เสริมจากร้านอินเทอร์เน็ต
- 4.2 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ต
- 4.3 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับหัวข้อที่น่าสนใจจากการเข้าไปใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 4.4 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต
- 4.5 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในวันหยุดที่ใช้บริการอินเทอร์เน็ต
- 4.6 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตต่อครั้ง
- 4.7 รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับวิธีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ต

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวแล้วนำมาทำการทดสอบสมมติฐานที่ว่าปัจจัยส่วนบุคคลในด้านต่างๆ มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆหรือไม่พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลในด้านต่างๆ ซึ่งได้แก่ ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทางด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้ เพศและอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆเพียงส่วนน้อย ทางด้านระดับการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆเกือบทุกด้าน เนื่องจากมีค่าระดับนัยสำคัญที่น้อยกว่าระดับความเชื่อมั่น 0.05 เกือบทั้งหมด ทางด้านรายได้ต่อเดือนก็มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกัน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เพื่อเป็นข้อมูลกับประชากรดังกล่าวได้อย่างตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพเพื่อสื่อไปถึงกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวได้โดยตรง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการร้านอินเทอร์เน็ตหรือองค์กรต่างๆดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลปัจจัยด้านบุคคล พบว่าทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 400 ชุด แยกเป็นหญิง 258 คน คิดเป็นร้อยละ 64.50 เพศชาย 142 คน คิดเป็นร้อยละ 35.50 มีอายุมากที่สุดในช่วง 20-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.75 รองลงมา

คือต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.75 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 72.25 รองลงมาต่ำกว่า ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 17.25 และมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000-15,000 คิดเป็นร้อยละ 56.25 รองลงมา มีรายได้ต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.25

2. จากการศึกษาข้อมูลทางพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้บริการอินเทอร์เน็ต ในด้านความเร็วของระบบ คิดเป็นร้อยละ 53.75 ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความต้องการบริการและอุปกรณ์เสริมจากร้านอินเทอร์เน็ต ในด้านความสะดวกสบายของเก้าอี้ คิดเป็นร้อยละ 37.25 รองลงมา คือบรรยากาศภายในร้านที่ดี คิดเป็นร้อยละ 28.75 ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความต้องการลักษณะและบริการทางอินเทอร์เน็ตในด้าน E-mail คิดเป็นร้อยละ 46.75 กลุ่มตัวอย่างผู้ที่สนใจในหัวข้ออินเทอร์เน็ตในด้านบันเทิง(ภาพยนตร์, เพลง, เกม) คิดเป็นร้อยละ 67.75 ส่วนใน ด้านผู้ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้บริการอินเทอร์เน็ต โดยมากจะเป็นการตัดสินใจเองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.50 สำหรับช่วงวันที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความสะดวกสบายในการใช้อินเทอร์เน็ต คือทุกวันกับช่วงเสาร์-อาทิตย์ คิดเป็นร้อยละ 43.50 และ 40.75 ในช่วงเวลาในวันทำงานที่มีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือ ช่วงค่ำคิดเป็นร้อยละ 36.80 รองลงมาคือ ช่วงดึก คิดเป็นร้อยละ 26.50 ส่วนช่วงเวลาในวันหยุดที่มีการใช้บริการทางอินเทอร์เน็ตโดยมากจะใช้งาน ตลอดเวลา คิดเป็นร้อยละ 22.00 สำหรับระยะเวลาการใช้งานต่อครั้งจะมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง ต่อครั้ง เป็นจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 49.75 รองลงมาเป็นช่วง 3-5 ชั่วโมงต่อครั้ง คิดเป็นร้อยละ 39.25 ทางด้าน ความถี่ในการใช้งานอินเทอร์เน็ตมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตเป็นความถี่ในช่วง 3-5 ครั้งต่อสัปดาห์เป็นจำนวนมากที่สุดคิด เป็นร้อยละ 36.50 รองลงมาเป็นช่วง 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 27.50 ในขณะที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะใช้บริการ อินเทอร์เน็ต โดยซื้อชั่วโมงอินเทอร์เน็ตรายเดือนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมาคือการใช้บริการทางร้าน อินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 29.75

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวแล้วนำมาทำการทดสอบสมมติฐานที่ว่าปัจจัยส่วนบุคคลในด้านต่างๆ มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆหรือไม่พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลในด้านต่างๆ ซึ่งได้แก่ ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทางด้านต่างๆสรุปได้ดังนี้ เพศ และอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆเพียงส่วนน้อย ทางด้านระดับการศึกษานั้นมี ความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆเกือบทุกด้าน เนื่องจากมีค่าระดับนัยสำคัญที่น้อยกว่าระดับ ความเชื่อมั่น 0.05 เกือบทั้งหมด ทางด้านรายได้ต่อเดือนก็มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในด้านต่างๆ เป็นส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับ กลุ่มเป้าหมายบริเวณรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เพื่อความสมบูรณ์มากขึ้นควรจะทำการศึกษาเพิ่มเติมให้ ครอบคลุมพื้นที่อื่นๆด้วย เพราะด้วยปัจจัยที่ต่างกัน อาทิ ปัจจัยส่วนบุคคลของคนในพื้นที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับรายได้ การศึกษา ย่อมมีผลตัดสินใจที่แตกต่างกันออกไป

2. การศึกษาครั้งต่อไปควรจะทำการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างการแข่งขันของผู้ประกอบการในธุรกิจ เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อทราบถึงกลยุทธ์ในการแข่งขันแต่ละรายในการดำเนินธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา รูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการขาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ประกอบการที่ ต้องการข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาสำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรมที่มีผลต่อการศึกษานี้

เอกสารอ้างอิง

ชนศรี มีโกศล. (2554). พฤติกรรมและปัจจัยในการตัดสินใจใช้บริการร้านอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้บริการในจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

จิรา เถาทอง. (2542). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความต้องการใช้อินเทอร์เน็ตของบุคลากรในมหาวิทยาลัยของรัฐในเขต

กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นันทิยา สิริพิพัฒน์ขจร. (2543). การศึกษาแนวโน้มของธุรกิจผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พิบูล ทีปะपाल. (2545). หลักการตลาดยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟิก.

พีระ แสงสุริยงค์. (2542). ปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณการใช้งานอินเทอร์เน็ต. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์, สถาบันบัณฑิต

พัฒนบริหารศาสตร์.

วรรณิ เจริญทรัพย์นันต์. (2543). พฤติกรรมและความพึงพอใจในการใช้บริการอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้บริการ

อินเทอร์เน็ตในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองปริญญาโท,

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2557). รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

ปี 2557. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.